

วัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวน บ้านโคกแก้ว ตำบลบางน้ำเชี่ยว
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

นางสาวจุฑามาส จงศิริ

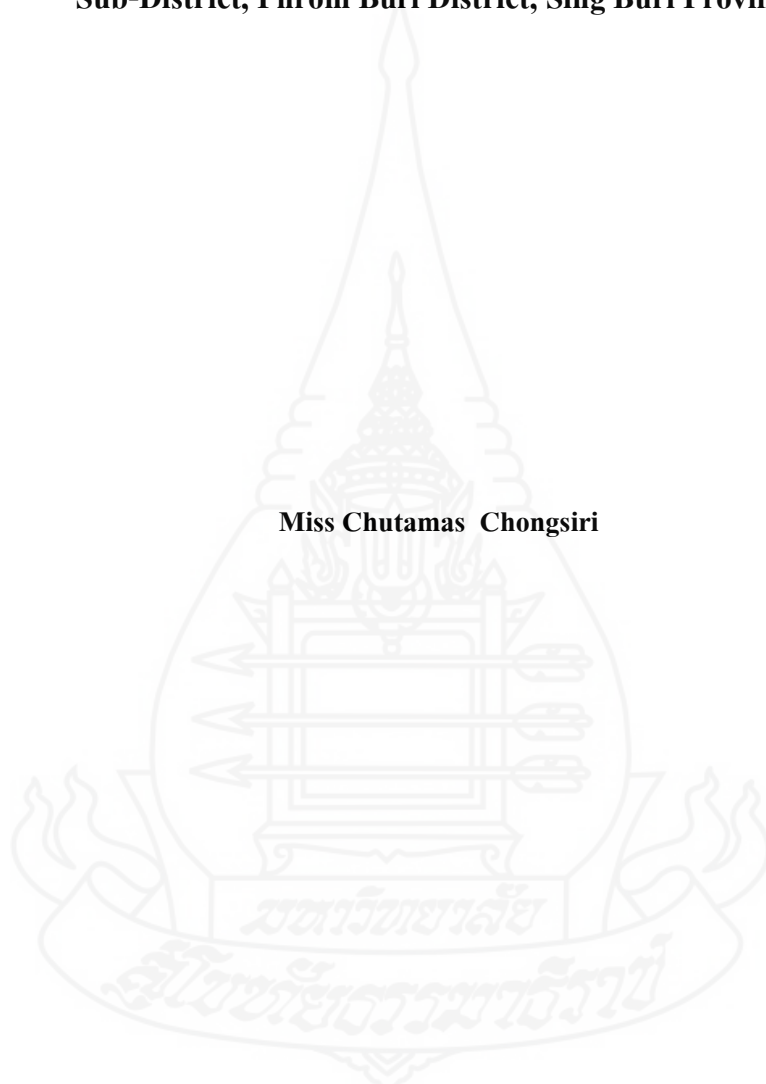
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2556

Agricultural Culture of Thai Phuan in Ban Poka Piwat Bang Nam Chiao

Sub-District, Phrom Buri District, Sing Buri Province

Miss Chutamas Chongsiri

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Agriculture in Agricultural Extension and Development

School of Agriculture and Cooperatives

Sukhothai Thammathirat Open University

2013

หัวข้อวิทยานิพนธ์ วัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนบ้าน โกลาภิวัฒน์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ชื่อและนามสกุล นางสาวจุฑามาศ จงศิริ

แขนงวิชา ส่งเสริมการเกษตร

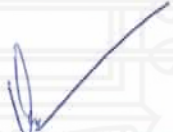
สาขาวิชา เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน
2. รองศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2557

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. นันทา บุรณะชนิง)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ)

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร. สิริวรรณ ศรีพหล)

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสำเร็จจากรองศาสตราจารย์ บำเพ็ญ เขียวหวาน และรองศาสตราจารย์ ดร. เบลูจมาศ อยู่ประเสริฐ ที่ได้ให้ความกรุณาให้คำแนะนำ และติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดมาโดยตลอด จนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณสำนักงานเทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว คณะกรรมการศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ไทยพวน ตำบลบางน้ำเชี่ยว และชาวชุมชนบ้าน โทคาภิวัฒน์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ทุกท่านที่ได้เสียสละเวลา และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บรวบรวมข้อมูล ภาคสนาม

นอกจากนี้ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณคณาจารย์ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช รวมทั้งเพื่อนนักศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ ครั้งนี้ทุกท่านที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจตลอดมา

จุฑามาศ จงศิริ

กรกฎาคม 2557

ชื่อวิทยานิพนธ์ วัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวน บ้านโกคาภิวัฒน์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรามบุรี
จังหวัดสิงห์บุรี

ผู้วิจัย นางสาวจุฑามาส จงศิริ รหัสนักศึกษา 2559000043

ปริญญา เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต (ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน (2) รองศาสตราจารย์ ดร. เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ
ปีการศึกษา 2556

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรามบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บริบทชุมชน 2) ลักษณะ คุณค่า และความสำคัญของวัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม 3) ลักษณะ คุณค่า และความสำคัญของวัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม และ 4) แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมเกษตร

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสุ่มแบบเจาะจง ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการในท้องถิ่น ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เกษตรกรและผู้รู้ รวมทั้งสิ้น 24 คน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง การศึกษาข้อมูลทฤษฎี การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า (1) ชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ เมืองเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรามบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยพวน นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (2) วัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมประกอบด้วย การบริโภค แบบแผนการประกอบอาชีพ สิ่งปลูกสร้างทางการเกษตร อุปกรณ์ทางการเกษตร (3) วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ประเพณีส่วนบุคคล ได้แก่ การทำบุญกองข้าว/สู่ขวัญลาน/สู่ขวัญข้าว การไหว้เจ้าไร่เจ้านา และประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีสารทพวน (4) แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมเกษตร แบ่งเป็น แนวทางการดำเนินงานของชุมชน ได้แก่ การอนุรักษ์เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร การปลูกฝังวัฒนธรรมสู่คนรุ่นหลังตั้งแต่ยังเด็ก การถ่ายทอดและสร้างความเข้าใจวัฒนธรรมไทยพวนในโรงเรียน เปิดโอกาสให้คนรุ่นหลังมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ ผู้นำชุมชนมุ่งมั่นในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน และแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานราชการ ได้แก่ การจัดทำเอกสารเพื่อประชาสัมพันธ์ จัดอบรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยพวน จัดโครงการเกี่ยวกับวัฒนธรรม สนับสนุนงบประมาณ และร่วมกับชุมชนตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน

คำสำคัญ วัฒนธรรมเกษตร ไทยพวน จังหวัดสิงห์บุรี

Thesis title: Agricultural Culture of Thai Phuan in Ban Poka Piwat, Bang Nam Chiao Sub-District, Phrom Buri District, Sing Buri Province

Researcher: Miss Chutamas Chongsiri; **ID:** 2559000043;

Degree: Master of Agriculture (Agricultural Extension and Development);

Thesis advisors: (1) Bumpen Keowan, Associate Professor;

(2) Dr. Benchamas Yooprasert, Associate Professor; **Academic year:** 2013

Abstract

The purposes of the study of agricultural culture of Thai Phuan in Ban Poka Piwat, Bang Nam Chiao Sub-District, Phrom Buri District, Sing Buri Province were to find (1) community contexts, (2) characteristics, values, and significance of material culture relating to agriculture, (3) characteristics, values, and significance of mental culture relating to agriculture, and (4) guidelines for conservation and restoration of agricultural culture.

This was qualitative research collecting data by purposive random sampling that composed of a total 24 respondent from local work units, official and non-official community leaders, farmers, and experts. In-depth interview, study of secondary data, participatory observation, and group conversation were conducted to check the accuracy of data. Data was analyzed by data classification.

The study findings were indicated that (1) Originally, Thai Phuan domicile was in Xieng Khaung Province, Lao PDR. At the present, they had lived in the area of Moo 5, Bang Nam Chiao Sub-District, Phrom Buri District, Sing Buri Province. Most of them were Thai Phuan race, Buddhist and made their living as farmers. (2) The material culture relating to Thai Phuan's agriculture included consumption, pattern of making their livings, agricultural buildings and agricultural equipment. (3) The mental culture relating to Thai Phuan's agriculture could be divided into two characteristics, namely individual tradition i.e. rice offering the spirit/welcome rice ground/welcome rice goddesses; worship rice-field/spirit and public tradition i.e. Kamfa ceremony or worship sky ceremony, Madhupayat rice ceremony, and Sart Phuan tradition. (4) The guidelines in conservation and restoration of agricultural culture were divided into community work guidelines, such as conservation of agricultural equipment, cultural cultivation down to young generation since childhood, transfer and boost understanding of Thai Phuan culture in schools, opportunity available for young generation to take part in conservation, public relations campaign via various channels and community leaders determination in culture conservation of community, while work guidelines of official work units comprised publication of documents for public relations, training on Thai Phuan culture, organizing cultural projects, budget allocation, and cooperation with community according to roles of each work unit.

Keywords: Agricultural culture, Thai Phuan, Sing Buri Province

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญภาพ	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	4
กรอบแนวคิดการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	8
บริบทชุมชน	8
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	9
ชาวไทยพวน	17
หลักการส่งเสริมการเกษตร	20
แนวคิดของการอนุรักษ์และฟื้นฟู	28
ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	31
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	34
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	34
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	34
การเก็บรวบรวมข้อมูล	35
การตรวจสอบข้อมูล	40
การวิเคราะห์ข้อมูล	41
สรุปวิธีดำเนินการวิจัย	41

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	42
ตอนที่ 1 บริบทชุมชนบ้านโกลาภิวัฒน์	42
ตอนที่ 2 วัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม	53
ตอนที่ 3 วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม	70
ตอนที่ 4 แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูของชุมชน	102
ตอนที่ 5 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล	103
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	105
สรุปการวิจัย	105
อภิปรายผล	107
ข้อเสนอแนะ	113
บรรณานุกรม	116
ภาคผนวก	120
ก รายชื่อบุคคลที่สัมภาษณ์แบบเจาะจง	121
ข รายชื่อผู้ร่วมเวทีตรวจสอบข้อมูล	124
ค ภาพประกอบการวิจัย	126
ประวัติผู้วิจัย	131

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	5
ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล	39
ภาพที่ 3.2 แหล่งข้อมูล	40
ภาพที่ 4.1 วัดโกศาภิวัฒน์	45
ภาพที่ 4.2 แผนที่ภายในชุมชน โกศาภิวัฒน์	47
ภาพที่ 4.3 โรงเรียนโกศาภิวัฒน์	48
ภาพที่ 4.4 ป่าชุมชน	50
ภาพที่ 4.5 ชุดแต่งกายแบบไทยพวนของชาวโกศาภิวัฒน์	51
ภาพที่ 4.6 บ่อนสงฆ์สำหรับพระภิกษุสงฆ์ในเทศกาลสงกรานต์ไทยพวน	51
ภาพที่ 4.7 ยุงเห้ (ยุงข้าว)	55
ภาพที่ 4.8 เสียม	56
ภาพที่ 4.9 จา (จอบ)	56
ภาพที่ 4.10 พร้า	56
ภาพที่ 4.11 งอบ	57
ภาพที่ 4.12 กระบอกรน้ำ	57
ภาพที่ 4.13 โม่เห้ (โม่ข้าว)	57
ภาพที่ 4.14 โม่ตีว (โม่ตีว)	58
ภาพที่ 4.15 ถังตวงเห้ (ถังตวงข้าว)	58
ภาพที่ 4.16 กระด้ง (กระด้ง)	58
ภาพที่ 4.17 คะทา	59
ภาพที่ 4.18 เครื่องสีเห้ซ้อมมือ	59
ภาพที่ 4.19 ครกตำเห้ (ครกตำข้าว)	60
ภาพที่ 4.20 สะตะลุมพุก (สากตำข้าว)	60
ภาพที่ 4.21 กระบุง	61
ภาพที่ 4.22 คันบ่า (ไม้คาน)	61
ภาพที่ 4.23 ล้อ (เกวียน)	61

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.24 การไถนาด้วยโค	62
ภาพที่ 4.25 คั้นฉ่าย (ขอลาย)	62
ภาพที่ 4.26 กาบสาค	62
ภาพที่ 4.27 ไม้ยั้นหนาม	63
ภาพที่ 4.28 คั้นเหลา	63
ภาพที่ 4.29 กาบไซ้ะ (ซังโลง)	63
ภาพที่ 4.30 เรียม (เคียว)	64
ภาพที่ 4.31 กระจับปี่ (ตะกร้าล้างปลา)	64
ภาพที่ 4.32 ตะข่องเป็ด	65
ภาพที่ 4.33 ไชยีน	65
ภาพที่ 4.34 สุ่ม	65
ภาพที่ 4.35 อีจู้	66
ภาพที่ 4.36 ลอบนอน	66
ภาพที่ 4.37 ฝือก	67
ภาพที่ 4.38 รั้น	67
ภาพที่ 4.39 นาหว่านน้ำตม	68
ภาพที่ 4.40 การประกอบพิธีที่วัด โภคาภิวัฒน์	77
ภาพที่ 4.41 การทำข้าวจีของชาว โภคาภิวัฒน์	77
ภาพที่ 4.42 การเผาข้าวหลามของชาว โภคาภิวัฒน์	77
ภาพที่ 4.43 การแต่งกายร่วมงานประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์	79
ภาพที่ 4.44 การบูชาเจ้าชมพูของชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์	81
ภาพที่ 4.45 การรำพวนถวายเจ้าชมพูของเด็กนักเรียน โรงเรียน โภคาภิวัฒน์	82
ภาพที่ 4.46 ขบวนแห่ประเพณีกำฟ้าที่วัดกุฎีทอง	82
ภาพที่ 4.47 พาใส่สำหรับอาหาร	83
ภาพที่ 4.48 งานพาแลงในวันกำฟ้า	83

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.49 มณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์วัด โศกภิวัตน์	88
ภาพที่ 4.50 เครื่องบวงสรวงเทพยดา	88
ภาพที่ 4.51 เครื่องบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช	88
ภาพที่ 4.52 วัตถุประสงค์ในการกวนข้าวทิพย์	89
ภาพที่ 4.53 การเตรียมน้ำนมข้าว	90
ภาพที่ 4.54 พิธีบวงสรวงเทพยดาทางศาสนาพราหมณ์	92
ภาพที่ 4.55 การประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา	93
ภาพที่ 4.56 การกวนข้าวทิพย์ของพราหมณ์และสาวพรหมจารีย์	94
ภาพที่ 4.57 การกวนข้าวทิพย์ของผู้ที่มาร่วมงาน	94
ภาพที่ 4.58 หญิงชาวไทยพวนหอบสำหรับคาวหวานมาทำบุญ	95
ภาพที่ 4.59 สำหรับอาหารคาวหวานสำหรับถวายพระ	95
ภาพที่ 4.60 ข้าวทิพย์ที่เตรียมแจกจ่ายผู้มาทำบุญ	96
ภาพที่ 4.61 การบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช	96
ภาพที่ 4.62 ขนมกระยาสารท	98
ภาพที่ 4.63 เครื่องประกอบการทำ “ชำทราย”	99
ภาพที่ 4.64 ห่อหมากมัดแอม	100
ภาพที่ 4.65 ห่อข้าว	100
ภาพที่ 4.66 ตาเหลวไหว้เจ้าไร้เจ้านา	100

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากประกอบด้วยหลายชนชาติ การเป็นนักส่งเสริมการเกษตรมีหลักการสำคัญหลายประการที่ถือเป็นยุทธวิธีพื้นฐานของการส่งเสริมการเกษตร และยุทธวิธีหนึ่งที่นักส่งเสริมจะมองข้ามเสียมิได้ นั่นคือ “การให้ความสำคัญกับศรัทธา และความเชื่อ การปฏิบัติสืบต่อกันมาของครอบครัวเกษตรกรด้วยความเข้าใจ และด้วยความเคารพอย่างเคร่งครัด เมื่อเข้าไปในชุมชน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องศึกษาและคุ้นเคยต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม นิสัยใจคอของเกษตรกรในชุมชน เพื่อที่จะเข้ากันได้และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชาวบ้าน แต่อย่าให้ชาวบ้านกลืนจนกลายเป็นชาวบ้านไป ควรต้องนำความเชื่อและศรัทธานั้นเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการนำการเปลี่ยนแปลง ควรให้ความเข้าใจเห็นอกเห็นใจชาวบ้าน ควรช่วยเหลืองานชาวบ้านตามความเหมาะสม จนกระทั่งชาวบ้านมีความรู้สึกว่าเป็นพรรคพวกเดียวกัน หากทำได้เช่นนี้การแทรกซึม หรือปลูกฝังความคิด รวมทั้งการนำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก็กระทำได้ง่าย” (ดิเรก ฤกษ์ห่วย 2527 : 12) จากแนวคิดดังกล่าวทำให้เห็นว่าการศึกษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านที่นักส่งเสริมการเกษตรต้องเข้าไปทำการส่งเสริมมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความศรัทธาในตัวนักส่งเสริม โดยเฉพาะการทำงานในพื้นที่ ที่ชาวบ้านเป็นกลุ่มชนที่มีอัตลักษณ์ มีวัฒนธรรมประเพณีที่เข้มแข็ง เช่นกลุ่มชาวไทยพวน ที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่เกือบทุกภูมิภาคของประเทศไทย มีการรับเอาวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ของคนไทยเจ้าของถิ่นฐานเดิมเข้าไปผสมผสานในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม แต่ยังคงมีความเด่นชัดในเรื่องของวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยพวนอยู่ แม้บางวัฒนธรรมอาจถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยไปบ้างแต่ยังคงเอกลักษณ์ของไทยพวนไม่เสื่อมคลาย

ชาวไทยพวน เป็นชนกลุ่มหนึ่งที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ส่วนหนึ่งเข้ามาโดยการถูกกวาดต้อนด้วยเหตุผลทางการเมืองและสงคราม แต่บางส่วนก็เข้ามาด้วยต้องการแสวงหาความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ เดิมชาวไทยพวนมีถิ่นฐานบ้านเกิดอยู่ที่เมืองเชียงขวาง เมืองพวน ประเทศลาว หลังจากการอพยพเข้ามาได้มีการแยกย้าย กระจายตั้งถิ่นฐาน

อยู่ตามจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย เช่น แพร่ พิชณุโลก อุตรดิตถ์ สุโขทัย นครสวรรค์ นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา อุดรธานี ลพบุรี สิงห์บุรี เป็นต้น

ในจังหวัดสิงห์บุรีพบว่า มีชาวไทยพวนตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งอพยพมาจากเมืองเชียงขวาง ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 และเนื่องจากเมืองพรหมบุรีเคยมีพื้นที่เป็นเมืองร้าง ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งสุดท้าย ดังนั้นเมื่อทางการได้อพยพชาวพวนมาจึงได้ให้มาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ดังกล่าว

เดิมชาวไทยพวนกลุ่มนี้อาศัยอยู่เป็นกลุ่มก้อนเดียวกันในพื้นที่ หมู่ที่ 3 ตำบลบางน้ำเชี่ยว หรือที่เรียกกันว่าบ้านพวน แต่เนื่องจากการเพิ่มของจำนวนประชากร จึงทำให้ต้องมีการขยายขยายเพื่อหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเพิ่มขึ้น จึงได้เกิดเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่ง ชื่อบ้านดอนคา แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านโกคาภิวัฒน์ ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อกว่าประมาณ 153 ปีมาแล้ว ทำให้ในกลุ่มชาวไทยพวนที่ตำบลบางน้ำเชี่ยว มีการเรียกหมู่บ้านเดิมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 3 ตำบลบางน้ำเชี่ยวหรือบ้านพวนว่า “บ้านเหยอ” หรือ “บ้านใหญ่” ซึ่งปัจจุบันจะรู้จักกันในชื่อบ้านวัดกุฎีทอง ตามชื่อวัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน และเรียกบ้านโกคาภิวัฒน์ว่า “บ้านเหมอ” หรือ “บ้านใหม่” นั่นเอง

ชาวไทยพวนนั้นถึงแม้ว่าจะอพยพจากถิ่นฐานบ้านเกิดมาเป็นเวลาช้านาน แต่ก็ยังมีความรักความสามัคคีในกลุ่มพวกพ้องอย่างเหนียวแน่น มีการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันงดงาม และทรงคุณค่าสู่รุ่นลูกหลาน ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีส่วนหนึ่งเกิดสืบเนื่องมาจากการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม ชาวไทยพวนตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มีการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ดังนั้น วัฒนธรรมประเพณีมากมายจึงมีขึ้นเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ ในการประกอบอาชีพของเกษตรกร

ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านโกคาภิวัฒน์ ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาข้าว และยังมีมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันเก่าแก่ของชาวไทยพวนอย่างต่อเนื่องจนทุกวันนี้ ผู้สูงอายุในชุมชนยังคงแต่งกายพื้นเมืองในงานประเพณีต่างๆ ใช้ภาษาไทยพวนในการสื่อสาร

ด้วยชุมชนโกคาภิวัฒน์ยังมีความเป็นชนบทอยู่มาก จึงยังสามารถรักษาวัฒนธรรมด้านต่างๆ ไว้ได้มาก จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการที่จะศึกษาและรวบรวมวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนด้วยมีความสำคัญในด้านที่เป็นอาชีพเลี้ยงปากท้องเกษตรกรชาวไทยพวน และผู้คนทั่วไป แต่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั้น ต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก อาจมีความหวาดหวั่นเกรงกลัวในเรื่องของภัยธรรมชาติต่างๆ ที่จะทำให้พืชผลเสียหาย หรือแมลง และสัตว์กัดกิน ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหาย จึงมีความปรารถนาที่ต้องการรอดพ้นจาก

ภัยต่างๆ เหล่านั้น จึงต้องแสวงหาทางแก้ไข และป้องกัน ทำการเสี่ยงทายพยากรณ์ให้รู้ล่วงหน้า เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการที่จะลงมือเพาะปลูก โดยอาศัยไสยศาสตร์ การบวงสรวง คำอธิษฐาน บนบาน พยากรณ์จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เคยผ่านมา ซึ่งการกระทำเหล่านั้นมิได้เป็นพิษเป็นภัย หรือให้โทษแก่ใคร แต่ยังเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้เกษตรกรขยันขันแข็งที่จะตั้งใจ ในการทำอาชีพ เกษตรกรรม เพื่อเกษตรกรมีจิตใจที่พร้อมในการประกอบอาชีพ ก็จะเปิดรับและแสวงหาความรู้ ใหม่ๆ เพื่อจะพัฒนาการเกษตรของตนให้ได้ทั้งคุณภาพและปริมาณ พร้อมต่อการปรับตัวให้ เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็น โอกาสที่นักส่งเสริมการเกษตรจะนำความรู้ทางวิชาการ และ เทคโนโลยีที่สอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีเกษตรกรในชุมชน ไปถ่ายทอดแก่เกษตรกร ซึ่งสภาพ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบันอาจมีการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีที่คิดว่า ดี ทันสมัยที่สุดสู่เกษตรกร แต่มิได้คำนึงถึงความเหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ของ เกษตรกรที่เป็นอยู่ สุดท้ายเทคโนโลยีหลายอย่างทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น กลายเป็นปัญหา สำคัญของการเกษตรไทย เหตุที่เกิดขึ้นดังกล่าวอาจเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมิได้ เข้าถึงวิถีชีวิตของเกษตรกรในชุมชนเสียก่อน วัฒนธรรมเกษตรเปรียบเสมือนเรื่องเล่าเหตุการณ์ใน อดีต ว่าชุมชนนั้นมีความเชื่อความเป็นมาของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาอย่างไรนั่นเอง

ความจำเป็นที่ทำให้ต้องศึกษาวิจัยวัฒนธรรมเกษตรชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์ คือ

1) ด้านการสืบทอด

เนื่องจากปัจจุบันวัฒนธรรมเกษตรบางอย่างถูกลืมไปจากวิถีเกษตรของชาวไทย พวนบ้านโกลาภิวัฒน์ บางส่วนยังคงมีให้พบเห็นแต่ยังขาดการบันทึกรวบรวมเป็นข้อมูลเพื่อสืบ ทอดสู่ลูกหลาน เป็นเพียงการทำให้เห็นเป็นแบบอย่างให้ปฏิบัติตามๆ กันมา

2) ด้านการใช้ประโยชน์

วัฒนธรรมเกษตรเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงพื้นฐานความเชื่อ ความคิด และค่านิยม เกี่ยวกับการประกอบอาชีพด้านการเกษตรของชาวชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่นักส่งเสริมการเกษตร จำเป็นต้องรู้ เพื่อเลือกแนวทางการส่งเสริมให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของเกษตรกร ชุมชนโกลาภิวัฒน์ นั้นเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมเกษตรอย่างมาก แต่ยังไม่มีการเพิ่มมูลค่า หรือทำให้ ชาวชุมชนได้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมดังกล่าว เจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตรมีหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมการผลิต และการเพิ่มมูลค่าจากต้นทุนที่เกษตรกรมีอยู่ ซึ่ง วัฒนธรรมเกษตรจัดเป็นต้นทุนหรือทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชนแห่งนี้

3) ด้านการอนุรักษ์

ชาวชุมชนโกลาภิวัฒน์มีความพยายามในการอนุรักษ์ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ ส่วนลูกหลานจะออกไปศึกษา หรือประกอบอาชีพต่างถิ่นเสียเป็นส่วนใหญ่จะกลับมาก็ในช่วงการ

จัดงานประเพณีบางอย่าง ที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเกษตรเท่านั้น จึงไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมา คุณค่า และความสำคัญของวัฒนธรรมเกษตรอย่างลึกซึ้ง จึงจำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์ไว้ในรูปแบบเอกสารเพื่อเป็นข้อมูลให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับการ ประกอบอาชีพด้านการเกษตรของชาวมุขชน โภคาภิวัฒน์สืบไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

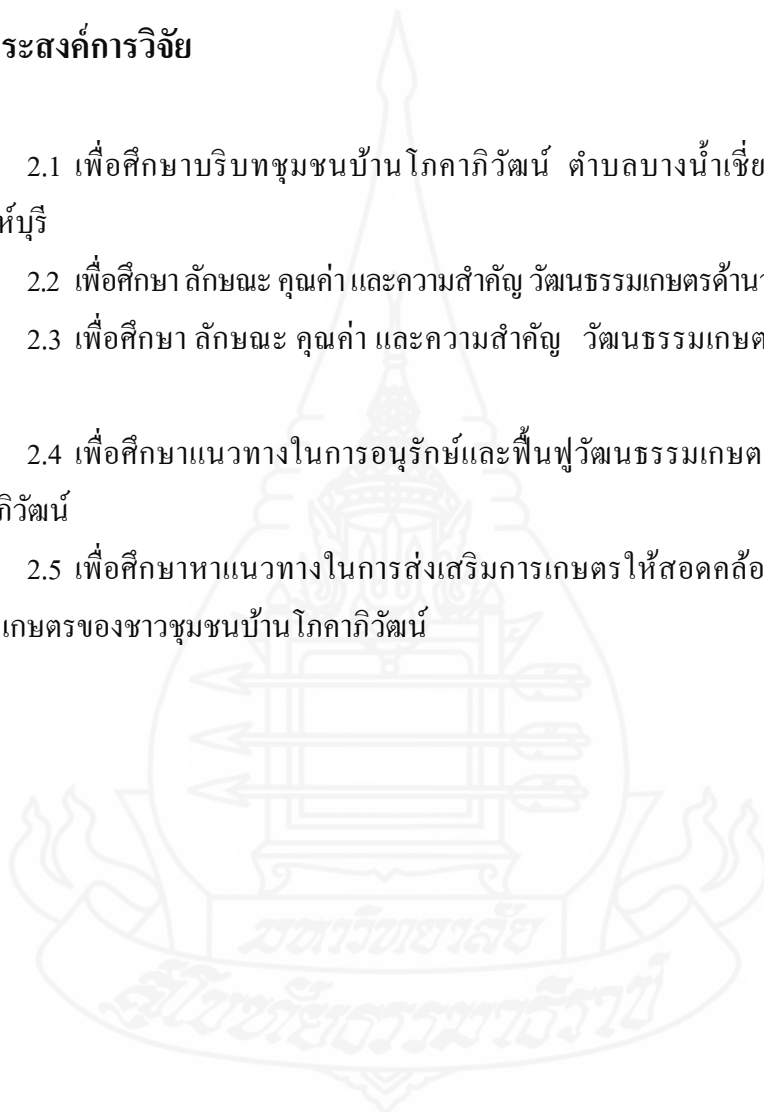
2.1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนบ้าน โภคาภิวัฒน์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

2.2 เพื่อศึกษา ลักษณะ คุณค่า และความสำคัญ วัฒนธรรมเกษตรด้านวัตถุของชาวไทยพวน

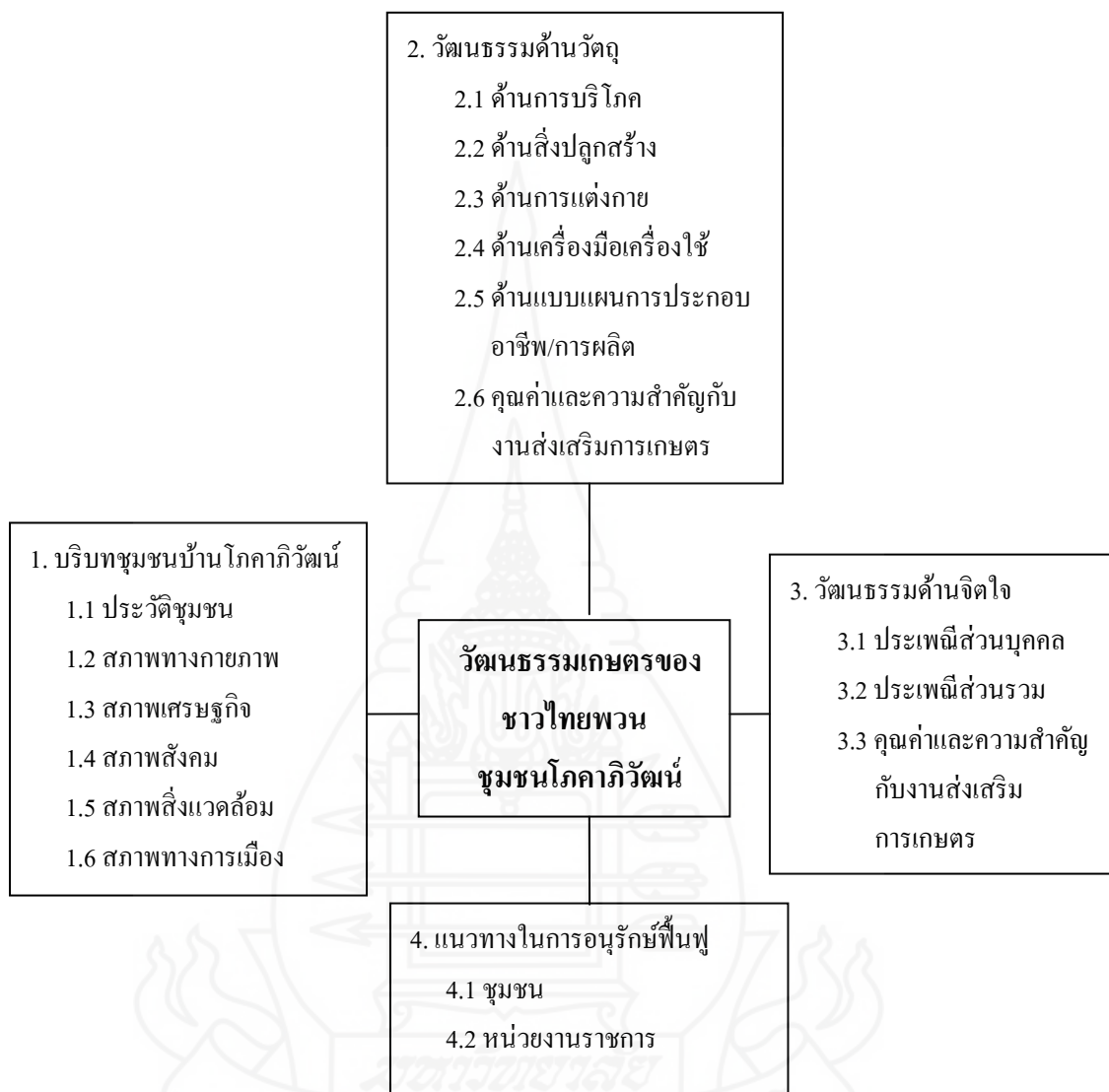
2.3 เพื่อศึกษา ลักษณะ คุณค่า และความสำคัญ วัฒนธรรมเกษตรด้านจิตใจของชาวไทยพวน

2.4 เพื่อศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมเกษตร ของชาวไทยพวน บ้าน โภคาภิวัฒน์

2.5 เพื่อศึกษาหาแนวทางในการส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้อง และเหมาะสมกับ วัฒนธรรมเกษตรของชาวมุขชนบ้าน โภคาภิวัฒน์

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตเชิงเนื้อหา ประกอบด้วย

4.1.1 ศึกษาบริบทชุมชน ได้แก่ ประวัติชุมชน สภาพทางกายภาพ สภาพเศรษฐกิจ สภาพสิ่งแวดล้อม สภาพทางสังคม และสภาพทางการเมืองของชุมชน

4.1.2 ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ของชาวไทยพวนบ้าน โกคาภิวัฒน์

4.1.3 ศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวน บ้านโกลาภิวัฒน์

4.2 ขอบเขตเชิงพื้นที่ ศึกษาเฉพาะพื้นที่ชุมชนโกลาภิวัฒน์ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรามบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

4.3 ขอบเขตเชิงเวลา เก็บข้อมูลในช่วง เดือนตุลาคม 2556 – เมษายน 2557

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 เกษตรกรรม หมายถึง การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การประมง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยพวนของชาวมุขชนโกลาภิวัฒน์

5.2 วัฒนธรรมเกษตร หมายถึง กิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพการเกษตรของชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์โดยมีการสืบทอดต่อกันมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5.2.1 วัฒนธรรมด้านวัตถุ หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรม มองเห็น จับต้องได้ ได้แก่ ลักษณะการบริโภค การแต่งกาย สิ่งปลูกสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ และแบบแผนการประกอบอาชีพ

5.2.2 วัฒนธรรมด้านจิตใจ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง สิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ประเพณีและพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

5.3 การอนุรักษ์ฟื้นฟูในการวิจัยนี้ หมายถึง การทำให้วัฒนธรรมที่ถดถอยให้กลับมามีบทบาทและความสำคัญอีกครั้ง พร้อมกับการรักษาวัฒนธรรมที่ได้อยู่แล้วให้ยังคงอยู่และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

5.4 ชาวไทยพวน ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ผู้มีเชื้อสายไทยพวน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนโกลาภิวัฒน์ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรามบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 การได้ทราบข้อมูลบริบทของชุมชนทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ต้องปฏิบัติงานในพื้นที่ดังกล่าวหรือในพื้นที่ซึ่งมีความใกล้เคียงกัน มีความเข้าใจสภาพโดยทั่วไปของชุมชนและสามารถหาแนวทางในการส่งเสริมการเกษตรให้เหมาะสมกับชุมชนต่อไป

6.2 การศึกษาวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนในชุมชนโกลาภิวัฒน์ เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจ การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวบ้าน ทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถใช้ความเชื่อ และความศรัทธาในวัฒนธรรมที่ปฏิบัติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ใน

การส่งเสริมการเกษตร โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมผู้รับผิดชอบพื้นที่ดังกล่าวและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่อื่นซึ่งมีชาวไทยพวนอาศัยอยู่

6.3 การศึกษาถึงคุณค่า ความสำคัญ และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวน ชุมชนโลกาภิวัตน์ ทำให้มีข้อมูลที่ได้จากชาวชุมชนเอง สำหรับสืบทอด และทำให้ชาวไทยพวนรุ่นหลังรวมถึงบุคคลทั่วไปได้เห็นคุณค่า ความสำคัญ และร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมดังกล่าวสืบไป

6.4 ทำให้เกิดแนวทาง ในการส่งเสริมการเกษตร โดยนำความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเกษตรมาเป็นต้นทุนในการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรในชุมชน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการศึกษาวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวน บ้านโกคาภิวัดน์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรามบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ในครั้งนี้ได้มีการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. บริบทชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
3. ชาวไทยพวน
4. หลักการส่งเสริมการเกษตร
5. แนวคิดของการอนุรักษ์และฟื้นฟู
6. ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บริบทชุมชน

บริบท (Context) หมายถึง สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขต่างๆ ที่รายล้อมสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง เรื่องหนึ่ง หรือประเด็นหนึ่ง ตามที่ ฉิชาภา อินุพันธ์ (2550 : 6) ได้กล่าวไว้ ดังนั้น เมื่อรวมกับคำว่า “ชุมชน” เป็น “บริบทชุมชน” จึงหมายถึง สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขต่างๆ ที่ประกอบเป็นชุมชน จากการศึกษาข้อมูลจาก <http://biodiversity.forest.go.th> (ค้นคืนเมื่อ 30 มิ.ย.57) สรุปได้ว่าองค์ประกอบของบริบทชุมชน ประกอบด้วย

- 1) ประวัติชุมชน เช่นความเป็นมา การสร้างชุมชน อายุชุมชน
- 2) ด้านกายภาพของชุมชน เช่น ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้ง อาณาเขต พื้นที่ โครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น
- 3) ด้านเศรษฐกิจ เช่น การประกอบอาชีพ
- 4) ด้านสังคม เช่น กลุ่มองค์กรและเครือข่าย กลุ่มผู้นำ
- 5) ด้านวัฒนธรรมประเพณี ข้อห้าม กฎระเบียบของชุมชน
- 6) ข้อมูลผู้รู้ ปราชญ์ท้องถิ่น

2. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

2.1 ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนั้นมิใช่ให้ความหมายไว้หลายท่าน อาทิ เฉลิม พงศ์อาจารย์ (2529 : 2-3) ได้ให้ขอบเขตความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมหมายถึงสิ่งที่มนุษย์ในแต่ละสังคมได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตหรือสนองความต้องการของสังคมและได้ถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลังเรียนรู้ปฏิบัติสืบต่อกันไป ส่วนกรมศิลปากร (2531 : 45-46), ภารดี มหาคันธีร์ (2532 : 1), สมชัย ใจดี และชรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2542 : 1) และ พระเทพเวที (ประยูร ชาญโต) (2531 : 85-86) กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรม เป็นภาษาบาลีสันสกฤต “วัฒนธรรม” เป็นภาษาบาลี แปลว่า ความเจริญงอกงาม ส่วนคำว่า “ธรรม” เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง ความดี ซึ่งถ้าแปลตามรากศัพท์ คือ “สภาพอันเป็นความเจริญงอกงามหรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม” ดังนั้นจึงหมายถึงสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม เป็นวิถีชีวิตปกติของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่ถ่ายทอดกัน ได้ เอาอย่างกันได้ เป็นการเรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อกันมา เป็นมรดกทางสังคมที่ต้องรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม ยกตัวอย่างเช่น ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติกิริยาอาการ หรือการกระทำใดๆของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือระเบียบประเพณี การตั้งสมมุติปัญหา การถ่ายทอดทุกสาขาความรู้ แล้วกลมกลืนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำของชุมชนส่วนรวม เช่นเดียวกับ วรุช สุวรรณฤทธิ์ (2546 : 47) และ วิมล จิโรจพันธ์ (2548 : 61) ที่กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมคือทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเป็นเครื่องมือช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ มนุษย์ต้องรู้จักการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ด้วยกัน เป็นสิ่งที่คิดค้นขึ้นมาจากประสบการณ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ อานนท์ อาภาภิรม (2546 : 101) และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2552 : 11) กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ช่วงสมัยที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นคำที่ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า “Culture” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า “Cultura” ในภาษาละติน แปลว่า “การเพาะปลูก” หรือ “การปลูกฝัง” ซึ่งในสมัยนั้นพระมหากรุณาธิคุณ ได้แปลคำนี้ว่า “ภูมิธรรม” ซึ่งมีความหมายค่อนข้างคงที่ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พระองค์ท่านมีความประสงค์ ให้คำนี้มีความหมายในลักษณะเคลื่อนไหวมีการเปลี่ยนแปลง พัฒนา อย่างต่อเนื่อง จึงทรงแปลเป็น “วัฒนธรรม”

วัฒนธรรมในภาษาไทยนั้นเป็นคำสมาส ที่รวมคำว่า “วัฒนธรรม” แปลว่า “ความเจริญงอกงาม ความรุ่งเรือง” กับคำว่า “ธรรม” แปลว่า “ข้อปฏิบัติ ระเบียบ” รวมกันเป็น “วัฒนธรรม” ซึ่ง

มีความหมายว่า สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเสมอเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีความคิด การแสดงออกในลักษณะเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ ความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความเป็นอันหนึ่งอันเดียว และความก้าวหน้า ที่ส่งต่อไปให้กับคนรุ่นหลังเพื่อสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

2.2 ประเภทของวัฒนธรรม

2.2.1 วัฒนธรรมด้านวัตถุ

เฉลิม พงศ์อาจารย์ (2529 : 2-3), กรมศิลปากร (2531 : 50) และอนันท์ อภาภิรม (2546 : 107) ได้อธิบายไว้ว่า วัฒนธรรมด้านวัตถุ หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรม สามารถจับต้องได้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพกายเพื่อให้ได้อยู่ดีกินดีมีความสะดวกความสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ได้แก่สิ่งของจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่าง และสิ่งอื่นๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวุธยุทธโศปกรณ์ที่เป็นเครื่องป้องกันตัวก็สงครามที่เข้าอยู่ในประเภทนี้ได้ ส่วน ภารดี มหาจันทร์ (2532 : 2) วัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) หมายถึงถึงแบบแผนการประกอบอาชีพ แบบแผนการประกอบพิธีกรรม

จากแนวคิดผู้รู้หลายท่าน สรุปได้ว่า วัฒนธรรมด้านวัตถุ คือ วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (Material culture) เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ที่จับต้องได้ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้เกิดการกินดีอยู่ดี มีความสะดวกสบายในการครองชีพ เช่น ปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และยังรวมถึงสิ่งประดิษฐ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ยานพาหนะ เครื่องดนตรี ผลงานทางศิลปกรรมและ แบบแผนการประกอบอาชีพ เป็นต้น

2.2.2 วัฒนธรรมด้านจิตใจ

กรมศิลปากร (2531 : 50), ภารดี มหาจันทร์ (2532 : 2) และอนันท์ อภาภิรม (2546 : 107) กล่าวว่า วัฒนธรรมทางจิตใจ หรือวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (non-material culture) คือสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม อันได้แก่การศึกษาหาความรู้ทางวิชาการ เทคโนโลยี แนวความคิด อุดมการณ์ ปรัชญา ความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา ภาษา กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะเสริมสร้างให้จิตใจได้งอกงาม มีความสบายใจ

โดยสิ่งที่ถือเป็นวัฒนธรรมได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติในการส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม สร้างความเข้มแข็งในทางเศรษฐกิจของชุมชน ส่งเสริมศักดิ์ศรีของกลุ่มโดยประพฤติกฎปฏิบัติร่วมกันในชุมชน อย่างประสานสอดคล้องและสมดุลยั่งยืน เพื่อพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณให้อยู่ในศีลธรรม และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ที่เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน คือ **ประเพณี** ที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมด้านจิตใจ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) ความหมายของประเพณี

เฉลิม พงศ์อาจารย์ (2529 : 223), ภารดี มหาจันทร์ (2532 : 162), สุพจน์ โชติปาโล (2539 : 83), สมชัย ใจดี และขรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2542 : 6) กล่าวว่า ประเพณีหมายถึง แนวทางปฏิบัติของคนในสังคมหนึ่งๆ ที่นิยมยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาซึ่งประเพณีแต่ละอย่างก็มีความสำคัญมีคุณค่าแตกต่างกัน เป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และมีคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคมปรานี วงษ์เทศ (2548 : 8-9) กล่าวไว้ว่า ประเพณีพิธีกรรม มีขึ้นเพื่อความอยู่รอดของคนด้วยวิธีจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ควบคุมอย่างเข้มงวด อำนาจเหนือ เป็นจินตนาการที่เกิดจากความกลัวและความไม่รู้ของคน เช่น ไม่รู้ว่าทำไมฝนตก แดดออก ฟัวร้อง ฟัวผ่า น้ำขึ้น น้ำลง น้ำแล้ง ฯลฯ ความกลัวและความรู้ไม่เท่าทันเหล่านั้นทำให้เกิดความเชื่อ คือเชื่อว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดเกิดจากการกระทำของอำนาจเหนือธรรมชาติที่เรียกกันสมมุติด้วยภาษาปากของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ของอุษาคเนย์ว่าผี หรือสาง (ต่อมา เมื่อรับศาสนาจากชมพูทวีปหรืออินเดียจึงเรียกด้วยคำศักดิ์สิทธิ์ว่า เทวดา)

ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน มีเหตุจากคนเราต้องพึ่งพาธรรมชาติที่แปรปรวนไม่แน่นอน แต่มีช่วงเวลาแน่นอนที่ธรรมชาติจะย้อนกลับเหมือนเดิม ใน 1 ปี ที่ต่อมาภายหลังแบ่งเป็น 12 เดือน คนเราสังเกตจากประสบการณ์ ว่าธรรมชาติมีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงโดยเฉลี่ยเป็นช่วงๆ เรียกตามลักษณะธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงว่าหน้าเกี่ยวข้าวตอนน้ำลด หน้าทำนาตอนน้ำหลาก เป็นต้น และภายหลังเรียกตามภาษาทางศาสนาจากชมพูทวีป (อินเดีย) ว่า ฤดู เช่น ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว เป็นต้น

อานนท์ อาภาภิรม (2546 : 117) และวรุช สุวรรณฤทธิ์ (2546 : 65) ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี หมายถึง แบบความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนและวิธีการกระทำต่างๆ ที่กระทำกันมาในอดีต การประกอบพิธีกรรมที่กระทำในโอกาสต่างๆ ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งปฏิบัติเชื่อถือมานาน จนกลายเป็นแบบอย่างความคิด หรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ความประพฤตีสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม สิ่งใดเมื่อประพฤตืซ้ำๆ กันอยู่บ่อยๆ จนเป็นความเคยชินก็เกิดเป็นนิสัยขึ้นมา ความประพฤตืเหมือนๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่า ประเพณีหรือนิสัยสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่า ประเพณีคือความประพฤตืของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนและสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน และยังคงอยู่ได้เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่าแก่อยู่เสมอและกลมกลืนเข้ากันได้ จึงทำให้ประเพณีเดิมยังคงอยู่ตลอดไปได้

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2552 : 14) กล่าวว่า ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยึดปฏิบัติปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี กล่าวคือ เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม แสดงถึงความหมาย และคุณค่าของวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นมรดกตกทอดกันมาตั้งแต่อดีตเป็นลักษณะประจำชาติที่สั่งสม ถ่ายทอด สืบต่อกันมาโดยลำดับ และทุกคนต้องร่วมกันรักษาไว้ให้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ในขณะที่เดียวกันประเพณีอาจมี วิวัฒนาการ พัฒนา ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับโครงสร้างของชุมชน และสังคมนั้นๆ

สรุปได้ว่า “ประเพณี” นั้นเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมทางจิตใจหรือวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม มีผู้รู้หลายท่านให้แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีสรุปได้ว่า ประเพณี คือ แนวทางการปฏิบัติของคนในสังคมหนึ่งๆ ว่านิยมปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม มีคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และสังคม เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่และยังมีอิทธิพลมาจนถึงปัจจุบัน มีการนำสิ่งใหม่เข้ามาเสริมสร้างอยู่เสมอ และกลมกลืนเข้ากันได้ดี จึงทำให้ประเพณีดั้งเดิมครั้งอดีตยังคงอยู่ตลอดไปได้ เป็นสิ่งที่แสดงออกให้คนสังคมอื่นเห็นว่าเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ

ประเพณีเกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ เป็นการจัดการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ไม่ว่าจะเป็น ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ หรือคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นจินตนาการที่เกิดจากความกลัวปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ไม่สามารถอธิบายได้ในอดีต เช่น ฝนตก แดดออก พายุร้อง ฟ้าผ่า น้ำท่วม ฝนแล้ง เป็นต้น ความรู้ไม่เท่าทันสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความกลัว เกิดการสมมติด้วยภาษาปาก ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น มาจากอำนาจลึกลับ เช่น ผีสาว เทวดา เป็นต้น

2) ประเภทของประเพณี

จากแนวคิดของผู้รู้หลายท่าน อาทิ เฉลิม พงศ์อาจารย์ (2529 : 223-224), ภาวดี มหาจันทร์ (2532 : 162-164), สุพจน์ โชติปาโล (2539 : 83-84), สมชัย ใจดี และชรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2542 : 6-7), วรวิฑู สุวรรณฤทธิ์ (2546 : 66-67) และอานนท์ อาภาภิรม (2546 : 121-122) ได้กล่าวไว้ว่า ประเพณีสามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 3 ประเภท คือ

ก) จารีตประเพณี หรือ กฎศีลธรรม เป็นประเพณีที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ถ้าใครฝ่าฝืน งดเว้นไม่กระทำถือว่าเป็นความผิด ความชั่วร้ายแรงและจะถูกประณาม ถูกลงโทษจากสังคม จึงเป็นกฎที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคม เช่น บุตรต้องเลี้ยงดูบิดามารดาตามแก่ชรา เป็นจารีตประเพณีของไทย ผู้ใดไม่ทำตามจะถือว่าอกตัญญู ขาดศีลธรรมถูกประณามจากสังคม เป็นต้น จารีตประเพณีของแต่ละสังคมความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมจึงไม่สามารถ นำจารีตประเพณีของสังคมหนึ่งไปเปรียบเทียบกับอีกสังคมหนึ่งได้

ข) ขนบประเพณี เป็นระเบียบแบบแผนของแต่ละสถาบันในสังคมกำหนดขึ้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ขนบประเพณีที่เป็นระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดขึ้นไว้โดยตรง มีแบบแผนการปฏิบัติอย่างชัดเจน เช่น การไหว้ครู เป็นต้น อีกลักษณะหนึ่งคือ ขนบประเพณีที่เป็นแบบแผนที่สังคมไม่ได้กำหนดไว้โดยตรง แต่เป็นที่รู้กัน โดยทั่วไป และปฏิบัติตามกันมาโดยปริยาย เช่น งานบุญต่างๆ หรืองานรื่นเริงในโอกาสต่างๆ เช่น การจุดบั้งไฟ งานลอยกระทง เป็นต้น ขนบประเพณี จึงเป็นเรื่องที่กำหนดให้ปฏิบัติต่อกันมาจนกลายเป็น “ประเพณี” แต่ก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัย

ค) ธรรมเนียมประเพณี ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมเหมือนจารีตประเพณี แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมารยาท ที่คนในสังคมนิยมปฏิบัติกัน ไม่มีระเบียบแบบแผน เหมือนขนบประเพณี แต่ทุกคนในสังคมจะปฏิบัติกันจนกลายเป็นความเคยชินในชีวิตประจำวัน จนไม่รู้สึกรู้ว่า เป็นภาระหน้าที่อะไร ไม่มีกฎควบคุมหรือบังคับ หากไม่ปฏิบัติตามก็ไม่ใช้ความผิดร้ายแรง หรือมีบทลงโทษแต่อาจถูกติฉินนินทา ว่าไม่มีมารยาท เช่น การทำความเคารพผู้ใหญ่ การแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะ หรือการต้อนรับแขก เป็นต้น

ทั้งจารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี ของแต่ละสังคม มีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม สามารถเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงให้เหมาะสมสอดคล้องกับแต่ละยุคสมัย ซึ่งที่กล่าวมาเป็นการแบ่งประเภทประเพณีในลักษณะความเคร่งครัดของสังคม แต่หากแบ่งตามเกณฑ์ของผู้ดำเนินกิจกรรมตามที่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2552 : 14) กล่าวไว้ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท เช่นกัน ได้แก่

ก) ประเพณีภายในครัวเรือน หรือประเพณีส่วนบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น การโกนจุก การแต่งงาน การทำศพ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

ข) ประเพณีชุมชน หรือประเพณีส่วนรวม เป็นประเพณีตามเทศกาลต่างๆ ที่คนในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นงานบุญ และงานรื่นเริง เช่น งานสงกรานต์ งานทำบุญวันขึ้นปีใหม่ งานลอยกระทง เป็นต้น

ค) ประเพณีส่วนรัฐบาล ซึ่งเป็นประเพณีในโอกาสสำคัญต่างๆ ที่รัฐกำหนดให้มีการจัดขึ้น เช่น งานวันเฉลิมพระชนมพรรษา งานวันปิยมหาราช งานวันจักรี เป็นต้น

3) ความสำคัญของประเพณี

อานนท์ อาภาภิรม (2546 : 122-123) ได้กล่าวถึงความสำคัญของประเพณีไว้ ดังนี้

ก) ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แสดงอดีตอันมีความเจริญมาช้านานของสังคม คนไทยจึงควรภูมิใจในชาติของตน

ข) ประเพณีมีส่วนสนับสนุนให้ชาติเจริญรุ่งเรืองในทศวรรษที่ดีและถูกต้อง ประเพณีใดหากคืออยู่แล้วก็ควรรักษาไว้ โดยมีให้ประเพณีของชาติอื่นมาเมื่ออิทธิพลเหนือประเพณีนั้น การที่ชาติไทยมีประเพณีอันดีงามเป็นของตนเองนี้แสดงว่าชาติไทยมีอารยธรรมทัดเทียมกับประเทศอื่น

ค) ชาติไทยมีประเพณีเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของตน ดังนั้นการมีประเพณีเป็นของตนเองจึงเป็นที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่ง เพราะประเพณีเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แสดงความเป็นพวกเดียวกันและส่งเสริมความมั่นคงของชาติ ประเพณีเป็นเครื่องแสดงอดีตและปัจจุบันของถนนชีวิตแบบไทย

ปราณี วงษ์เทศ (2548 : 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของประเพณีไว้ว่า ประเพณี พิธีกรรมของชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีความสำคัญต่อกลุ่มสังคมชาวบ้านในส่วนรวมด้วย มิใช่ร่องรอยที่หลงเหลือจากความมั่งงาย ป่าเถื่อน หรือไร้เหตุผล เช่นที่ผู้คนจำนวนมากของสังคมไทยเข้าใจกัน การเรียนรู้ทำความเข้าใจต่อการพัฒนาการและรากเหง้าของสังคมและวัฒนธรรมตนเอง จึงมีความสำคัญต่อการก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคง และมีสติปัญญาของสังคมในอนาคต

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2552 : 14) ได้กล่าวไว้ว่า ประเพณี เป็นสิ่งที่บอกเล่าให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงความเจริญหรือความเสื่อมของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเครื่องบ่งชี้สภาพท้องถิ่น ชุมชน หรือสังคม ประเพณีจึงมีความสำคัญ กล่าวคือ

- ก) เป็นวัฒนธรรมประจำถิ่นหรือประจำชาติ
- ข) เป็นเอกลักษณ์ของชาติ
- ค) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
- ง) เป็นเครื่องมือผสมผสานความเชื่อ
- จ) เป็นเครื่องหล่อหลอมให้เกิดความเข้าใจในสาระสำคัญของชีวิต
- ฉ) เป็นแบบแผนในการปฏิบัติและเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมของคน

ในสังคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของประเพณีของผู้รู้หลายท่าน สรุปได้ว่า ประเพณี เป็นสิ่งที่มีความหมาย มีความสำคัญ ต่อกลุ่มสังคมส่วนรวมอย่างมากใช้เพียงความเชื่อ ความมั่งงายที่คนบางกลุ่มในปัจจุบันกล่าวถึง หากแต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงการพัฒนา ของรากเหง้าแผ่นดินผู้สังคมของตนเอง

จะเห็นได้ว่าประเพณีบางอย่างมีเฉพาะบางประเทศ นั้นแสดงให้เห็นว่า ประเพณีเป็นเอกลักษณ์แสดงถึงความเป็นชาติ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจอย่างยิ่ง เป็นตัวเชื่อม

ความรู้สึกของคนในชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงในชาติ และสนับสนุนความเจริญรุ่งเรืองในทศวรรษที่ดีและถูกต้อง หากประเพณีใดที่ดีอยู่แล้วก็ควรอนุรักษ์รักษาไว้ ไม้ให้วัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทรกแซงหรือมามีอิทธิพลเหนือประเพณีนั้นได้ นอกจากนี้ยังเป็นแบบแผนในการปฏิบัติและเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่กันอย่างสงบสุข

2.3 คุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะวัฒนธรรมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองหรือความก้าวหน้าของสังคมในอดีต ทุกชาติทุกภาษาจึงมีนโยบายที่จะรักษาและเชิดชูวัฒนธรรมของตนไว้ อานนท์ อาภาภิรม (2546 : 115) ส่วน วิมล จิโรจพันธุ์และคณะ (2548 : 61-62) กล่าวว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตของคนในแต่ละภูมิภาคซึ่งเป็นมรดกที่สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน และได้ถือปฏิบัติสร้างสรรค์ร่วมกันมาในแต่ละท้องถิ่น ผู้คนในท้องถิ่นย่อมจะมีความภูมิใจร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหนร่วมกัน วัฒนธรรมพื้นบ้านแต่ละสาขาในแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีลักษณะโดดเด่นแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจของท้องถิ่นนั้นๆ ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งแตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น ย่อมเป็นตัวชี้สำคัญถึงวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งได้สรรค์สร้าง สังคมและสืบทอดกันมา อันก่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่างๆ ให้กับผู้คนในสังคมหลายประการ ได้แก่

2.3.1 วัฒนธรรมพื้นบ้านจะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ที่แตกต่างกันไปตามสภาพของท้องถิ่น โดยมีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นตัวกำหนด

2.3.2 วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นมรดกที่สำคัญของสังคมที่ได้ถ่ายทอดและปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ทุกคนในสังคมจึงควรช่วยกันหวงแหนและรักษาไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้รู้จักตัวเองดียิ่งขึ้นและเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต

2.3.3 วัฒนธรรม เป็นเครื่องมือควบคุมสังคม เพราะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันและต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อความอยู่รอด การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันในลักษณะดังกล่าวจำเป็นต้องสร้างกฎระเบียบ ขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นมาเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ ข่มเหง เบียดเบียน รังแกกันและกัน

2.3.4 วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือให้ความบันเทิงแก่คนในสังคม

2.3.5 วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือก่อให้เกิดความสามัคคีเพราะเป็นจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้าอกเข้าใจกัน หรือเห็นอกเห็นใจกัน ตลอดจนเพื่อรวมกลุ่มรวมพลังกันสร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่างโดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ

2.3.6 วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการศึกษาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของชีวิต วัฒนธรรมพื้นบ้านได้ทำหน้าที่ให้การศึกษอบรมแก่คนในแต่ละสังคมมาโดยตลอด

2.3.7 วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องฝึกพัฒนาทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมให้แก่เด็ก ซึ่งวัฒนธรรมพื้นบ้านได้มีส่วนช่วยที่สำคัญอย่างสูงสุด โดยเฉพาะกีฬาและการละเล่นของเด็กที่บางอย่างมุ่งเน้นให้เด็กได้ออกกำลังกาย บางอย่างมุ่งเน้นให้รู้จักตั้งเกตุใช้ไหวพริบ บางอย่างฝึกให้รู้จักอดกลั้นอารมณ์ และบางอย่างเป็นการฝึกพัฒนาการทางสังคม

จากแนวคิดของหลายท่านดังได้กล่าวมานั้น สรุปได้ว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญ ดังนี้

- 1) เป็นเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ หรือชุมชน
- 2) เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเจริญงอกงาม พัฒนาการ และความก้าวหน้าของชุมชน เช่น มาตรฐานการครองชีพ การศึกษา ระเบียบวินัยทางสังคม สุนทรียภาพ สิทธิและเสรีภาพ เป็นต้น
- 3) สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในสังคม ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม
- 4) เป็นมรดกจากบรรพบุรุษที่ลูกหลานได้สืบทอดต่อกันมา ทำให้รู้จักตัวเองดียิ่งขึ้น และเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน
- 5) เป็นเครื่องควบคุมสังคม ให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น จำเป็นต้องมีการสร้างกฎระเบียบ ขึ้นมาเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเอาเปรียบ ช่มเหง เบียดเบียนกัน
- 6) เป็นเครื่องสร้างความบันเทิงให้แก่คนในสังคม เช่น ดนตรี ศิลปะ วรรณกรรม เป็นต้น
- 7) เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม
- 8) เป็นเครื่องมือสร้างรากฐานในการศึกษา การดำรงชีวิต ให้กับคนในสังคม ตั้งแต่เป็นเด็ก เสริมสร้างพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม การละเล่นบางอย่างทำให้เกิดการออกกำลังกาย การใช้ไหวพริบและรู้จักอดทนอดกลั้น เป็นต้น

3. ชาวไทยพวน

3.1 ถิ่นที่อยู่

ถิ่นที่อยู่เดิมของชาวไทยพวนมีหลายท่านได้กล่าวไว้คือ บุญยงค์ เกศเทศ (2551 : 111-112), โปธิ์ แซ่มลำเจียก (2537 : 15-212), วีระพงษ์ มีสถาน (2539 : 5-18) และไพโรจน์ ลายน้ำเงิน (2548 : 2-5) ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ถิ่นกำเนิดของชาวไทยพวนนั้น ชื่อเมืองหลายเมือง อาจเหมือนหรือแตกต่างกันไป ถิ่นกำเนิดชาวไทยพวนอยู่ในเขตประเทศลาวในเมืองที่มีชื่อว่า “ตรันนิน” ซึ่งเป็นชื่อที่เรียกตามภาษาญวน (เวียตนาม) เดิมทีเมืองตรันนิน ปรากฏชื่อเรียกว่า “แขวงเมืองพวน” มีเมืองเชียงขวางเป็นเมืองหลวง ซึ่งอยู่บริเวณภาคเหนือของเวียตนาม บริเวณที่เคยเป็นอาณาจักรโบราณ เรียกว่า “สิบสองเจ้าไทย” หรือ “สิบสองจุไทย” ชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือของเวียตนามในครั้งอดีต เรียกว่า “เมืองแกน” (เดียนเบียนฟูของเวียตนาม)

ปัจจุบันสิ่งที่ปรากฏให้เห็นว่าบริเวณใดเคยเป็นถิ่นฐานบ้านเดิมของชาวไทยพวนนั้น คือ บริเวณทุ่งไหหิน ในแขวงเมืองเชียงขวางประเทศลาวในปัจจุบัน เป็นดินแดนที่ชาวไทยพวนเคยพำนักอาศัยในครั้งอดีต ไพโรจน์ ลายน้ำเงิน ได้อ้างถึงพงศาวดารล้านช้างที่ได้บันทึกไว้ว่า ขุนบรม มีลูกทั้งหมด เจ็ดคน และเมื่อลูกเติบโต จึงส่งไปสร้างบ้านสร้างเมืองในที่ต่างๆ ลูกคนที่เจ็ดนั้นชื่อ “เจ็ดเจิง” ได้ไปสร้างเมืองพวน ท้าวเจิงผู้นี้น่าจะเป็น ขุนเจิง บรรพบุรุษของชาวไทยพวน

ขุนเจิงมีความเป็นมาในลักษณะของเรื่องเล่าเพราะไม่มีการระบุช่วงเวลาที่น่าแน่นอนไว้ แต่คาดว่า ขุนเจิงมีตัวตนอยู่จริงในอดีต ในสมัยขุนเจิงเมืองพวนมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก แต่ในสมัยต่อมา มาเกิดการแย่งแย่งอำนาจ การขาดความสามัคคี ผู้นำอ่อนแอ จึงไม่สามารถรักษาเอกราชของตนไว้ได้ จึงมักถูกเป็นเมืองขึ้นของเมืองต่างๆ อยู่เสมอ และสุดท้ายเมืองพวนก็หลุดหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์

3.2 การประกอบอาชีพ

วีระพงษ์ มีสถาน (2539 : 5-18) กล่าวถึงการประกอบอาชีพของชาวพวนไว้ว่า ชาวไทยพวนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงมีความรู้ ภูมิปัญญาด้านการเกษตรเป็นอย่างดี เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยจึงยึดอาชีพเกษตรกรรมเช่นอดีต เนื่องด้วยประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ชาวไทยพวนที่ย้ายถิ่นมาสู่ประเทศไทย นิยมตั้งบ้านเรือนใกล้แหล่งน้ำ และประกอบอาชีพเช่นเดียวกับชาวพื้นเมืองอื่นๆ ในการต่อมาจึงได้พัฒนาการไปประกอบอาชีพต่างๆ อีกหลายอย่าง เช่น ทำนา การทำนาของชาวไทยพวน มีทั้งใช้แรงงานจากสัตว์และเครื่องจักร มีทั้งที่ทำนาหว่าน นาดำ โดยส่วนใหญ่จะทำครั้งเดียว แต่ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย ถ้าแหล่งน้ำอำนวยอาจมีการทำนาสองครั้งต่อปี และการทำงานแบบ

“หวานน้ำนม” เริ่มครั้งแรกโดยชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์ จังหวัดสิงห์บุรี ปัจจุบันแพร่หลายไปทั่วประเทศ ส่วนอาชีพอื่นๆ นอกเหนือจากการทำนา เช่น การทอผ้า การเลี้ยงสัตว์ ติเหล็ก รับราชการ ค้าขาย ทำสวน ทำไร่ รับจ้าง เป็นต้น

3.3 สังคมและวัฒนธรรม

บุญยงค์ เกศเทศ (2551 : 111-112), วีระพงศ์ มีสถาน (2539 : 5-18) และไพโรจน์ ลายนน้ำเงิน (2548 : 2-5) ได้กล่าวถึงชาวไทยพวนไว้ว่า เป็นผู้มีรูปร่างลักษณะผิวพรรณหมองจืด ผิวขาวอมเหลือง นิสัยรักสงบ เชื้อกเย็น กิริยาเรียบร้อยขงดงาม นับถือศาสนาพุทธ ขยันขันแข็งในการทำงาน แต่งกายคล้ายคลึงกับคนไทยทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่ หญิงนิยมนุ่งซิ่น สวมเสื้อตามสมัยนิยม หญิงสูงวัยมักสวมเสื้อคอกระดุม หรือเสื้ออูเป่า (เสื้อคอกระเช้า) แต่การแต่งกายในรูปแบบเดิมนั้น หญิงมักไว้ผมยาวมุ่นเกล้าไว้ด้านหลังใช้ผ้าพันรอบอกแทนการใส่เสื้อ นุ่งซิ่นตีนจก หรือสีพื้นแทรกลายขวาง บางถิ่นนิยมนุ่งซิ่นมัดหมี่ซึ่งมีลวดลายสีสันงามตาโดย ชาวไทยพวนในแต่ละภูมิภาคจะแต่งกายแตกต่างกัน ชายมักนุ่งกางเกงขาก๊วยดำ เสื้อดำ

ด้านภาษานั้น เมื่อจำแนกถึงความแตกต่างระหว่างภาษาไทยกลางกับภาษาลาวแล้ว ภาษาพวนจะมีวงศาคัมภีร์ร่วมกับภาษาลาวมากกว่าภาษาไทยกลาง จึงมีเรียกไทยพวนเป็นสองอย่างคือ “ไทยพวน” ในฐานะเป็นประชากรของประเทศไทยกลุ่มหนึ่ง และเรียกว่า “ลาวพวน” เพราะเป็นกลุ่มชนที่ใช้คำศัพท์ร่วมกันกับภาษาลาว และเคยมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในประเทศลาวมาก่อน ภาษาพวนมีสำเนียงคล้ายสำเนียงอีสานผสมกับภาคเหนือของไทย มีวัฒนธรรมประเพณีที่งดงามและเป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า เช่น ประเพณี ก้ำฟ้า เป็นต้น

3.4 การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

การอพยพของชาวพวนเข้าสู่ประเทศไทยนั้นมีอยู่ด้วยกันหลายครั้ง โดยมีผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้ อาทิ ไพโรจน์ ลายนน้ำเงิน (2548 : 2-5) กล่าวถึงการอพยพของชาวพวนไว้ 3 ช่วงเวลาดังนี้คือ

3.4.1 ในสมัยต้นกรุงธนบุรี เจ้าสิริบุญสารกษัตริย์ลาว ได้เกณฑ์พลเมืองเป็นกองทัพติดตามจับพระดาและพระวอ พระเจ้ากรุงธนบุรีรับสั่งให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพยกไปปราบปรามตีเวียงจันทน์แตกเมื่อ พ.ศ. 2322 กวาดต้อนลาวลงมากรุงเทพฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่แถวลพบุรี สระบุรี

3.4.2 ในพ.ศ. 2372 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้พระยาราชสุภาวดีขึ้นไปจัดการบ้านเรือนทางเวียงจันทน์ จากการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ในการศึกครั้งนี้ได้กวาดต้อนไทยพวนเข้ามาด้วย ได้โปรดเกล้าฯ ให้ไปอยู่แถบสุพรรณบุรี ต่อมาไทยพวนเหล่านี้ได้

แยกย้ายไปหลายที่ เมื่อตั้งหลักปักฐานที่ใด ก็ได้ตั้งชื่อบ้านเมืองตามชื่อเดิมของท้องถิ่นที่อยู่เดิมในเมืองพวน

3.4.3 ในปี 2416 พวกฮ่อได้ยกทัพเข้าตีเชียงขวาง ท้าวขันตีเจ้าเมืองเชียงขวางได้ขอกำลังญวนมาช่วย แต่สู้พวกฮ่อไม่ได้ ไทยได้ยกทัพไปทำการปราบปรามแต่ก็ไม่อาจปราบปรามได้ ฝรั่งเศสเห็นเป็นโอกาสจึงเข้าจัดการกับพวกฮ่อ ทำให้ฝรั่งเศสมีอิทธิพลเหนือดินแดนแถบนั้น ไทยจึงได้อพยพผู้คนลงมาในประเทศไทยมารวมไว้ในภาคอีสานตอนบนแล้วค่อยทยอยลงมาทางใต้

วีระพงษ์ มีสถาน (2539 : 5-18) ได้กล่าวถึงการย้ายแห่งที่อยู่ของชาวไทยพวนไว้ใกล้เคียงกันกับไพโรจน์ ลายน้ำเงิน คือ

ครั้งที่ 1 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือในราวปี พ.ศ. 2322 พระองค์ได้โปรดฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกทัพไปตีเมืองลาวและหัวเมืองที่ขึ้นต่อลาวทั้งปวงไว้ได้ ในครั้งนี้ได้นำชาวลาวให้มาตั้งบ้านเรือนตามหัวเมืองต่างๆ ของไทย การนำครอบครัวชาวลาวกลุ่มต่างๆ มาในครั้งนี้ คาดว่าน่าจะมีชาวพวนที่อาศัยในเมืองพวนซึ่งเป็นเมืองขึ้นของลาวปะปนเข้ามาด้วยเป็นจำนวนมาก

ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2335 เจ้านันทเสน ราชบุตรองค์ใหญ่ของเจ้าสิริบุญสาร เป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทย ได้นำชาวพวนและลาวโสัง (ไทดำ) ส่งมายังกรุงเทพฯ เพื่อเป็นราชบรรณาการต่อกษัตริย์ไทย

ครั้งที่ 3 เกิดสงครามระหว่างลาวกับไทยใน พ.ศ. 2369 - พ.ศ. 2371 ไทยตีหัวเมืองที่ขึ้นต่อลาวได้จนสิ้น แต่ปีต่อๆ มาญวนได้ตีหัวเมืองของลาวที่มีพรมแดนติดต่อกับญวนไปครอง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้เจ้าพระยาธรรมาธิปไตยเป็นแม่ทัพไปตีเมืองต่างๆ ที่ญวนเข้าครอง และได้นำชาวพวนมากรุงเทพฯ ซึ่งเหตุการณ์นี้อยู่ในระหว่างปี พ.ศ. 2376 - พ.ศ. 2378

นอกจากหลักฐาน ส่วนกลาง หรือของราชการแล้ว ถ้าพิจารณาจากหลักฐานท้องถิ่นจะพบว่า ชาวพวนบางท้องถิ่นมิได้เข้ามาในประเทศไทยในฐานะเชลยศึก หรือถูกเกณฑ์เพื่อใช้แรงงานทั้งหมด แต่อาจมาด้วยความต้องการสันติสุข แสวงหาแหล่งทำมาหากินหรือหาถิ่นที่อยู่ใหม่ เพราะก่อนหน้านั้นไม่มีการขีดเส้นพรมแดนระหว่างประเทศดังเช่นปัจจุบัน การอพยพโยกย้ายถิ่นฐานจึงเป็นไปด้วยความสมัครใจ โดยมีผู้นำเป็นแกนหลักในการเคลื่อนย้าย เช่นกรณีชุมชนชาวไทยพวนตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ส่วน โปธิ์ แซมกล้าเจียก (2537 : 15-212) กล่าวที่สามารถแบ่งการอพยพของชาวพวนจากฝั่งลาวสู่ไทย ออกเป็น 5 ครั้ง คือ การอพยพของชาวพวนจากฝั่งลาวสู่ประเทศไทยนั้น แบ่งออกได้เป็น 5 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2321 สมัยแผ่นดินพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงธนบุรี ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2338 สมัยพระพุทธรูปฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุง

รัตนโกสินทร์ ครั้งที่ 3 สมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2372 สมัยพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3 และครั้งที่ 5 พ.ศ. 2378 สมัยรัชกาลที่ 3

การอพยพครั้งที่ 5 นี้เป็นการเก็บครัวที่เหลือจากเมืองพวนบ้าง จากหัวเมือง พันห้าทั้งหกบ้าง การอพยพลงมาจากบางครัวสมัครใจเข้าเองแล้ว ยังมีมาตามการเกณฑ์ของแม่ทัพใหญ่ในสมัยนั้นด้วย ดังจะเห็นได้จากครัวลาวพวนอพยพตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่แถว บ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย บางกลุ่มมีจำนวนมากมีพ่อบ้านหรือครูบา (พระสงฆ์) นำมาตามลำน้ำเจ้าพระยา แถวเมืองพรหม เมืองอินทร์ บ้านบางน้ำเชี่ยว บ้านดอนคา (โกคา) และบ้านทองเอน จังหวัดสิงห์บุรี บางพวกอพยพไปจับจองบ้านที่ไร่นาห่างญาติพี่น้องเดิมออกไปจากถิ่นเก่า เช่น แถวอำเภอทับทัน จังหวัดอุทัยธานี แถวตำบลจันทเสน ตำบลช่องแค อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ และยังมีอีกหลายหมู่บ้าน ตำบล ของอำเภอในจังหวัดพิจิตร ปัจจุบันนี้สำหรับที่เป็นคนพวนอำเภอปากพลี อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เป็นชาวพวนกลุ่มหนึ่ง พื้นเพเดิมเล่ากันว่าเป็นลาวพวนเมืองซำเหนือ ซึ่งอยู่เหนือแขวงเมืองเชียงขวางขึ้นไปอีก

สรุปได้ว่าสาเหตุส่วนใหญ่ คือการถูกกวาดต้อน การอพยพเนื่องจากสงครามหลายต่อหลายครั้ง โดยพอสรุปได้ว่า เริ่มมีการเข้ามาของชาวไทยพวนโดยการกวาดต้อนตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินมหาราช ราว พ.ศ. 2321 และหลังจากนั้นก็มีการเข้ามาอีกหลายครั้ง จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2416 ตามที่มีหลักฐานบันทึกไว้

นอกจากเหตุผลการอพยพเนื่องจากภัยสงครามแล้ว ยังมีเหตุผลอีกหลายประการที่อาจไม่ได้รับการจดบันทึกไว้ในทางราชการ เช่น การแสวงหาความสันติสุข การแสวงหาแหล่งทำกินที่อุดมสมบูรณ์

4. หลักการส่งเสริมการเกษตร

หลักในการส่งเสริมการเกษตรนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนั้นๆ เริ่มตั้งแต่ยุคแรกเริ่มการส่งเสริมการเกษตรจนถึงยุคปัจจุบัน ดังผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้ ดังนี้

ท่านอง สิงคโลวณิช (2514 : 113-118) ได้กล่าวถึงหลักในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรที่สำคัญ พอสรุปได้ 12 ประการ คือ

1) ถือเป็นบริการแบบการศึกษา การส่งเสริมการเกษตร คือ การนำความรู้จากสถาบันการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเกษตร และความรู้ประสบการณ์จากสถาบันการเกษตร ผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพเกษตรกรรมไปถ่ายทอดสู่เกษตรกรทั่วไป หรือเป็นการบริการ

เกี่ยวกับการให้การศึกษาในด้านเกษตรแก่เกษตรกร หรืออาจเรียกว่าเป็นการให้การศึกษาแบบไม่เป็นพิธีการ นอกห้องเรียน หรือในไร่ นา ช้าง ถนน ซึ่งการให้บริการเช่นนี้เป็นการบริการความรู้ บริการความคิด โดยมีวัตถุประสงค์จะช่วยให้เกษตรกรได้ทราบ และเข้าใจในสิ่งใหม่ๆ อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการประกอบอาชีพทั้งวิธีการพัฒนาและวินิจฉัยปัญหาเพื่อช่วยตัวเองได้ดีขึ้น กลวิธีในการบริการก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับระบบการศึกษาผู้ใหญ่

2) เริ่มด้วยสภาพที่แท้จริงของเกษตรกร ผู้ให้คำแนะนำส่งเสริมควรได้รับทราบความรู้ขั้นพื้นฐานของลักษณะไร่ นา ทรัพยากรของเกษตรกรและสภาพแวดล้อมทางการเกษตรพอสมควร การเริ่มปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรครั้งแรกจึงต้องเริ่มด้วยการเข้าถึง เยี่ยมเยียนเกษตรกรยังไร่ นา เพื่อทราบถึงสภาพและทรัพยากรต่างๆ ดังกล่าว รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อถือ ศรัทธา อุปนิสัยใจคอ ตลอดจนการดำรงชีวิตร่วมในสังคม เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการติดต่อและพิจารณาในคำแนะนำส่งเสริมได้ถูกต้องและเหมาะสมกับความต้องการของเกษตรกร แนวความคิดในการส่งเสริม ควรยึดสภาพของเกษตรกรในขณะนั้นเป็นหลัก และจินตนาการว่าสภาพของเกษตรกรควรจะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร โดยไม่พินิจวิสัยความสามารถของเกษตรกรจนเกินไป แล้วก็ค่อยๆ เสริมประสิทธิภาพของเกษตรกรให้สูงขึ้น ไปเป็นระยะๆ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของเกษตรกรเป็นหลัก

3) ให้โอกาสเกษตรกรเรียนรู้ด้วยการทำเอง หลักการส่งเสริมการเกษตรถือว่าการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนที่เข้าใจได้เร็วเพราะการเกษตรเป็นทั้งศิลปะและวิชาการ ต้องเรียนรู้ให้หมดทั้งการศึกษา 4 อย่าง พุทธศึกษา พลศึกษา และจริยศึกษา และความรู้ประสบการณ์ที่บังเกิดขึ้นแก่เกษตรกรเองนั้นจะยังผลให้มีความศรัทธาความรับผิดชอบจากการกระทำอันนั้นด้วย ถ้าได้ผลสำเร็จก็มีความภาคภูมิใจ ถ้าผิดพลาดก็ทราบจุดอ่อนเพื่อแก้ไข ดังมีคำพังเพยว่า “ลิบรู้ไม่เท่าตาเห็น ลิบตาเห็น ไม่เท่ามือคลำ ลิบมือคลำ ไม่เท่าทำเอง”

4) การแนะนำส่งเสริมต้องคำนึงถึงความต้องการของเกษตรกร ความต้องการของมนุษย์มี 2 อย่าง อย่างหนึ่งต้องการเพราะอยากได้ อยากมีโดยไม่ได้คำนึงถึงความจำเป็นต่อการดำรงชีพหรืออาชีพ หรือภาวะเศรษฐกิจทางครอบครัว มีลักษณะว่าเห็นเขามีกี่อยากมีบ้าง แต่ถ้าไม่มีก็คงไม่เสียหาย อาจได้ผลทางจิตใจบ้างแต่ไม่มีผลทางเศรษฐกิจหรือไม่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตโดยตรง ความต้องการอีกอย่างหนึ่งนั้นเป็นเรื่องต้องมี ต้องใช้ ต้องทำ เพราะความจำเป็นเพื่อประโยชน์ ในการส่งเสริมสวัสดิภาพของครอบครัว หรือการปรับปรุงไร่ นา เช่น ความรู้เรื่องการเกษตร พันธุ์พืช เครื่องมือบางชนิด เป็นต้น

การทราบความต้องการจากเกษตรกรเป็นเรื่องยาก ต้องใช้วิชามนุษย์สัมพันธ์เข้าช่วย มิฉะนั้นแล้วจะดำเนินการส่งเสริมไปไม่ถูกทาง อย่างไรก็ดี ไม่ควรเดาเอาเองว่าเกษตรกรต้องการ

อย่างนั้นอย่างนี้ แต่ควรได้ร่วมปรึกษาหารือกัน และต้องคำนึงถึงความต้องการที่มีความจำเป็นก่อนหลัง เพราะเกษตรกรย่อมมีขอบเขตในความต้องการ เนื่องจากพื้นฐานการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจมีจำกัด

5) ปฏิบัติงานกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว สมาชิกทุกคนในครอบครัวเกษตรกรมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพ ทั้งแรงงานและความคิดรับผิชอบร่วมกัน เวลาได้ผลก็ได้ด้วยกัน เวลาเสียหายก็ร่วมกัน ตระก่าลำบาก ลักษณะของงานส่งเสริมการเกษตรเป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือติดต่อประสานงาน แลกเปลี่ยนความรู้และความคิด ผู้ร่วมมือควรได้มีโอกาสได้รับทราบและเข้าใจเท่าๆ กัน จึงไม่ควรเลือกการติดต่อเพียงคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ จะเป็นการทำให้สมาชิกอื่นขาดความสนใจและความรับผิดชอบ ยังจะทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตต่ำลง

6) ใช้ทรัพยากรวิชาการในท้องถิ่นเป็นหลักเริ่มต้น ผู้ที่มีหน้าที่ให้คำแนะนำ ส่งเสริมการเกษตรไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญการเกษตรทุกสาขา ถึงแม้ว่าจะมีพื้นความรู้จากสถาบันการศึกษาและได้ฝึกฝนอบรมมีประสบการณ์เพิ่มเติมก็ยังไม่อาจวินิจฉัยหรือแก้ปัญหาการเกษตรได้ทั้งหมด การที่ต้องการอาศัยนักวิชาการสาขาต่างๆ ทั้งจากสถาบันราชการและเอกชนเป็นวิทยากรคอยให้ความช่วยเหลือ จึงมีความจำเป็นอยู่มาก โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคล ในท้องถิ่นยิ่งจะได้ประโยชน์มาก เพราะเป็นผู้ใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ด้าน ฉะนั้นผู้ที่มีหน้าที่ควรได้ทราบถึงที่ตั้งและภารกิจหน้าที่ของสถาบันทางวิชาการเหล่านั้น ในท้องถิ่นใกล้เคียงเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการติดต่อขอรับการสนับสนุนและเสริมความรู้แก่ตนเองให้ทันสมัยอยู่เสมอ

7) มีวิธีปฏิบัติที่ต่อเนื่อง งานส่งเสริมการเกษตรเป็นทั้งวิชาการและศิลปะ ตรายใดที่การวิจัยค้นคว้าทางด้านวิทยาศาสตร์การเกษตรยังไม่ถึงจุดอิ่มตัว หน้าที่ของงานส่งเสริมก็จะต้องเป็นเงาตามตัว ในการที่จะต้องเสาะแสวงหา และนำผลการวิจัยค้นคว้ามานำให้ได้แล้วใช้ศิลปะและกลวิธีต่างๆ ที่จะนำไปถ่ายทอดให้แก่เกษตรกร ความล่าช้าในการประกอบอาชีพเกษตรกรที่มีต่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ยิ่งมากเท่าไรความเสียหายต่อการพัฒนาการเกษตรของประเทศก็ยิ่งมีมากเท่านั้น ฉะนั้นการปฏิบัติงานเกี่ยวกับด้านการส่งเสริมการเกษตรจึงต้องดำเนินการต่อเนื่องกันไปอย่างไม่มีวันรู้จบ

8) มีวิธีดำเนินการที่เป็นประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าระบบการปกครองจะมีได้มีการแบ่งชั้นวรรณะของประชากรไทยก็ตาม แต่บุคลิกของคนมี คนจน การศึกษามาก การศึกษาน้อย ยังทำให้เกิดความโน้มเอียงในความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงานอยู่มาก แต่อุดมการณ์ของงานส่งเสริมการเกษตรแล้วถือว่าอาชีพเกษตรกรนั้นไม่ว่าจะของบุคคลชนิดใด หรือประเภทใดย่อมมีปัญหาและต้องการคำแนะนำช่วยเหลืออย่างเดียวกัน การมีจรรยา มารยาท และการปฏิบัติตนกับผู้อื่นให้เท่าเทียมกันจึงถือเป็นหลักการที่สำคัญ ไม่ควรเลือกที่รักมักที่ชัง ไม่ควรสนใจเลือกให้ความช่วยเหลือเฉพาะบุคคล

ใดบุคคลหนึ่งเป็นพิเศษจนเกินควร และควรร่วมมือการทำงานแบบกันเอง ทำตนเสมือนอยู่ในสังคมเดียวกัน คือสังคมเกษตรกร ไม่ใช่สังคมราชการฝ่ายหนึ่ง และสังคมเกษตรกรอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เสมอกันไม่สนิท

9) สร้างผู้นำท้องถิ่น การส่งเสริมการเกษตรถึงแม้จะไม่ใช่ของใหม่แต่เป็นบริการของรัฐ ซึ่งเกษตรกรยังไม่ค่อยเข้าใจ ทำให้ขาดความสนใจ จึงยังไม่ได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรเต็มที่ อาจเป็นเพราะขาดการติดต่อและความเข้าใจซึ่งกันและกัน เนื่องจากจำนวนเจ้าหน้าที่มีน้อยไปเยี่ยมชมเยี่ยมไม่ทั่วถึง จึงมีความจำเป็นจะต้องหาวิธีการให้เกษตรกรมาร่วมด้วยอย่างเต็มที่ ด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกรบางคนที่มีความเข้าใจและแสดงความสนใจในบริการของงานส่งเสริมการเกษตร ยกย่องให้เป็นผู้นำ หากเป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนในท้องถิ่นอยู่แล้วก็ย่อมสะดวกในการร่วมมือเป็นอย่างดียิ่ง ทั้งนี้นอกจากจะช่วยบรรเทาภาระให้กับรัฐบาลแล้ว ยังเป็นศูนย์เผยแพร่วิชาการเกษตรได้อย่างดีอีกทางหนึ่งด้วย

10) มีโครงการหรือแผนปฏิบัติงานที่แน่นอน ลักษณะของงานต่างๆ ที่จะทำการส่งเสริมต้องกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติให้แน่นอนเป็นการล่วงหน้า มีวัตถุประสงค์อะไร มีวิธีดำเนินการอย่างไร คาดว่าจะได้ผลเพียงไร ทั้งนี้จะได้เตรียมการไว้ถูกต้องว่าจะปฏิบัติร่วมกับใครที่ไหน จะทำอะไร อย่างไร มีวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องการใช้อะไรบ้าง บทบาทของผู้ร่วมงานหรือเจ้าหน้าที่หรือเกษตรกรต้องเตรียมตัวและเตรียมการแค่ไหนเพียงไร ต้องระบุไว้ให้ชัดเจนเพื่อความเรียบร้อยและถูกต้อง ใ้ไรก็ดีแผนปฏิบัติงานก็ควรเป็นสภาพคล่องตัวหรือยืดหยุ่นพอสมควร หากมีปัญหาอุปสรรคจนแก้ไขไม่ทันก็จะได้ไม่เสียเวลาเปล่า

11) การติดตามงาน การวางแผนงานเป็นการคาดการณ์ล่วงหน้า อาจมีการผิดพลาดหรือต้องเปลี่ยนแปลงไประหว่างการดำเนินงานไปแล้วระยะเวลาหนึ่ง การติดตามงานตามแผนมีโอกาสได้ปรับปรุงให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ปฏิบัติก็ได้รับประสบการณ์มากขึ้น และอาจได้ผลงานดีขึ้นด้วย

12) การรายงานผล การดำเนินการไปแล้วได้ผลอย่างไร จะดีหรือเลวควรได้บันทึกไว้เป็นเอกสารสำคัญ เพื่อเป็นหลักฐานสำหรับผู้ปฏิบัติเองและผู้เกี่ยวข้องได้ทราบในการที่จะได้นำไปใช้เป็นเอกสารอ้างอิง หรือนำข้อสังเกตต่างๆ ไปปรับปรุงแก้ไขแผนหรือโครงการที่จัดทำขึ้นใหม่ให้เหมาะสมต่อไป และที่ได้ประโยชน์มากอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นการป้องกันการปฏิบัติงานซ้ำซ้อนกัน ซึ่งเสียทั้งเงินและเวลา

ดิเรก ฤกษ์ร้าย (2527 : 12-16) ได้กล่าวไว้ว่า หลักของการส่งเสริมการเกษตรประกอบด้วย

1) ความร่วมมือร่วมใจด้วยการอาสาสมัคร (voluntary participation) ของเกษตรกรระดับรากหญ้า (grass-roots) การร่วมมือร่วมใจด้วยการอาสาสมัครนั้นเป็นเรื่องที่จะนำมาซึ่งพื้นฐานอย่างหนึ่งของ “ความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ” ของคนในชุมชน

2) หลักการทำงานในรูปของกลุ่ม (working as a group) การทำงานในรูปของกลุ่มนั้นเป็นสิ่งที่นำไปสู่การมีภาวะ “ความเชื่อมั่นว่า ช่วยตัวเองได้” (self-reliance) และการทำงานในรูปของกลุ่มจะบังเกิดผลต่อส่วนรวมและต่อเกษตรกรสมาชิกในหลายๆเรื่อง

3) การให้ความเชื่อถือต่อสิ่งที่จะต้องห้ามทางศาสนา การปฏิบัติที่สืบทอดกันมาของครอบครัวเกษตรกรด้วยความเข้าใจ และด้วยความเคารพอย่างเคร่งครัด เมื่อเข้าไปในชุมชนเจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตรต้องศึกษาและคุ้นเคยต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม นิสัยใจคอของเกษตรกรในชุมชน เพื่อที่จะเข้ากันได้และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวบ้าน แต่อย่าให้ชาวบ้านกลืนจนกลายเป็นชาวบ้านไป ควรต้องนำความเชื่อและศรัทธานั้นเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการนำการเปลี่ยนแปลง แม้เราจะมองว่าเป็นเรื่องงมงาย รวมทั้งควรเรียนรู้ภาษาชาวบ้าน และฝึกพูดให้ได้ดี ควรให้ความเข้าใจ เห็นอกเห็นชาวบ้าน ควรช่วยงานชาวบ้านทำจนกระทั่งมีความรู้สึกว่าเป็นพรคพวกเดียวกัน หากทำได้เช่นนี้ การแทรกซึม หรือปลุกฝังความคิด รวมทั้งการนำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก็กระทำได้โดยง่าย อยากรู้ก็ตาม ในการนำการเปลี่ยนแปลงนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องขัดกับความคิด ความเข้าใจ ค่านิยม ความเชื่อ รวมทั้งพฤติกรรมและความชำนาญแต่ดั้งเดิมของเกษตรกรจึงต้องทำความเข้าใจกลวิธีต่างๆ ให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์ร่วมของการนำการเปลี่ยนแปลง

4) ก่อนนำการเปลี่ยนแปลง การสร้างศรัทธาเป็นเรื่องที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องกระทำให้บังเกิดผล การที่จะสร้างศรัทธาที่บังเกิดผลนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะต้องรู้ทั้ง know what and know how คือ จะต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการนำการเปลี่ยนแปลงและจะต้องรู้ว่าจะนำการเปลี่ยนแปลงอย่างไร จึงจะให้บังเกิดผลในการที่จะเป็นที่ยอมรับของเกษตรกร เมื่อมีพื้นฐานนี้แล้ว เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะต้องมี 5 ร่วม คือ ร่วมอยู่ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมทุกข์สุข ร่วมใจ กับมวลชนเป้าหมาย เพื่อให้คนในท้องถิ่นเชื่อถือเลื่อมใสว่าเป็นพรคพวกอย่างแท้จริง และมีความจริงใจจริงใจอย่างแท้จริงด้วย ในขณะเดียวกันต้องมีคุณสมบัติอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น การตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ มีความคิดริเริ่ม รับผิดชอบต่องานในหน้าที่ ยุติธรรม มีสติจะเป็นต้น และ สำคัญเจ้าหน้าที่จะต้องมีอุดมการณ์ทำงานเพื่อชุมชน ทำการสัมผัสชาวบ้านทุกครัวเรือน มีพฤติกรรมไม่ขัดต่อธรรมเนียม ประเพณีความเชื่อถือของหมู่บ้าน เข้าใจและเห็นอกเห็นใจ และปรับทุกข์ผูกมิตรชาวบ้าน

5) การกระตุ้นให้บุคคลเป้าหมายเกิดภาวะ imbalance เป็นการดำเนินการ ขั้นต้นให้เกษตรกรตื่นตัว และสร้างความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

6) การให้การศึกษา เป็นการนำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีที่สุดในการส่งเสริมการเกษตร ปกติการศึกษาจะเป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิด ค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ จะเน้นการเปลี่ยนแปลงที่บังเกิดผลในเรื่องการประกอบอาชีพและเกี่ยวกับ “ชีวิต” ทั้งสองอย่างควบคู่กันไป โดยมีเพียงแต่เรื่องการประกอบอาชีพเท่านั้น และการศึกษาโดยเฉพาะเกี่ยวกับ “อาชีพ” นั้น ต้องกระทำโดยยึดหลักของ “การเรียนรู้โดยการกระทำด้วยตนเอง” (learning by doing)

7) เกษตรกรที่เป็นเป้าหมายเน้นหนักของการส่งเสริมการเกษตรนั้น คือ บุคคลเป้าหมาย ที่เป็นชาวนาน้อย ชาวไร่น้อย (small farmers) หรือเกษตรกรระดับรากหญ้า (grass-roots) แต่ก็อย่าลืมนึกถึงหลักการประสานประโยชน์ในชุมชน กล่าวคือ มิได้หมายความว่า จะตัดขาดจากเกษตรกรที่มีฐานะดีอยู่แล้ว การดำเนินการเน้นหนักบุคคลที่เป็นเป้าหมายชาวนาน้อย ชาวไร่น้อยนั้น เพราะต้องการให้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนให้แคบเข้า ส่วนเกษตรกรที่มีฐานะดีเขาช่วยตัวเองได้อยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม หลักการนี้เป็น “ยุทธศาสตร์” หากไม่มี “ยุทธวิธี” ปฏิบัติแล้ว ยากยิ่งที่จะดำเนินการให้ประสบผล เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยากจนนั้นมักยอมรับการเปลี่ยนแปลงเพราะเพื่อนบ้าน มากกว่าที่จะยอมรับเนื่องจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ดังนั้น ยุทธวิธีในเรื่องนี้จึงต้องแบ่งเกษตรกรในระดับรากหญ้าให้เป็น 3 กลุ่มด้วยกัน คือ 1) กลุ่มยอมรับการเปลี่ยนแปลง 2) กลุ่มยอมรับการเปลี่ยนแปลงเร็วปานกลาง 3) กลุ่มยอมรับ การเปลี่ยนแปลงช้า แล้วดำเนินการให้กลุ่มยอมรับการเปลี่ยนแปลงเร็วเป็น “แกนนำ” โดยมีกลุ่มอื่นๆ เป็น “แนวร่วม”

8) ท้องที่เป้าหมายเน้นหนักของการส่งเสริมต้องเป็นท้องที่ที่ค่อยพัฒนา ในการส่งเสริมการเกษตรนั้น ต้องกำหนดพื้นที่ออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน 1) หมู่บ้านที่พัฒนาแล้ว 2) หมู่บ้านที่กำลังพัฒนา 3) หมู่บ้านค่อยพัฒนา พื้นที่เป้าหมายเน้นหนักนั้น ตามหลักยุทธศาสตร์ของการส่งเสริมการเกษตรต้องเป็นหมู่บ้านค่อยพัฒนา และหมู่บ้านกำลังพัฒนา เพื่อที่จะลดช่องว่างความแตกต่างระหว่างชุมชนให้น้อยลง แต่ก็มิได้หมายความว่า จะละเลยหมู่บ้านที่พัฒนาแล้ว คือ ต้องคำนึงถึงหลักการประสานประโยชน์ด้วย อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว การดำเนินการในท้องที่เป้าหมายที่ค่อยพัฒนานั้นความสำเร็จอาจเกิดขึ้นช้า จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ยุทธวิธี โดยเลือกท้องที่ดังกล่าวที่มีความพร้อมที่สุดในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงเป็น “หมู่บ้านแกนนำ” โดยมีหมู่บ้านแบบเดียวกันข้างเคียงเป็น “หมู่บ้านแนวร่วม”

9) การเริ่มต้นกิจกรรมหรือโครงการจากสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนนี้เกี่ยวพันถึง ทรัพยากรที่มีจำกัดในชุมชน ปัญหา ร่วม ความต้องการร่วม ความสนใจร่วมของคนในชุมชน จิตความสามารถ ความพร้อมและเต็มใจที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน

การระบุปัญหาที่แท้จริง (real needs) ควรระบุด้วยตัวเกษตรกรเอง ยกเว้นบางกรณี ที่เกษตรกรขาดความสามารถในการระบุปัญหา ความต้องการ และความสนใจที่แท้จริงของคน เพราะข้อจำกัด ในเรื่องของประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจ ต้องเผชิญกับความเป็นจริงทางด้านสิ่งแวดล้อม ทางด้านกายภาพของชุมชน ซึ่งได้แก่ สภาพของดินที่ทำการเพาะปลูก การขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ถนน ตลอดจนทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ หรือการประมง สภาพแวดล้อมทางสังคมก็ต้องคำนึงถึงด้วย เช่น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมวลชนในชุมชน ตลอดจนความพร้อมในการยอมรับเทคโนโลยีที่เหมาะสม

10) การดำเนินการต่างๆ ในชุมชนต้องเน้นองค์กรของประชาชนทุกรูปแบบขององค์กร ประชาชนนั้นมีทั้งองค์กรที่เป็นทางการ คือ สภาตำบล และคณะกรรมการหมู่บ้าน และองค์กรของกลุ่มประชาชนระดับรากหญ้า ซึ่งอาจเป็นกลุ่มอาชีพ กลุ่มสนใจ หรือกลุ่มอื่นๆ ที่รวมตัวกันขึ้นเพื่อผลประโยชน์ร่วมของชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ธนาคารข้าว เป็นต้น

11) ยึดหลักของ micro-planning from below หรือหลักการในการวางแผนในระดับท้องถิ่นซึ่งดำเนินโครงการแบบ bottom up approach โครงการต่างๆนั้น เกษตรกรต้องมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มโครงการในการวางแผนและดำเนินงาน แม้มีบางกรณีที่อาจจะใช้ top down approach ซึ่งเป็นการสั่งการจากเบื้องบนเมื่อจะเริ่มโครงการ การสร้างความเข้าใจต่อโครงการและการร่วมมือ กำหนดรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมปรึกษาหรือเพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงโครงการ ก็ยังจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากเกษตรกรอย่างพร้อมเพียงกัน

12) การใช้ทีมงานของผู้ชำนาญการเฉพาะอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จะได้ผลกว่าการใช้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมที่มีความรู้อย่างกว้างๆ หรือรู้ทั่วไป ยุทธศาสตร์นี้เป็นที่รับรองในประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือในประเทศที่เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ระดับสูง เช่น สหรัฐอเมริกา หรือในแคนาดา หรือแม้แต่ประเทศที่มีการจัดระบบของกิจการทางการเกษตรที่บังเกิดผลอย่างในประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ เช่น สหภาพโซเวียต หรือในสาธารณรัฐประชาชนจีน ในกรณีประเทศไทยก็ยอมรับแนวความคิดนี้โดยการจัดให้มี subject-matter specialist เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอที่มีระดับความรู้ขั้นต่ำกว่าปริญญา การใช้ทีมผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง หมายความว่า ทีมนั้นเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่จบสาขาเฉพาะอย่างมา เช่น ทางปฐพีวิทยา ทางกีฏวิทยา โรคพืช ทางพืชไร่พืชสวน เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ

สาขาอื่นๆ โดยที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเหล่านี้ต้องผ่านการอบรมหรือเรียนรู้ทางการนำ การเปลี่ยนแปลงหรือหลักการส่งเสริมมาพอสมควรแล้วด้วย

13) ยึดหลักการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสาน การพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องกระทำให้เกิดขึ้นเพื่อการทำงานร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ ในท้องที่ต่อ เกษตรกร ขณะเดียวกันและผสมผสานในแนวตั้งของหน่วยงานแต่ละหน่วยรวมทั้งองค์กรของ เกษตรกร ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น จนถึงระดับจังหวัด ระดับชาติก็เป็นเรื่องที่จะต้องกระทำให้เกิดขึ้น

14) การส่งเสริมการเกษตรจะต้องดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับ เงื่อนไขสถานการณ์ และการเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมหรือชุมชนหนึ่งๆ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ ว่าไม่มีสูตรสำเร็จในการส่งเสริมการเกษตรใดๆ ก็ตามที่สามารถกระทำที่บังเกิดผลสำเร็จในทุก ท้องที่ ทุกสถานการณ์ ทุกเงื่อนไข และทุกกาลเวลา ในการที่บังเกิดผลสำเร็จในท้องที่หนึ่งๆ ไม่ จำเป็นว่า เมื่อนำวิธีการ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีเหล่านี้ไปใช้ในอีกท้องที่หนึ่งจะให้ผลสำเร็จเสมอไป แต่แน่นอนหลักการต่างๆ ที่เจ้าหน้าที่เรียนรู้และเป็นประสบการณ์ จะทำให้การเรียนรู้เกี่ยวกับการ นำการเปลี่ยนแปลงของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรดีขึ้น รวดเร็วขึ้น และบังเกิดผลแก่กลุ่มบุคคล เป้าหมายมากขึ้น

กรมส่งเสริมการเกษตร (2556 : 35) ได้กล่าวไว้ เกี่ยวกับการเรียนรู้ชุมชนตามหลักการ ส่งเสริมการเกษตรว่า การเรียนรู้ชุมชนของนักส่งเสริมการเกษตรมีกรอบเนื้อหาในการเรียนรู้และ การวิเคราะห์เพื่อให้มีความเข้าใจชุมชนตามองค์ประกอบของชุมชน 3 ด้านหลัก คือ

1) โครงสร้างสังคม หรือส่วนประกอบต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบ นั้น ๆ อาจจะเป็นระบบเครือญาติหรือโครงสร้างสังคม ผู้นำ องค์กรชาวบ้าน การรวมตัวของคนใน ชุมชนและหน้าที่ของส่วนต่างๆ

2) ระบบนิเวศน์และการใช้ทรัพยากรในชุมชน มุ่งเน้นในการเรียนรู้ระบบการผลิตทาง เศรษฐกิจ และทรัพยากรที่มีในชุมชน รวมถึงการใช้ทรัพยากร

3) วัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ ซึ่งอาจจะปรากฏในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น ศิลปะ และสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ หรือในลักษณะนามธรรม เช่น ความเชื่อ อุดมการณ์ ระบบคิด โดย ความสัมพันธ์ในด้านวัฒนธรรมของชุมชนจะมีผลต่อองค์ประกอบด้านอื่นๆ และองค์ประกอบทั้ง 3 จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

จากหลักการส่งเสริมการเกษตรที่ผู้รู้ได้ให้แนวคิดไว้ข้างต้นซึ่งสรุปได้ว่าหลักการ ส่งเสริมการเกษตรที่สำคัญที่นักส่งเสริมต้องปฏิบัติ คือ การให้บริการหรือให้การศึกษา การศึกษา สภาพที่แท้จริงของเกษตรกร ให้โอกาสเกษตรกรในการเรียนรู้ด้วยตัวเอง การแนะนำส่งเสริมต้อง

คำนึงถึงความต้องการอย่างแท้จริงของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรศรัทธาในตัวนักส่งเสริมการเกษตร โดยการปฏิบัติงานกับเกษตรกรทุกคนด้วยหลักประชาธิปไตย

ด้านการดำเนินการส่งเสริมการเกษตรนั้นนักส่งเสริมการเกษตรควรมีการวางแผนการดำเนินงานไว้ล่วงหน้า ซึ่งการดำเนินงานต้องคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรในที่มีอยู่ และควรเริ่มต้นโครงการจากกิจกรรมหรือโครงการจากสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน สิ่งสำคัญต่อมาในการดำเนินงานคือการเลือกทีมงานในชุมชน โดยเลือกจากอาสาสมัครเกษตรกรที่เต็มใจเข้าร่วมดำเนินการ รวมทั้งส่งเสริมให้เกษตรกรที่มีความรู้ความสามารถและทุ่มเทแรงกายแรงใจ ในการดำเนินงานมอบให้เป็นผู้นำเกษตรกรในโครงการนั้นๆ อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเองควรมีคนที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน จะได้ผลดีกว่าการใช้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่มีความรู้แบบกว้างๆ เมื่อดำเนินงานแล้วต้องมีการติดตามผลการดำเนินงาน และการรายงานผล

แต่สิ่งสำคัญที่จะทำให้ นักส่งเสริมการเกษตรดำเนินการในชุมชนได้คือ การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน แต่ไม่ใช่กลายเป็นชาวบ้านเสียเอง โดยนักส่งเสริมการเกษตรต้องเข้าใจพื้นฐานของชุมชน ในการให้ความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งต้องห้าม อุดมการณ์ วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในของครอบครัวเกษตรกร ด้วยความเข้าใจ และด้วยความเคารพอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ชุมชนยอมรับและเชื่อใจในตัวนักส่งเสริมการเกษตร

5. แนวคิดของการอนุรักษ์และฟื้นฟู

การอนุรักษ์วัฒนธรรมนั้นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน เช่นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของคนไทย ก็ต้องอาศัยความร่วมมือของคนไทยทุกคน ดังที่ Pichai Sodhiban (2553) กล่าวไว้ถึงวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ดังนี้

1) ศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้วและยังไม่ได้ศึกษา เพื่อทราบความหมาย และความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมรดกของไทยอย่างถ่องแท้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นคุณค่า ทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมต่อไป

2) ส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยนและตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างเหมาะสม

3) รมรงค์ให้ประชาชนและภาคเอกชน ตระหนักในความสำคัญของวัฒนธรรม ว่าเป็นเรื่อง ที่ทุกคนต้องให้การรับผิดชอบร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานการบริการความรู้ วิชาการ และทุนทรัพย์สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

4) ส่งเสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยการ ใช้ ศิลปะวัฒนธรรมที่เป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน

5) สร้างทัศนคติ ความรู้ และความเข้าใจว่าทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง พื้นฟู และการดูแล และรักษา สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชาติ และมีผลโดยตรง ของความเป็นอยู่ของทุกคน

6) จัดทำระบบเครือข่ายสารสนเทศทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ผลงาน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ สามารถเลือกสรร ตัดสินใจ และปรับเปลี่ยนให้ เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตทั้งนี้สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการส่งเสริม และสนับสนุนงานด้าน วัฒนธรรมมากยิ่งขึ้นด้วย

ที่นี้ประเทศไทย.blogspot.com (10 ต.ค. 56) ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรม ไทยให้ดำรงอยู่สืบไปจะต้องอาศัยความร่วมมือจากคนไทยทุกคน ซึ่งมีหลายวิธีการด้วยกัน ดังนี้

1) การรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมต่างๆ ทั้งจากคนในท้องถิ่น และเอกสารที่ได้มีการ บันทึกรไว้เพื่อนำมาศึกษา วิจัยให้เข้าใจถึงแก่นแท้ เอกลักษณะ และคุณประโยชน์ของวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งจะช่วยให้คนรุ่นใหม่เกิดการยอมรับ และนำไปปรับใช้กับชีวิตยุคปัจจุบันได้

2) ส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของประเพณีไทย โดยเฉพาะประเพณีในท้องถิ่น ให้คนใน ท้องถิ่นตระหนักถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งจะทำให้เกิดความมั่นใจและสามารถปรับตัวเข้ากับ การเปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรมอื่นที่เข้ามาได้

3) การรณรงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก ความรับผิดชอบในการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้กับ คนไทยทุกคนเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญ ของวัฒนธรรมว่าเป็นเรื่อง ที่ทุกคนต้องรับผิดชอบ ร่วมกัน รวมทั้งภาคเอกชนต้องร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานการบริการความรู้ วิชาการ และทุนทรัพย์สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน

4) ส่งเสริมให้ใช้ศิลปะวัฒนธรรมเป็นสื่อกลาง ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ทั้งวัฒนธรรมภายในประเทศ ระหว่างท้องถิ่นต่างๆ และระหว่างประเทศ

5) ปลูกฝังทัศนคติว่าทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง พื้นฟู และการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชาติให้ทุกคนเกิดความเข้าใจว่า สิ่งเหล่านี้มีผล โดยตรงของความเป็นอยู่ของทุกคน

6) สร้างศูนย์กลางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานทางด้านวัฒนธรรม ด้วยระบบเครือข่ายสารสนเทศ เช่น เว็บไซต์ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย สะดวกรวดเร็ว และสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตได้ง่าย อย่างไรก็ตามก็ดีสื่อมวลชนควรมีบทบาทในการส่งเสริม และสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้นด้วย

วรพิตย์ มีมาก (2531 : 68-70) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรม ไว้ว่า

1) วัฒนธรรมเป็นวิถีทางหรือแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ดังนั้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงหมายถึง การดำเนินการเพื่อให้วัฒนธรรมสามารถอยู่รอดเพื่อเป็นมรดกตกทอดต่อไปได้

2) วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของชาติซึ่งช่วยทำให้ประชาชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ดังนั้นวัฒนธรรมจึงต้องสามารถต้านทานการแทรกแซงจากวัฒนธรรมต่างชาติได้

3) วัฒนธรรมเป็นกรอบหรือแนวทางสำหรับการประพฤติปฏิบัติของประชาชนในสังคมที่ได้มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างสม่ำเสมอ

4) วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะมีรูปแบบ เนื้อหาสาระ ตลอดจนบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป ซึ่งสมควรจะได้มีการเรียนรู้และเสริมสร้างความเข้าใจกันอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การธำรงรักษาอย่างถูกต้อง

5) วัฒนธรรมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยชักนำให้สมาชิกในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม

6) วัฒนธรรมเป็นวิถีทางการดำเนินชีวิตในลักษณะต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ซึ่งจะช่วยตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของสมาชิกในสังคมได้ รวมทั้งอาจช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมาได้

7) วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสมัครสมานสามัคคีของประชาชน ซึ่งจะก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อธำรงรักษาความมั่นคงของชาติ

8) วัฒนธรรมอาจมีการสังสรรค์วัฒนธรรม (acculturation) หรือการกลืนกลายวัฒนธรรม (assimilation) ได้อันเนื่องจากการขยายตัวและการแพร่กระจายอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีซึ่งถ้าสมาชิกในสังคมยอมรับและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันก็ย่อมถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้น

9) สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างมากต่อวัฒนธรรม เมื่อใดก็ตามที่มีการประดิษฐ์คิดค้นหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ก็อาจจะส่งผลทำให้วัฒนธรรมเดิมสูญสลายได้ ดังนั้นการจะรักษาวัฒนธรรมเดิมให้คงอยู่ต่อไปจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

10) วัฒนธรรมหนึ่งๆ จะดำรงอยู่ได้ การประสานงานเพื่อการธำรงรักษาและพัฒนา วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องดำเนินการอย่างจริงจัง

การจะดำเนินการอนุรักษ์วัฒนธรรมจำเป็นจะต้องทราบว่าการอนุรักษ์นั้นกระทำ ไปเพื่ออะไร และลักษณะของวัฒนธรรมมีอะไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบอย่างชัดเจนว่าลักษณะใด ของวัฒนธรรมมีปัญหาซึ่งคลุมเคลือไม่ชัดเจน ผลลัพธ์ที่ได้จากการนี้จะนำไปสู่การกำหนดแนว ทางการแก้ไขปัญหานั้นที่ชัดเจนแน่นอนมากขึ้น

จากแนวคิดของผู้รู้หลายท่านสรุปได้ว่า วิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมนั้นต้องอาศัย ความร่วมมือทุกคนที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ศึกษา ค้นคว้า ความเป็นมาของวัฒนธรรมของตน เพื่อให้เข้าใจและทราบความหมายความสำคัญของวัฒนธรรมนั้นอย่างถ่องแท้ ร่วมกันรักษา เอกลักษณะทางวัฒนธรรมและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม ทั้งประชาชนและ ภาคเอกชน ควรส่งเสริมประสานงานกันในการให้บริการความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรม รวมถึงทุนทรัพย์เพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรม สร้างทัศนคติให้คนในชุมชนเข้าใจว่าทุกคน มีหน้าที่ในการเสริมสร้าง พื้นฟู และดูแลรักษาวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นสมบัติของส่วนรวม และมีผล โดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของทุกคน รวมถึงควรมีการจัดทำระบบสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรม เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานด้านวัฒนธรรมให้ประชาชนสามารถเข้าถึง และเข้าใจในวัฒนธรรมของตนมากขึ้น และสามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต เป็นต้น

6. ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีการศึกษาวิธีการดำเนินชีวิตของชาวชนบทในกระแสโลกาภิวัตน์: ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดย เกรียงศักดิ์ อ่อนละมัย (2539 : 78-79) การศึกษาพบว่าชาวไทยพวนยังดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมผสมผสานกับการดำเนินชีวิตแบบใหม่ มีการประกอบพิธีกรรม ศาสนา ความเชื่อ แบบดั้งเดิมอยู่ เช่น ประเพณีสารทพวน ประเพณีกำฟ้า ประเพณีตรุษสงกรานต์ ประเพณีห่อข้าว เป็นต้น แต่มีความเชื่อบางอย่างที่เริ่มลดน้อยลง เช่น นาง ดั่ง นางกวัก นางสาก ซึ่งเป็นเรื่องทางจิตวิญญาณ ชาวไทยพวนในยุคปัจจุบันมีวิถีชีวิตที่ เปลี่ยนแปลงไปมากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ แต่ไทยพวนที่บ้านหมี่นี้ยังคงเอกลักษณ์ใน เรื่องของ ภาษา วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งหล่อหลอมจิตใจให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดมา

จารึก สงวนพงษ์ และคณะ (2554 : 50) อ้างถึงวารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่

จังหวัดลพบุรี พบว่าการให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทยพวนอย่างถูกต้องเป็นสิ่งจำเป็น ผู้นำท้องถิ่น และครอบครัวต้องเห็นความสำคัญ มีการจัดงานเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของไทยพวนในวาระสำคัญๆ จะเป็นสิ่งที่ดี เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักมีใจในการอนุรักษ์มากยิ่งขึ้น สนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีความสามัคคีเอื้ออาทรต่อกัน

ชาวไทยพวนมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชนเผ่าที่ไม่พบในชนกลุ่มอื่นๆ คือ ประเพณีกำฟ้า ยุพิน แทนมณี และคณะ (2547 : 65-67) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มผู้สูงอายุ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีกำฟ้าเป็นอย่างดี และยังมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง แต่ในกลุ่มเยาวชนพบว่ายังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีกำฟ้าอยู่น้อย เนื่องจากไม่ได้ถือว่าเป็นวิถีชีวิตหรือส่วนหนึ่งในชีวิตเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต จึงไม่ให้ความสนใจเข้าร่วมมากนัก

มีการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยพวน : กรณีศึกษาไทยพวนบ้านมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี โดย พงศักดิ์ ชาลีเขียว (2550 : 73) ผลการศึกษาพบว่า เมื่อสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงจึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนไทยทั้งหมดซึ่งรวมถึงชุมชนไทยพวนบ้านมะขามล้มด้วย ฉะนั้นเมื่อวิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจึงส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เคยปฏิบัติกันมาแต่โบราณมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัย หรือบางประเพณีมีการสูญหายไป เช่น ประเพณีการลงช่วง ประเพณีสู่ขวัญข้าว ขึ้นยั้ง เป็นต้น

จากการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวผลปรากฏว่า อายุ การศึกษา และอาชีพ มีผลต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ยกเว้นเพศส่วนใหญ่ไม่มีผลต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวชุมชน อีกท่านหนึ่งที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยพวนบ้านมะขามล้ม ในประเด็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยพวนขององค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม สุชาพันธ์ ตาลรักษา (2553 : 47-48) ผลสรุปว่าชาวไทยพวนที่บ้านมะขามล้มส่วนใหญ่พูดภาษาไทยพวนได้ แต่การแต่งกายเป็นไปตามสมัยนิยม ยกเว้นผู้สูงอายุบางคนที่ยังแต่งกายแบบเดิมแต่ก็น้อยมาก หรือแต่งกายแบบไทยพวนเฉพาะในงานประเพณีต่างๆ เท่านั้น ชาวไทยพวนในปัจจุบันส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำไร่ ทำนา มีนิสัยรักความสงบ เยือกเย็น ขยันขันแข็งในการทำมาหากิน ใช้ชีวิตในแต่ละวันอย่างเรียบง่าย กินง่ายอยู่ง่าย ยึดมั่นในศาสนา มีความผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมประเพณี และยึดมั่นในประเพณี

ประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยพวนบ้านมะขามล้มที่ยังได้รับการสืบทอดปฏิบัติต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีทำบุญข้าวจี บุญกำฟ้า ประเพณีสังขานต์ (ประเพณีสงกรานต์) ประเพณีทำบุญ

หลังบ้าน ประเพณีทำบุญสารท ประเพณีสู่ขวัญข้าว ขึ้นถาน ขึ้นยุง เป็นต้น ส่วนประเพณีบุญข้าวคั่ว ปัจจุบันไม่มีผู้สืบทอดต่อแล้ว

จากผลงานการวิจัยหลายท่านที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ชาวไทยพวนยังเป็นกลุ่มสังคมที่ยังมีการยึดถือปฏิบัติและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนอยู่ แต่การปฏิบัติจะประยุกต์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เยาวชนรุ่นหลังมีความรู้ความเข้าใจในบางประเพณีลดน้อยลงเนื่องจากบางประเพณีไม่ถือเป็นวิถีชีวิตหรือส่วนหนึ่งในชีวิตเหมือนเช่นที่เคยเป็นในอดีต ทำให้ประเพณีบางอย่างเลือนหายไปจากสังคมของชาวไทยพวน แต่สิ่งที่ยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นเอกลักษณ์ชาวไทยพวนปัจจุบันก็คือ การใช้ภาษาพูดระหว่างกลุ่มก้อนชาวไทยพวนด้วยกันส่วนการแต่งกายถูกกลืนหายด้วยวัฒนธรรมตะวันตก เช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป อาจมีผู้แต่งผู้แก่เพียงไม่มากนักที่ยังคงเอกลักษณ์การแต่งกายแบบชาวไทยพวนอยู่บ้าง

จะเห็นได้ว่าผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมด้านจิตใจมากกว่าวัฒนธรรมด้านวัตถุ โดยเฉพาะเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของชาวไทยพวนที่อยู่ในประเทศไทย ซึ่งการที่วัฒนธรรมด้านจิตใจของชาวไทยพวนได้รับความสนใจอย่างมากจากนักวิจัยหลายท่านก็เนื่องจากชาวไทยพวนนั้นเป็นกลุ่มชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมอย่างมากและสามารถถือปฏิบัติได้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของตน ควรค่าแก่การศึกษารวบรวมข้อมูล และหาแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้คงอยู่สืบไป เช่นเดียวกับวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์ ที่จะได้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในบทนี้จะกล่าวถึงขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย เรื่องการศึกษาวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนวิจัย การคัดเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล โดยรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1.1 ผู้นำชุมชนที่มีความรู้และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมเกษตรชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์ได้ ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จำนวน 3 ราย
 - 1.2 เกษตรกรและผู้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมเกษตรชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์ โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ
 - 1.2.1 เกษตรกรหรือผู้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมเกษตรชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์ที่อยู่ในชุมชน จำนวน 18 ราย
 - 1.2.2 กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยพวนตำบลบางน้ำเชี่ยวที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมเกษตรชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์ได้ จำนวน 2 ราย
 - 1.3 เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี ในท้องถิ่น จำนวน 1 ราย
- รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด จำนวน 24 ราย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เกี่ยวกับประเด็น ดังต่อไปนี้

2.1.1 บริบทชุมชนบ้านโกลาภิวัฒน์

ก. ประวัติชุมชน

ข. สภาพทางกายภาพ

ค. สภาพเศรษฐกิจ

ง. สภาพสังคม

จ. สภาพสิ่งแวดล้อม

ฉ. สภาพทางการเมือง

2.1.2 ลักษณะของวัฒนธรรมด้านวัตถุ

ก. ด้านการบริโภค

ข. ด้านสิ่งปลูกสร้าง

ค. ด้านการแต่งกาย

ง. ด้านเครื่องมือเครื่องใช้

จ. ด้านแบบแผนการประกอบอาชีพ/การผลิต

2.1.3 ลักษณะของวัฒนธรรมด้านจิตใจ

ก. ประเพณีส่วนบุคคล

ข. ประเพณีส่วนรวม

2.1.4 แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟู

ก. บทบาทของชุมชน

ข. บทบาทของหน่วยงานราชการ

2.2 แบบสังเกตู เกี่ยวกับงานประเพณี เกี่ยวกับ องค์ประกอบประเพณี ซึ่งประกอบด้วย สถานที่ เครื่องประกอบพิธี การแต่งกาย ขั้นตอนการประกอบพิธี

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 วิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ

3.1.1 การทบทวนวรรณกรรมโดยการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร แนวคิด และการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมเกษตรชาวไทยพวน หลักการส่งเสริมการเกษตรในแต่ ละยุคสมัย ความหมาย คุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟู รวมถึงผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยพวน เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย จากเอกสาร ประเภท หนังสือ วารสาร บทความวิชาการ ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1.2 รวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนบ้าน โภคาภิวัฒน์ จากเอกสารของหน่วยงานราชการ เช่น แผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาการเกษตรประจำตำบล แผนพัฒนาหมู่บ้าน เอกสารด้านวัฒนธรรม ท้องถิ่น เป็นต้น

3.1.3 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมเกษตรชาวไทยพวน จากเอกสารประเภทหนังสือ วารสาร บทความวิชาการ ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

3.2 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ

3.2.1 รวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนบ้าน โภคาภิวัฒน์ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรและผู้มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน โภคาภิวัฒน์ ประกอบด้วยประเด็น ดังนี้

- 1) ประวัติชุมชนบ้าน โภคาภิวัฒน์
- 2) สภาพทางกายภาพของชุมชน
- 3) สภาพทางเศรษฐกิจ
- 4) สภาพสิ่งแวดล้อม
- 5) สภาพทางสังคม
- 6) สภาพทางการเมือง

3.2.2 รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนในชุมชน โภคาภิวัฒน์ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เกษตรกร และผู้มีความรู้ด้านวัฒนธรรมเกษตรชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์ เจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยพวนตำบลบางน้ำเชี่ยว และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบเกี่ยวกับวัฒนธรรมในตำบลบางน้ำเชี่ยว ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นกว้างๆสำหรับการดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์บอกเล่าเรื่องราวอย่างอิสระ เก็บรวบรวมข้อมูลไปเรื่อยๆ แบบสโนว์บอล จนกว่าจะได้ข้อมูลที่คงที่ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ ดังต่อไปนี้

วัฒนธรรมทางวัตถุ

- 1) ชาวชุมชนมีวัฒนธรรมในการกินอย่างไร
- 2) เครื่องมือเครื่องใช้ หรือสิ่งประดิษฐ์ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมของชาวชุมชนมีอะไรบ้าง
- 3) เมื่อต้องทำกิจกรรมด้านการเกษตร ชาวชุมชนมีการแต่งกายแบบใด ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวชุมชนหรือไม่
- 4) ในชุมชนมีสิ่งใดที่เป็นสิ่งปลูกสร้างเพื่อใช้ประโยชน์หรืออำนวยความสะดวกในการทำเกษตร เช่น ทุ่งข้าว เลียงนา เป็นต้น

วัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางจิตใจ ที่เป็นประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพด้าน การเกษตรของชาวมุขชนมีอะไรบ้าง

- ชื่อประเพณี
- ความเป็นมา
- วัตถุประสงค์/ความเชื่อ
- องค์ประกอบของประเพณี
 - (1) สถานที่
 - (2) เครื่องประกอบพิธี
 - (3) การแต่งกาย
 - (4) ขั้นตอนการประกอบพิธี
- คุณค่าและความสำคัญ
 - (1) ต่อการประกอบอาชีพ
 - (2) ต่อการดำรงชีพ
 - (3) ต่อจิตใจ
- การดำรงอยู่/การอนุรักษ์และฟื้นฟู
 - (1) ปัจจุบันนี้ประเพณีดังกล่าวยังมีการปฏิบัติอยู่เช่นเดิมเหมือนในอดีตหรือไม่ หากมีการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนในขั้นตอนใด เนื่องจากอะไร
 - (2) ท่านคิดว่าในอนาคตประเพณีนี้ยังคงอยู่เช่นเดิมหรือจะเปลี่ยนไป ถ้าเปลี่ยน จะเปลี่ยนไปในแนวทางใด เช่น การลดขั้นตอน หรือลดความสำคัญลง หรือ เพิ่มขึ้น
 - (3) บางประเพณีที่เสื่อมสลายหรือไม่มีการปฏิบัติแล้ว มีประเพณีใดบ้าง แล้ว ท่านคิดว่าควรจะฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งหรือไม่และมีวิธีการอย่างไร

3.2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) จะสังเกตเกี่ยวกับประเพณี ที่มีการจัดขึ้น ในช่วงที่เก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในงาน ประเพณี ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน พร้อมการพูดคุยสอบถามอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ที่มาร่วมงาน และสามารถให้ข้อมูลได้ เกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีที่เป็นวัฒนธรรมเกษตรด้านจิตใจ ความเชื่อของคนในชุมชน สังเกตขั้นตอนการประกอบพิธี เครื่องประกอบพิธี การแต่งกายและพฤติกรรม ของคนที่มาร่วมงานประเพณี

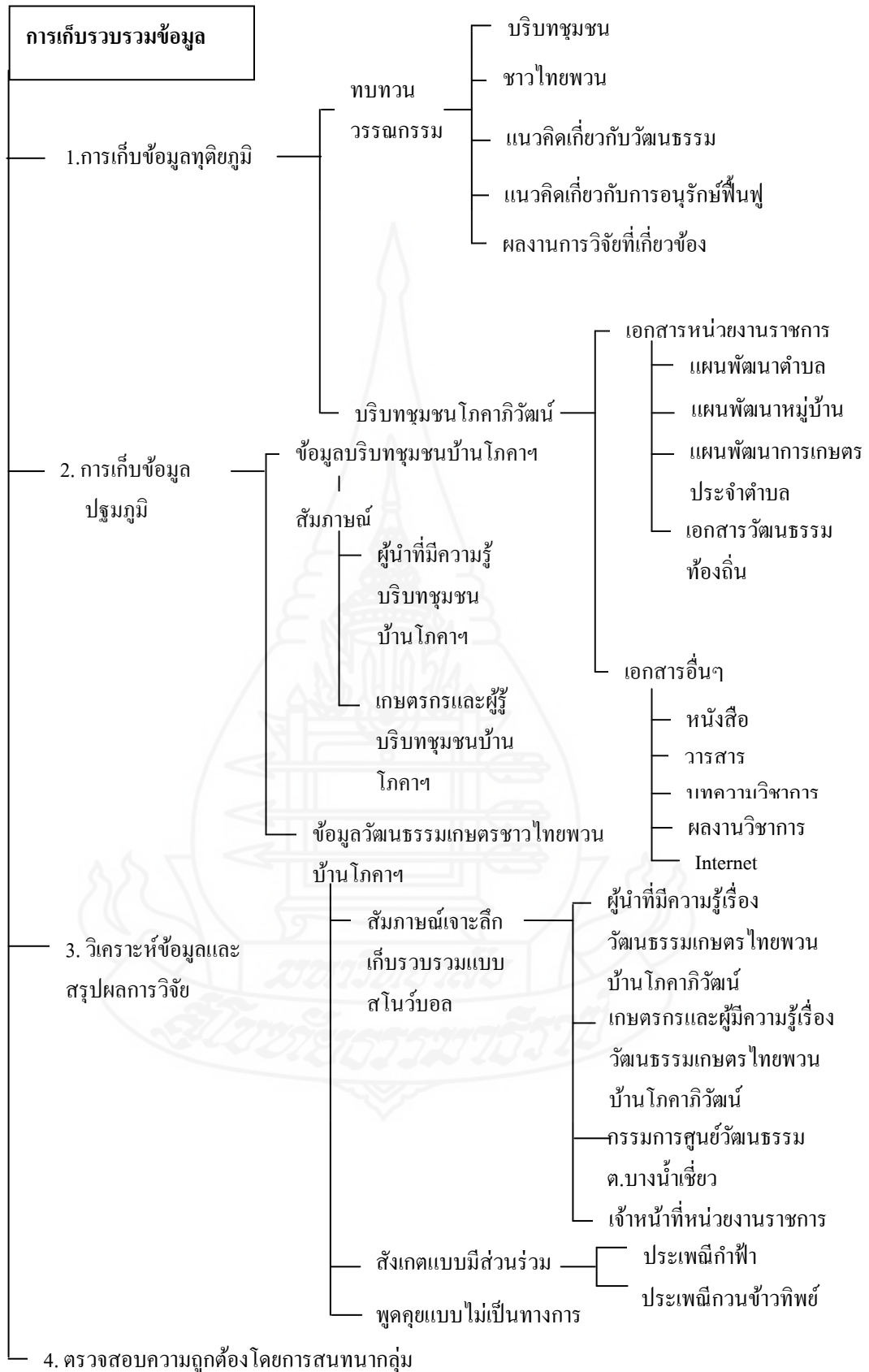
3.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัย เนื่องจากการทำการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อให้ได้

ข้อมูลที่มีความถูกต้องและครบถ้วน โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ จำแนก สรุปรประเด็นหลักที่มีความหมายเหมือนหรือใกล้เคียงกันให้เป็นประเด็นเดียวกัน และร้อยเรียงเป็นเชิงพรรณนา

3.2.5 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม โดยผู้ให้ข้อมูลหลายๆ ท่านเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วน

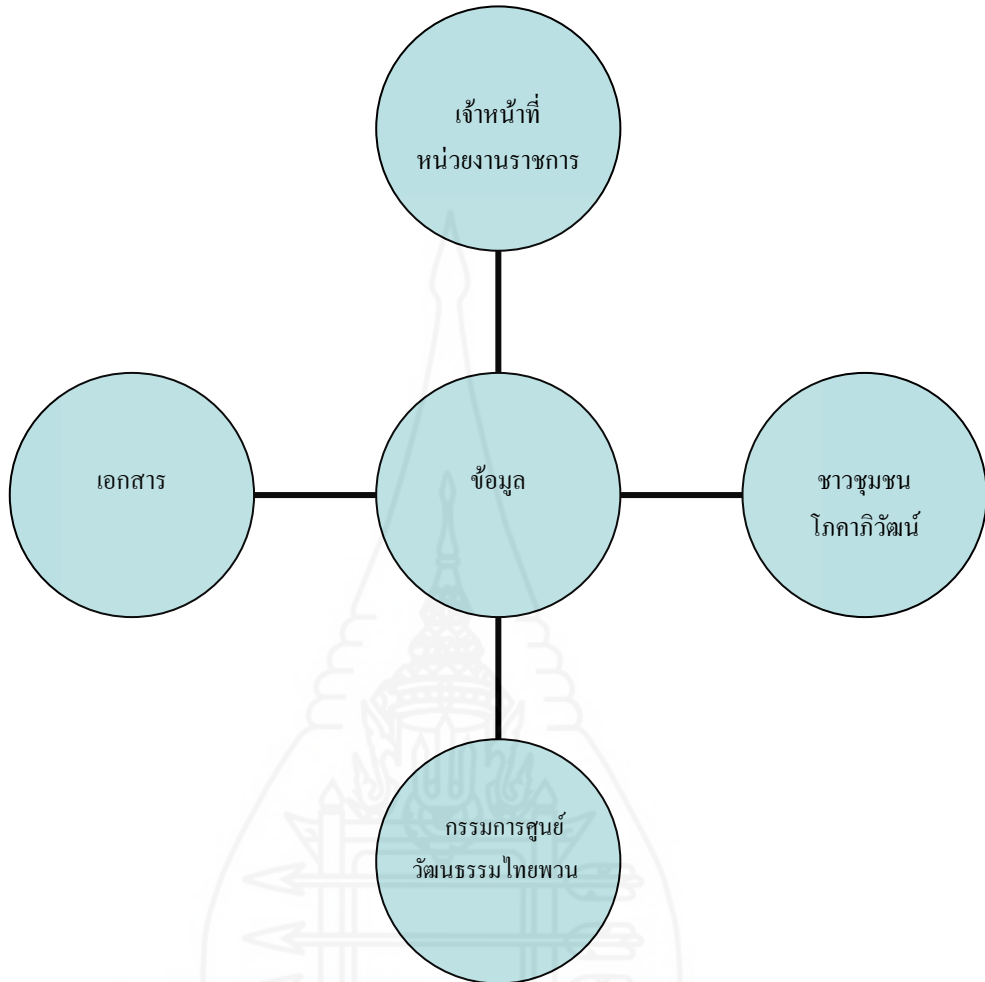
จากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลทีกล่าวข้างต้นสามารถทำเป็นแผนรูป ได้
ดังนี้

ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยสามารถสรุปแหล่งข้อมูลได้ดังนี้

ภาพที่ 3.2 แหล่งข้อมูล

นอกจากแหล่งข้อมูลดังแผนภาพแล้ว ผู้วิจัยยังใช้เครื่องมืออื่นๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น เทปบันทึกเสียง ภาพถ่ายเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต สถานที่สำคัญ และกิจกรรมในงาน ประเพณีบางส่วนที่ผู้วิจัยเข้าร่วมและที่ได้จากบุคคลอื่นๆ ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านั้น

4. การตรวจสอบข้อมูล

ในขณะที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อมๆ กันทั้งข้อมูลที่จดบันทึก เทปเสียง และการสังเกต จะมีการอ่านและฟังทบทวนทุกครั้งหลังจากการเก็บข้อมูล เมื่อรวบรวมได้ทั้งหมดแล้วจะมีการตรวจสอบความถูกต้องโดยรวมอีกครั้งโดยการสนทนา

กลุ่ม (Focus group) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อร่วมกันตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วน ซึ่งข้อมูลที่ได้รับการตรวจสอบแล้วจะนำมาวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังที่ สุกงศ์ จันทวานิช (2545) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

5.1 การจำแนกประเภทข้อมูล (Typological analysis) คือ จัดข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่เป็นประเภท โดยใช้เป็นคุณลักษณะเฉพาะของข้อมูลนั้นๆ หากเหมือนกันนำมาอยู่รวมกัน

5.2 การเปรียบเทียบข้อมูล (Comparison) คือการหาความเหมือนหรือแตกต่างที่มีอยู่ในคุณลักษณะ (qualities) หรือ คุณสมบัติ (attributes) ของข้อมูลตั้งแต่สองชุดขึ้นไปอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างข้อสรุปของลักษณะร่วม และแตกต่างระหว่างข้อมูลนั้น ในการหาความเหมือนหรือความต่างของคุณลักษณะของข้อมูลนี้ จำเป็นต้องมีการเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจของข้อมูล

5.3 การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analysis induction) คือการสร้างข้อสรุปทั่วไปที่ทำให้เป็นการเชื่อมโยงระหว่างข้อมูล

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้มีการ วิเคราะห์ความถูกต้องของข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และร่วมกับชุมชนเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม และแนวทางในการใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อในการพัฒนาและส่งเสริมด้านการเกษตรของชุมชน

6. สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

ในบทนี้ได้อธิบายถึงขั้นตอนการวิจัย การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

ในขั้นตอนดำเนินการวิจัย มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากเอกสารและการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่สภาราชการ เกษตรกร ผู้รู้ที่เป็นชาวชุมชน โภคาภิวัฒน์ กรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยพวนตำบลบางน้ำเชี่ยว โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลไปเรื่อยๆ แบบสนับทึบ การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วม มีการตรวจสอบข้อมูลกับแหล่งข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสนทนากลุ่ม เพื่อความถูกต้องและครบถ้วน มีการจำแนก และรวบรวมประเด็นที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล และเรียบเรียงประเด็นในเชิงพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรามบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีผลการศึกษา ซึ่งจะได้นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนบ้านโกลาภิวัฒน์

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์สามารถนำมาวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับบริบทชุมชนบ้านโกลาภิวัฒน์ได้ดังนี้

คำขวัญ บ้านโกลาภิวัฒน์

“นมิตรการหลวงพ้อหิน

เจ้าปู่ขุนทองเทพท้องถิ่นไทยพวน

ม่วนวัฒนธรรมประเพณี

เกษตรกรรมชาติมีค่าล้ำ

น้อมคุณธรรมนำวิถี

เจตดี(ใจดี) คือพวนเฮา”

1.1 ประวัติชุมชน

1.1.1 ถิ่นฐานเดิมชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์

ชุมชนโกลาภิวัฒน์เป็นชุมชนชาวไทยพวนที่มีถิ่นอาศัยเดิมอยู่ที่ เมืองพวน แขวงเมืองเชียงขวาง ประเทศลาว ปัจจุบัน ได้อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี ราวปี พ.ศ. 2371 ครั้งเมื่อเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ ตามเอกสารของ โปธิ์ แซมล่าเจียก ไว้ว่า เจ้าอนุวงศ์ เป็นเจ้าครองนครเวียงจันทน์ ซึ่งในขณะนั้นมีฐานะเป็นเมืองขึ้นของสยามเกิดแข็งเมือง โดยให้บุตรของตนที่ครองนครจำปาศักดิ์ ยกทัพมารุกรานเข้ามาทางเมืองอุบล รุกไล่เข้ามาโดยลำดับ ส่วนเจ้าอนุวงศ์เองกับเจ้าสุทธีสารเข้าทำการยึดครองนครราชสีมา กวาดต้อนผู้คนไปยังนครเวียงจันทน์ ด้วยในเวลานั้นเจ้าเมืองนครราชสีมา และพระยาปลัดไม่อยู่ ไปราชการยังเมืองขุขันธ์ ซึ่งในขณะนั้น คุณหญิงโมเป็นหนึ่งในเชลยผู้ถูกกวาดต้อนนั้นด้วย ท่านได้ใช้อุบายถ่วงเวลาอ้างว่าเดินทางไม่ไหวเพื่อให้ข่าวศึกไปถึงกรุงเทพฯช้าลง

และทัพของไทยยกมาทันเข้าช่วยเหลือ การเดินทัพของเจ้านูวงศ์จึงล่าช้ากว่าธรรมดา เมื่อถึงทุ่งสัมฤทธิ์จึงมีข่าวว่าทัพกรุงเทพฯมาถึงแล้ว คุณหญิงโมจึงกลับนำพวกพ้องจับอาวุธขึ้นต่อสู้กับพวกผู้คุม จนได้กลับมานครราชสีมา สឹกกระหนาบสองข้างในไม่ช้าทัพเจ้านูวงศ์ก็แตกพ่าย เมื่อสิ้นศึกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 3 จึงพระราชทานบรรดาศักดิ์คุณหญิงโมเป็น “ท้าวสุรนารี” วีรสตรีของชาติไทย

เมื่อทัพของเจ้านูวงศ์แตกแล้วนั้น เจ้านูวงศ์ได้หนีไปอยู่เมืองพวน ในขณะที่นั้นมีเจ้าน้อยราชบุตรเขยของเจ้านูวงศ์เป็นผู้ครองเมืองพวน จนถึงเมื่อ วันเสาร์ แรม 2 ค่ำ เดือน 6 ปีฉุน พ.ศ. 2371 เจ้านูวงศ์ได้ยกเมืองพวน ให้กับเมืองญวนเพื่อเป็นการเอาใจและหาที่พึ่ง เจ้าเมืองญวนจึงได้ให้เจ้านูวงศ์เป็นผู้ครองเมืองพวนแทนเจ้าน้อย

เมื่อข่าวทราบถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระทัยโกรธเคืองญวนเป็นอันมากที่แสดงตนเป็นอริกับไทย จึงสั่งเจ้าพระยาบดินเดชา (สิงห์ สิงหเสนีย์) ยกทัพไปปราบญวน สឹกนี้แพ้ชนะกันอยู่ถึง 14 ปี ในการนี้เจ้าพระยาบดินเดชาได้ให้พระพิเรนทรเทพยกทัพไปเมืองพวนก่อน ส่วนฝ่ายเจ้าน้อยเห็นว่าราษฎรชาวพวนอาจเดือดร้อนด้วยเจ้านูวงศ์เป็นเหตุเจ้าน้อยจึงเอาใจออกห่างจากเจ้านูวงศ์ เข้าร่วมกับกองทัพไทย จับตัวเจ้านูวงศ์ส่งมอบให้พระพิเรนทรเทพส่งเข้ากรุงเทพฯทำให้เจ้านูวงศ์ต้องอาญา ถูกคุมขังไว้ที่สยามจนสิ้นพระชนม์ ส่วนเจ้าน้อยนั้นถูกญวนจับตัวไปประหารเสีย และแต่งตั้งให้เจ้าสามลูกพี่ลูกน้องของเจ้าน้อยขึ้นครองเมืองพวนแทน แต่เจ้าสามมีใจเข้าข้างสยาม จึงส่งหนังสือลับขอให้กองทัพสยามไปจับไล่ญวนออกจากเมืองพวนเสียให้หมด แล้วเจ้าสามก็ได้ยกครอบครัว และอพยพพาชาวพวนหนีมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณจังหวัดหนองคาย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งให้เจ้าสามเป็นขุนนาง และได้รับสั่งให้กองทัพสยามอพยพครอบครัวชาวพวนออกจากเมืองสุย และเมืองเชียงขวางให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในแผ่นดินสยามและได้แยกย้ายไปทำมาหากินอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ปัจจุบันเท่าที่รวบรวมได้จากเอกสารและคำบอกเล่าของผู้รู้ ปราบภูมิภาคพวนอาศัยอยู่ใน 25 จังหวัด ได้แก่

1. จังหวัดลพบุรี
2. จังหวัดสิงห์บุรี
3. จังหวัดสุพรรณบุรี
4. จังหวัดสระบุรี
5. จังหวัดอุทัยธานี
6. จังหวัดกาญจนบุรี
7. จังหวัดแพร่
8. จังหวัดพิษณุโลก

9. จังหวัดปราจีนบุรี
10. จังหวัดฉะเชิงเทรา
11. จังหวัดอุตรธานี
12. จังหวัดพิจิตร
13. จังหวัดสุโขทัย
14. จังหวัดอุตรดิตถ์
15. จังหวัดนครนายก
16. จังหวัดราชบุรี
17. จังหวัดเพชรบุรี
18. จังหวัดหนองคาย
19. จังหวัดน่าน
20. จังหวัดนครสวรรค์
21. จังหวัดเชียงใหม่
22. จังหวัดพะเยา
23. จังหวัดชลบุรี
24. จังหวัดเชียงราย
25. จังหวัดอุบลราชธานี

ตามคำบอกเล่าของผู้รู้หลายท่านร่วมกับข้อมูลทางเอกสารพอสรุปได้ว่าชาวไทยพวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้าน โภคาภิวัฒน้อพยพเดินทางเข้ามาทางจังหวัดน่าน แล้วมาแยกออกจากกลุ่มที่สวรรคโลก ล่องมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นฝั่งที่บ้านทราย หรือบ้านบางน้ำเชี่ยว ปัจจุบันเป็นบริเวณพื้นที่ หมู่ที่ 3 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี บริเวณวัดอุดมพิชัย วัดบ้านคล้าย และวัดบ้านทราย ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ต่อมาวัดบ้านคล้ายนั้นได้ถูกระแสน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาคัดเซาะตลิ่งพังทลายหายไปกับกระแสน้ำ คงเหลือเพียงวัดอุดมพิชัย และวัดบ้านทราย ด้วยหลวงพ่อบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดอุดมพิชัยเห็นว่าควรให้ย้ายวัดบ้านทรายออกมาห่างจากตลิ่งริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้วยกลัวว่าจะถูกน้ำเซาะจนพังทลายหายไปเช่นวัดบ้านคล้าย เวลาต่อมาราวปี พ.ศ. 2462 พระครูนาค วรกุล (ผู้มีเชื้อสายเจ้าน้อยเจ้าเมืองพวน) มาเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านทราย เห็นว่าน้ำยังคงกัดเซาะตลิ่งเข้ามาเรื่อยๆ อีกทั้งบริเวณที่ตั้งวัดบ้านทรายนี้นั้นไม่เหมาะกับการประกอบพิธีทางศาสนา จึงให้ย้ายวัดเป็นครั้งที่สอง มาตั้งอยู่ บริเวณพื้นที่วัดใน ปัจจุบันนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 แล้วเปลี่ยนชื่อจากวัดบ้านทราย เป็นวัดกุฎีทอง จนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งวัดอุดมพิชัย และวัดกุฎีทองจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยพวนบางน้ำเชี่ยวจนถึงปัจจุบัน

1.1.2 การก่อตั้งชุมชนโกคาภิวัฒน์

บ้านโกคาภิวัฒน์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2372 มีชื่อเรียกว่า “หมู่บ้านดอนคา” ตามลักษณะพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดอนและมีห้วยคาขึ้นปกคลุมอยู่มาก และต่อมาปี พ.ศ. 2380 ชาวบ้านดอนคาได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นภายในหมู่บ้านเพื่อความสะดวกในการประกอบพิธีทางศาสนาของคนในชุมชน และเรียกกันว่าวัดดอนคาตามชื่อของหมู่บ้าน

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าในชุมชนกล่าวว่า เวลาต่อมามีพระสงฆ์รูปหนึ่งในวัดดอนคาคือหลวงพ่อสวัสดิ์ ท่านมีความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องภาษาบาลี ได้ร่วมกับชาวชุมชน เปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน จาก “บ้านดอนคา” เป็น “บ้านโกคา” ซึ่งมีความหมายว่าโกคทรัพย์ เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชุมชน ต่อมาไม่นานหลวงพ่อและชาวบ้านก็ได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านอีกครั้งเป็น “บ้านโกคาภิวัฒน์” มีความหมายว่า ความเจริญยิ่งด้วยโกคทรัพย์ ส่วนชื่อวัดได้เปลี่ยนแปลงและเรียกตามชื่อของหมู่บ้านเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 4.1 วัดโกคาภิวัฒน์

1.1.3 มูลเหตุการก่อตั้งชุมชน

การแยกตัวจากบ้านพวนมาก่อตั้งชุมชนแห่งใหม่ของชาวโกศากิวัดนั้นนั้นมิได้เกิดจากความขัดแย้งหรือต้องการแบ่งแยกพวกพ้องแต่อย่างใด เพียงแต่ชาวชุมชนบางส่วนมีอาชีพเกษตรกรรม ได้มองเห็นถึงความสะดวกและความอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาข้าว อีกประการหนึ่งเมื่อเวลาผ่านไปจำนวนคนในหมู่บ้านย่อมเพิ่มขึ้นแต่ที่อยู่ที่ทำกินมีเท่าเดิม จึงต้องมีการขยายขยายออกไป

เดิมนั้นมีอยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน แต่ต่อมามีการขยายครัวเรือนมากขึ้น ทำให้มีประชากรในชุมชนเพิ่มขึ้น และส่วนใหญ่มีเชื้อสายของชาวไทยพวน จะมีคนนอกปะปนอยู่บ้าง ก็คือผู้มาเป็นแขก เป็นสะใภ้ บ้านโกศากิวัดนั้น มีชื่อเรียกในกลุ่มชาวไทยพวนตำบลบางน้ำเชี่ยวนี้ว่า “บ้านเหม่อ” หรือ “บ้านใหม่” นั่นเอง ส่วนบ้านพวนที่เดิมนั้นเรียกกันว่า “บ้านเหยอ” หรือ “บ้านใหญ่” เพราะเป็นชุมชนชาวไทยพวนที่เกิดก่อน

1.1.4 อายุชุมชน

นับตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านดอนคา เมื่อปี พ.ศ. 2372 จนถึงปี พ.ศ. 2556 รวมอายุชุมชน 184 ปี

1.2 สภาพทางกายภาพของชุมชน

1.2.1 ที่ตั้งชุมชน

ปัจจุบันชุมชนโกศากิวัดตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยมีอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ ชุมชนวัดหนัง หมู่ที่ 4 ตำบลบางน้ำเชี่ยว

ทิศใต้ ติดกับ ชุมชนวัดหลวง หมู่ที่ 1 ตำบลบางน้ำเชี่ยว

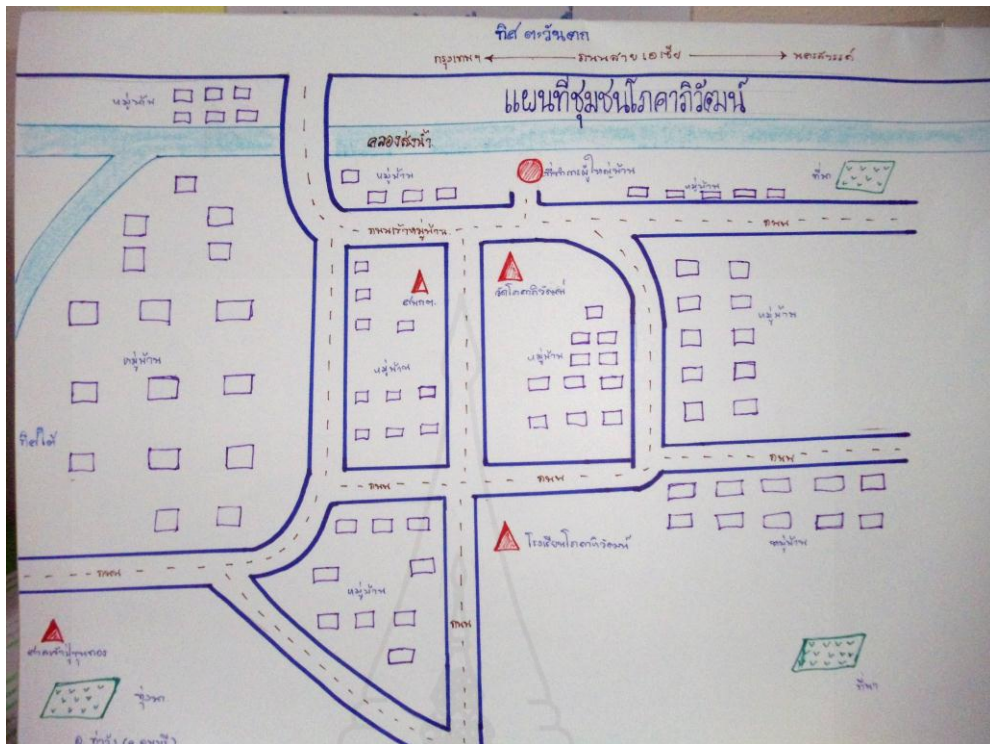
ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลหัวสำโรง อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี

ทิศตะวันตก ติดกับ ชุมชนบ้านพวน หมู่ที่ 3 ตำบลบางน้ำเชี่ยว

มีพื้นที่รวม 1,742 ไร่ มีจำนวนประชากรรวม 856 คน แบ่งเป็น ชาย 422 คน

หญิง 434 คน มีจำนวนครัวเรือน 154 หลังคาเรือน

1.2.2 แผนที่ชุมชน

ภาพที่ 4.2 แผนที่ภายในชุมชน โกตากวิวัฒน์

1.2.3 โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

1) การคมนาคม

ชุมชนโกตากวิวัฒน์ ทิศตะวันตกของหมู่บ้านติดกับถนนสายเอเชีย ส่วนภายในหมู่บ้านมีถนนเข้าถึงทุกตรอกซอกซอย ส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตแต่มีขนาดไม่กว้างมากนัก ส่วนถนนที่ออกสู่ไร่นายังคงเป็นถนนลูกรังอยู่ แต่ก็ถือว่าการคมนาคมที่ค่อนข้างสะดวก

2) การติดต่อสื่อสารของคนในชุมชน

การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนอกจากการพบปะพูดคุยแบบเผชิญหน้ากันแล้ว ยังมีการสื่อสารด้วยโทรศัพท์ ทั้งโทรศัพท์บ้าน โทรศัพท์สาธารณะ และที่ใช้กันแพร่หลายคือโทรศัพท์มือถือ ส่วนการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่างๆให้คนในชุมชนได้ทราบจะใช้การประกาศผ่านหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน และการติดประกาศผ่านป้ายประชาสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่ที่ศาลาเอนกประสงค์ภายในบริเวณวัดโกตากวิวัฒน์ การรับข่าวสารจากภายนอกได้จากสื่อต่างๆ เช่น การรับชมโทรทัศน์ การฟังวิทยุกระจายเสียง และการอ่านหนังสือพิมพ์ รวมทั้งการใช้อินเทอร์เน็ต (แต่ยังมีไม่มากนัก)

3) สาธารณูปโภคภายในชุมชน

ชุมชนโกคากิวัฒน์มีไฟฟ้า น้ำประปาใช้อย่างทั่วถึงทุกหลังคาเรือน ในชุมชนประกอบด้วย

โรงเรียน	1	แห่ง คือโรงเรียนโกคากิวัฒน์
วัด	1	แห่ง คือวัดโกคากิวัฒน์
ศูนย์เด็กเล็ก	1	ศูนย์ คือ ศูนย์เด็กเล็กแห่งที่ 2 ตำบลบางน้ำเชี่ยว ตั้งอยู่ภายในโรงเรียนโกคากิวัฒน์
สนามกีฬา	2	แห่ง
โทรศัพท์สาธารณะ	1	จุด

ภาพที่ 4.3 โรงเรียนโกคากิวัฒน์

1.2.4 ลักษณะอากาศ ฤดูกาล และการเกิดภัยธรรมชาติ

ลักษณะอากาศ ประกอบด้วย สามฤดูกาล คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ไม่ค่อยประสบภัยธรรมชาติ มีครั้งใหญ่สุดเมื่อปี พ.ศ. 2554 เกิดอุทกภัย ทำให้พื้นที่การเกษตรเสียหายเกือบทั้งหมด แต่บ้านเรือนไม่ได้รับความเสียหาย

1.2.5 ลักษณะพื้นที่ของชุมชน

ลักษณะพื้นที่ในชุมชนเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม ส่วนพื้นที่ดอนจะเป็นที่ตั้งของบ้านเรือน

1.3 สภาพเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพของคนในชุมชน สามารถจำแนกได้ ดังนี้

1.3.1 ทำนา	40	ครัวเรือน
1.3.2 ทำสวน	3	ครัวเรือน
1.3.3 เลี้ยงสัตว์	11	ครัวเรือน
1.3.4 ค้าขาย	5	ครัวเรือน
1.3.5 รับจ้าง	6	ครัวเรือน
1.3.6 รับราชการ	26	ครัวเรือน
1.3.7 บริษัทเอกชน/โรงงาน	35	ครัวเรือน
1.3.8 อาชีพอื่นๆ	40	ครัวเรือน

จากการศึกษาข้อมูลพบว่าบางครัวเรือนจะมีสมาชิกที่ประกอบอาชีพแตกต่างกันไป เช่น พ่อ แม่ ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม แต่บุตรหลาน จะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น สภาพปัญหาด้านที่เศรษฐกิจของชาวชุมชน โภคาภิวัฒน์ที่สำคัญคือ ปัญหาหนี้สินที่เกิดจากการทำการเกษตร เช่น ต้นทุนการผลิตสูง ขาดที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ราคาผลผลิตไม่แน่นอน

1.4 สภาพสิ่งแวดล้อม

1.4.1 ทรัพยากรดิน

มีลักษณะเป็นดินตื้น หน้าดินถูกชะล้าง หรือดินจืด การใช้ประโยชน์จากที่ดินส่วนใหญ่ใช้ในการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาข้าว รองลงมาคือการใช้เป็นที่อยู่อาศัย และพื้นที่สาธารณะ ตามลำดับ

1.4.2 ทรัพยากรน้ำ

มีระบบชลประทานครอบคลุมพื้นที่การเกษตรในหมู่บ้านอย่างทั่วถึง แต่ในบางฤดูกาลก็ไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร มีปัญหาแหล่งน้ำไม่สะอาด เนื่องจากมีฟาร์มเลี้ยงสุกรปล่อยน้ำใช้จากฟาร์มลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ

1.4.3 พื้นที่ป่าชุมชน

เป็นพื้นที่บริเวณป่าช้าเก่าภายในชุมชน ชาวบ้านได้ช่วยกันปลูกไม้ยืนต้นเพื่อให้เป็นป่าของชุมชน มีพื้นที่ประมาณ 3 ไร่

ภาพที่ 4.4 ป่าชุมชน

1.5 สภาพทางสังคม

1.5.1 ศาสนา

ชาวชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและให้ความสำคัญกับศาสนาเป็นอย่างมากจะเห็นได้จากการประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ จะต้องมีการพิธีทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ เมื่อถึงงานบุญ วันพระ และวันสำคัญต่างๆ ชาวชุมชนจะร่วมกันทำบุญที่วัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจ ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน

1.5.2 วัฒนธรรม

วัฒนธรรมของชาวชุมชน โภคาภิวัฒน์เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากวัฒนธรรมชาวพวน เมืองเชียงขวาง ประเทศลาว ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน

วัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาวชุมชน โภคาภิวัฒน์ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ภาษาพูดที่มีลักษณะคล้ายกับภาษาทางภาคเหนือผสมผสานกับภาคอีสานของไทย และการแต่งกายแบบไทยพวน ได้แก่การนุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อแขนกระบอก ของผู้หญิง และการสวมเสื้อคอกลม (เสื้อหม้อฮ่อม) นุ่งกางเกงขาก๊วย มีผ้าขาวม้าคาดเอวของผู้ชาย

ภาพที่ 4.5 ชุดแต่งกายแบบไทยพวนของชาว โภคาภิวัฒน์

รวมทั้งมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวน คือ ประเพณีกำฟ้า ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีสงกรานต์ที่มีการสรงน้ำพระผ่านลงน้ำที่ทำจากไม้ (บ่อนสรงน้ำ) ประเพณีเทศมหาชาติ ประเพณีทำบุญหลังบ้าน ประเพณีบุญข้าวหลาม ประเพณีบุญข้าวจี่ เป็นต้น

ภาพที่ 4.6 บ่อนสรงน้ำสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในเทศกาลสงกรานต์ไทยพวน

1.5.3 การศึกษา

จากแผนชุมชน เทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว ในพื้นที่ชุมชนบ้านโกคาภิวัฒน์ ปี พ.ศ. 2556 ชาวชุมชนมีการศึกษา แบ่งได้ดังนี้

- ไม่ได้เรียนหนังสือ จำนวน 10 คน
- ประถมศึกษา จำนวน 150 คน
- มัธยมศึกษา จำนวน 150 คน
- อนุปริญญา/ปวส./ปวช./ปวท. จำนวน 20 คน
- ปริญญาตรี 20 คน
- สูงกว่าปริญญาตรี 5 คน

1.5.4 การรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้น แบ่งออกได้ตามประเภทของกิจกรรม ได้แก่

- 1) กลุ่มออมทรัพย์/สวัสดิการ/กองทุน จำนวน 2 กลุ่ม
 - กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน
 - กลุ่มกองทุนวันละบาท
- 2) กลุ่มอาชีพ จำนวน 5 กลุ่ม
 - กลุ่มเกษตรกรทำนา
 - กลุ่มผู้ใช้น้ำ
 - กลุ่มแม่บ้าน
 - กลุ่มสตรี
 - กลุ่มผลิตอาหารปลอดภัยจากสารพิษ
- 3) กลุ่มเยาวชน จำนวน 1 กลุ่ม
 - กลุ่มเยาวชนไทยหัวใจสิงห์
- 4) กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม จำนวน 1 กลุ่ม
 - กลุ่มผลิตข้าวปลอดภัยโดยการไม่เผาฟาง

ด้วยความรักความสามัคคีของชุมชน ทำให้ชุมชนบ้านโกคาภิวัฒน์ได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย อาทิ

- ปี พ.ศ. 2521 รางวัลหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง อันดับที่ 1 ระดับประเทศ
- ปี พ.ศ. 2529 รางวัลหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

- ปี พ.ศ. 2547 รางวัลชุมชนเข้มแข็งเอาชนะยาเสพติด อันดับที่ 1 ระดับจังหวัด
 - ปี พ.ศ. 2548 รางวัล 1 อำเภอ 1 หมู่บ้านในฝัน อันดับที่ 1 ระดับจังหวัด
 - ปี พ.ศ. 2548 รางวัล 1 อำเภอ 1 หมู่บ้านในฝัน อันดับที่ 1 ระดับเขต
 - ปี พ.ศ. 2550 รางวัลหมู่บ้านประชาธิปไตยอย่างอันดับ 1 ระดับจังหวัด
- ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา รองลงมาคือระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี

1.6 สภาพทางการเมือง

1.6.1 ผู้นำชุมชนแบบเป็นทางการ

- นายสุวัฒน์ วรพิมพ์งษ์ ผู้ใหญ่บ้าน
- นายปราโมทย์ เสนีย์วงศ์ สมาชิกเทศบาล
- นายณรงค์ชัย ขุมทอง ประธานคณะกรรมการชุมชน

1.6.2 ผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการ

- พระใบฎีกามีโชค สนุดมนิน เจ้าอาวาสวัดโกทาภิวัตน์

ตอนที่ 2 วัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม

2.1 ด้านการบริโภค

2.1.1 วัตถุดิบที่นำมาเป็นส่วนประกอบของอาหาร

ชาวชุมชนส่วนใหญ่จะปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานเอง หรือหาตามริมทาง ริมคลอง ก็ยังหาได้ไม่ยากนัก สิ่งใดปลูกเองไม่ได้ก็หาซื้อเอา เช่นเดียวกับคนทั่วไป ไม่มีพืชผักใดที่เป็นเอกลักษณ์หรือมีเฉพาะในชุมชน เนื้อสัตว์ที่หาได้เป็นพวก กุ้ง หอย ปู ปลา ตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ถ้าเป็นเนื้อสัตว์ประเภทอื่นก็ต้องหาซื้อเอาตามท้องตลาดเช่นกัน

2.1.2 ประเภทอาหารคาวที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนในชุมชน

อาหารคาวที่นับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชาวไทยพวนในชุมชนมีอยู่ไม่กี่ชนิด และหาทานได้เฉพาะในครัวเรือน เวลาว่างงานเทศกาล หรืองานเลี้ยงสำคัญของชาวไทยพวนเท่านั้น เช่น แจ่วซู่ลู่ แกงจ่าน้ำเสอ และหลามมะเจือ เป็นต้น ซึ่งมีวัตถุดิบ และวิธีการปรุง ดังนี้

แจ่วซู้

เครื่องปรุง : ปลาเกร็ด เอาแต่เนื้อ สับละเอียด น้ำมันเป็ยก ข้าวคั่ว น้ำปลา
หอมแดงซอย พริกขี้หนูซอย ต้นหอมผักชี

วิธีทำ

1. คลุกเคล้าเนื้อปลากับน้ำมันเป็ยกให้ทั่วแล้วนำไปตั้งไฟลวกให้สุก
2. นำเนื้อปลาที่ได้ผสมคลุกเคล้ากับเครื่องปรุงที่เหลือ

แจ่วซู้มีลักษณะคล้ายกับลาบปลาตุ๋นแต่ใช้ปลาเกล็ดซึ่งหาได้ตามแหล่งน้ำทั่วไปในชุมชน

แกงจืดน้ำเต้า

เครื่องปรุง : กระชาย ตะไคร้ พริกสดเม็ดใหญ่ หอมแดง กระเทียมน้ำปลาร้า
เนื้อปลาช่อนต้มสุก ปลาชะเหยง หน่อไม้คอง ใบแมงลัก

วิธีทำ

1. เตรียมพริกแกงโดยนำกระชาย ตะไคร้ พริก หอมแดง กระเทียม และเนื้อปลาช่อนโขลกรวมกันให้ละเอียด แล้วใส่น้ำปลาร้า
2. พริกแกงผสมน้ำตั้งไฟให้เดือด ใส่ปลาชะเหยง หน่อไม้คอง และใบแมงลัก ปรุงรสตามต้องการ

หลามมะเขือ

เครื่องปรุง : มะเขือจานต้มสุก กระชาย หอมแดง พริกสดเม็ดใหญ่
ปลาร้า เนื้อปลาคั่วต้มสุก ใบแมงลัก

วิธีทำ

1. เตรียมพริกแกงโดยนำกระชาย พริก หอมแดง และเนื้อปลา ชลกรวมกันให้ละเอียด แล้วใส่น้ำปลาร้า
2. ใส่เนื้อมะเขือลงโขลกรวมกันเครื่องแกง ปรุงรสตามต้องการ โรยด้วยใบแมงลัก

2.1.3 ประเภทอาหารหวานที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนในชุมชน

อาหารหวานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชาวไทยพวนในชุมชนนั้นจะเป็นขนมในงานประเพณีต่างๆ เช่น ข้าวหลาม ข้าวจี ข้าวสับปี (ข้าวทิพย์) เป็นต้น ซึ่งจะมีกล่าวถึงในตอนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมของชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์ ต่อไป

2.2 ด้านสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

- ยุ้งข้าว (ยุ้งข้าว)

ภาพที่ 4.7 ยุงเข่า (ยุงข้าว)

ใช้เป็นที่ยึดเมล็ดข้าวเปลือกสำหรับไว้ขาย หรือเก็บไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน ปัจจุบันยังมีอยู่บางครัวเรือน แต่วัสดุที่นำมาก่อสร้างได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเพื่อความสะดวก

2.3 ด้านการแต่งกายเมื่อออกไปประกอบอาชีพด้านการเกษตร

การแต่งกายเวลาออกไปทำกิจกรรมทางการเกษตรไม่ได้มีกำหนดรูปแบบแน่ชัดแล้วแต่ความสะดวก ส่วนใหญ่จะสวมเสื้อผ้าให้มิดชิดป้องกันแสงแดด เช่นหญิงจะใส่เสื้อแขนยาวที่ปลายแขนมีปกยื่นออกมาเพื่อคลุมหลังมือกันแดด นุ่งผ้าซิ่นสีเข้มๆ โปกผ้าขาวม้าให้เห็นแค่ลูกตา ใส่อบ ส่วนฝ่ายชาย จะใส่เสื้อหม้อฮ่อม กางเกงขาก๊วย ผ้าขาวม้าคาดพุง เป็นต้น

2.4 ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ด้านการเกษตร

ภาพที่ 4.8 เสียม

เป็นอุปกรณ์ใช้สำหรับขุดดินที่ไม่ต้องออกแรงมากนัก และพรวนดินพืชผักต่างๆ

ภาพที่ 4.9 จา (จอบ)

ใช้สำหรับขุดดินที่ต้องการความลึก และถากหญ้า

ภาพที่ 4.10 พร้า

มีลักษณะคล้ายเสียม แต่มีขนาดใหญ่กว่า ใช้สำหรับขุดดิน ที่มีความอ่อนนุ่ม ชาวนาใช้สำหรับขุดดิน ปิด-เปิด น้ำเข้าแปลงนา

ภาพที่ 4.11 งอบ

ใช้สวมใส่เวลาออกไปทำงานกลางแจ้ง แดด สวนใหญ่จะใช้สำหรับผู้หญิง

ภาพที่ 4.12 กระบอกรน้ำ

เป็นภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่ม เวลาออกไปทำนา หรือเดินทางไกล แต่ปัจจุบันไม่ไม่มีให้เห็นแล้ว เนื่องจากมีภาชนะที่พกพาได้สะดวกกว่า เช่น กระจตกรน้ำ หรือขวดพลาสติก

ภาพที่ 4.13 โม่เข้ (โม่ข้าว)

ทำจากหินแกะสลัก ใช้โม่ หรือบดเมล็ดข้าวให้เป็นน้ำแป้งสำหรับประกอบอาหาร

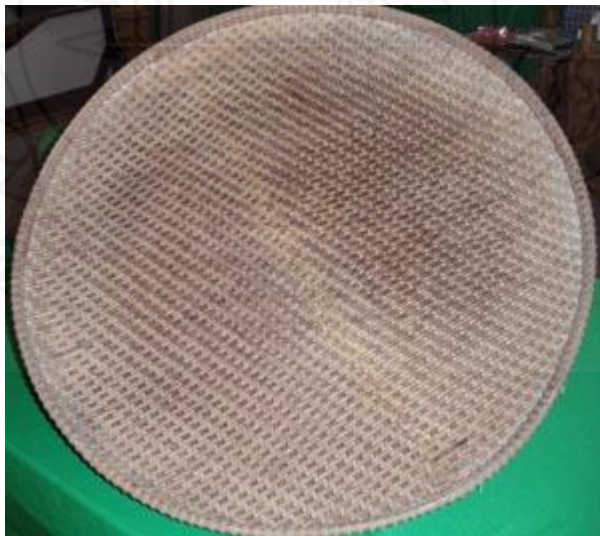

ภาพที่ 4.14 ไม้ตีว (ไม้ตีว)

ภาพที่ 4.15 ถังตวงข้าว (ถังตวงข้าว)

เดิมนั้นยังไม่มีกิโลมาใช้ในการชั่งน้ำหนัก การจะวัดว่าข้าวได้ปริมาณเท่าใด ต้องใช้การตวงด้วยถังตวงข้าวที่เป็นมาตรฐาน น้ำ 100 ถัง เท่ากับ 1 เกวียน ถ้าเทียบกับปัจจุบันเท่ากับ 1,000 กิโลกรัม หรือ 1 ตัน ส่วนไม้ตีว 1 อัน ใช้เป็นตัวแทนในการนับจำนวน ของข้าวหนึ่งถังเพื่อป้องกันการหลงลืม

ภาพที่ 4.16 กระจัง (กระจัง)

ใช้สำหรับคัดข้าวแยกแกลบออกจากข้าวสาร ในการทำข้าวซ้อมมือ

ภาพที่ 4.17 คะทา
ใช้สำหรับเป็นอุปกรณ์ในการโกยข้าว ทราบ หรือมูลสัตว์

ภาพที่ 4.18 เครื่องสีเข้าช้อมมือ
ใช้สีข้าวแทนการตำด้วยครก

ภาพที่ 4.19 ครกตำข้าว (ครกตำข้าว)
ใช้ตำข้าวซ้อมมือ

ภาพที่ 4.20 สะทะหลุมพุก (สากตำข้าว)
เป็นอุปกรณ์ใช้ในการตำข้าวอีกชนิดหนึ่งผู้ใช้ต้องออกแรงมากเวลาตำ

ภาพที่ 4.21 กระบุง
ใช้ใส่ข้าว หรือสิ่งของสำหรับหาบเคลื่อนย้ายไปในที่ต่างๆ

ภาพที่ 4.22 คันท่า (ไม้คาน)
ใช้หาบกระบุง หรือหาบถาดสำหรับอาหารคาวหวาน ไปวัดทำบุญ

ภาพที่ 4.23 ล้อ (เกวียน)
เป็นพาหนะเทียมวัวสำหรับขนฟ่อนข้าวจากนาสู่ลานนวดข้าว หรือใช้เป็นพาหนะเดินทาง เช่นเดียวกับรถยนต์ แต่ในปัจจุบัน ไม่มีใช้แล้ว

ภาพที่ 4.24 การไถนาด้วยโค

(ภาพจาก:<http://addyaya.page.tl> ค้นคืน วันที่ 16 พ.ค. 57)

ชาวไทยพวนจะถนัดการใช้โคในการไถนา มากกว่าการใช้กระบือ จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลชาวพวนเชื่อว่าโคมีความอดทนกับความร้อนและแสงแดดมากกว่า

ภาพที่ 4.25 คันฉาย (ขอฉาย)

“ขอฉาย” ใช้ในการรูลางเวลานวดข้าว

ภาพที่ 4.26 กาบสาด

“กาบสาด” ใช้สาดข้าวสวนทางลมเพื่อแยกแกลบกับเมล็ดข้าวเปลือก

ภาพที่ 4.27 ไม้ยันหนาม

“ไม้ยันหนาม” ใช้สำหรับเกี่ยวดึง หรือดัน หนามเวลาเผาป่า

“คันเหลา” ใช้สำหรับหาบฟ่อนข้าว หรือฟ่อนหญ้า ไม่ให้ไหวโยนจนเมล็ดข้าวร่วง
หล่น จะมีความแข็งแรงมากกว่าไม้คาน

ภาพที่ 4.28 คันเหลา

ภาพที่ 4.29 กาบโชะ (ชังโลง)

ใช้วิดน้ำในนาข้าว

ภาพที่ 4.30 เรียม (เคียว)

ใช้สำหรับเป็นอุปกรณ์เก็บเกี่ยวรวงข้าวเมื่อสุกเต็ม หรือเกี่ยวหญ้าเพื่อไปเป็นอาหารสัตว์

ภาพที่ 4.31 กระจ้อมล้างปลา (ตะกร้าล้างปลา)

ใช้เป็นภาชนะสำหรับล้างปลา โดยการนำปลาใส่ในกระจ้อมแล้วล้างในคลองหรือแหล่งน้ำอื่นๆ แล้วใช้พายคนเพื่อให้เกร็ดปลาหลุดออกไปกับน้ำ

ภาพที่ 4.32 ตะข้องเปิด

เป็นอุปกรณ์ใส่ปลาที่สานด้วยไม้ไผ่ และสานให้มีลักษณะคล้ายเปิด เวลานำไปใช้จะมี
ท่อนไม้ไผ่รองด้านล่างเพื่อให้ลอยน้ำได้

ภาพที่ 4.33 ไชยีน
อุปกรณ์ในการดักปลา

ภาพที่ 4.34 สุ่ม
อุปกรณ์ในการจับปลาบริเวณที่มีน้ำตื้น

ภาพที่ 4.35 อี่จู้
อุปกรณ์สำหรับดักปลา

ภาพที่ 4.36 ลอบนอน
อุปกรณ์สำหรับดักปลา

ภาพที่ 4.37 เปลือก
อุปกรณ์ตัดปลาชนิดหนึ่ง

ภาพที่ 4.38 รัน
อุปกรณ์สำหรับตัดปลาไหล

2.5 ด้านแบบแผนการประกอบอาชีพการผลิต

การทำนาเพาะเลย (นาหว่านน้ำตม)

โดยสภาพภูมิประเทศของหมู่บ้าน โทคาภิวัฒน์ทำให้พื้นที่บางแปลงมีพื้นที่ลุ่มที่ดอน การหว่านข้าวในสมัยก่อนนั้นจะใช้วิธีการหว่านสำรวย คือการไถดินแห้งแล้วหว่านข้าวเปลือกเพื่อรอฝนตกลงมาให้เมล็ดข้าวงอก หากเป็นที่ดอนฝนตกพอดินเปียกเมล็ดข้าวก็งอกดี แต่ในที่ลุ่มน้ำขัง ข้าวไม่ทันงอก ก็เน่าเสียหาย จากคำบอกเล่าของผู้รู้หลายท่าน กล่าวว่า เมื่อปี 2521 ในสมัยการปกครองหมู่บ้านของ ผู้ใหญ่สาย บุญเริ่ม ซึ่งตรงกับสมัยของ นายประชา ลาภานันท์ นายอำเภอพรหมบุรี ผู้มีความสนใจในการส่งเสริมการเกษตรอย่างมาก จึงได้เชิญเจ้าหน้าที่จากกรมส่งเสริมการเกษตร มาถ่ายทอดวิธีการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่านาเพาะเลย เพื่อแก้ไขปัญหาสภาพที่เกิดจากสภาพพื้นที่ที่ไม่สม่ำเสมอ โดยใช้วิธีปั้นหัวคันนาให้เป็นแปลงล้อมน้ำไว้แล้วใช้กาบโഴ๊ะ วิดน้ำออกจนเกือบแห้ง ใช้วัตุดิบคราดเดินรอบแปลงปรับพื้นที่ให้เรียบเสมอกันระหว่างนั้นจะเตรียมการเพาะเมล็ดข้าวให้งอกมีรากออกมาเสียก่อนจึงนำไปหว่าน ทำให้ข้าวในที่ลุ่มสามารถเจริญเติบโตได้ดี จนเป็นที่แพร่หลายในชุมชน และยังสามารถสร้างวิทยากรชุมชนที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ การทำนาหว่านน้ำตมสู่เกษตรกรที่สนใจทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติ

ที่เข้ามาดูงานในพื้นที่อีก ทั้งยังได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรในจังหวัดต่างๆ จนเป็นที่แพร่หลาย ไปทั่วประเทศจนถึงปัจจุบันซึ่งเรียกกันว่า “นาหวานน้ำตม” ผู้ที่ทำหน้าที่วิทยากรชุมชน ที่ผู้ให้ข้อมูลจดจำกันได้ อาทิ นายสวน วรพิมพ์พงษ์ นายเหมือน หิมพงษ์ นายลำจวน นันทศรี และนางปราณี สุขพงษ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ ที่ทำให้บ้าน โภคาภิวัฒน์มีชื่อเสียงและเป็น ที่รู้จัก ส่งผลให้ได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง อันดับที่ 1 ระดับประเทศปี พ.ศ. 2521

ภาพที่ 4.39 นาหวานน้ำตม

(www.ricethailand.go.th ค้นคืนวันที่ 16 พ.ค. 57)

2.6 คุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ของชาวไทยพวน บ้าน โภคาภิวัฒน์ สามารถชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญได้ ดังนี้

2.6.1 คุณค่าและความสำคัญต่อชุมชนเกษตรกรรม

1) ด้านเศรษฐกิจ

เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าในอดีตชาวชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ผลิตเพื่อบริโภค เก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางสำหรับทำพันธุ์และแบ่งขาย ใช้ทุกอย่างที่มีในชุมชน พึ่งพา พลังงานน้อยจึงไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายไปกับต้นทุนการผลิตเช่นปัจจุบัน ทำการเกษตรแบบธรรมชาติ ไม่มีการใช้สารเคมี ทำให้น้ำมีปลาในนามีข้าว เก็บผักริมคลอง จับกุ้ง หอย ปู ปลา ในคูคลองมาปรุงเป็นอาหารได้อย่างปลอดภัย ไม่มีปัญหาหนี้สินที่เกษตรกรบางรายต้องประสบเช่นทุกวันนี้

2) ด้านสังคม

ทำให้เกิดความรักความสามัคคี รู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมร่วมกัน มีความหวงแหนร่วมกัน เกิดความรักความสามัคคีภายในชุมชน เป็นอัตลักษณ์แสดงความเป็นชาวไทยพวนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น การบริโภค การประกอบอาหารที่ต้องมีปลาร้าเป็นเครื่องปรุงแต่งกลิ่นรสเป็นลักษณะที่เห็น ถึงวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชาวชุมชน ซึ่งมีความสำคัญต่อแนวทางการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่เป็นอย่างมาก

3) ด้านจิตใจ

ชาวชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์ ที่ยังคงอยู่และปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ สร้างความภาคภูมิใจสู่ลูกหลานจนทุกวันนี้

4) ด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

เป็นต้นแบบในการใช้ภูมิปัญญาด้านการเกษตรแก้ปัญหาความไม่เหมาะสมของพื้นที่เพาะปลูก จนต่อมาได้รับความนิยมเป็นที่แพร่หลายไปทั่วประเทศในถึงปัจจุบัน มีความภาคภูมิใจในการคิดแปลงทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรมากมาย บางอย่างยังสามารถใช้งานได้ดีหากแต่มีเทคโนโลยีทันสมัยที่สะดวกกว่าเข้ามาแทนที่จึงไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์เช่นในอดีต

2.6.2 คุณค่าต่อและความสำคัญต่อการส่งเสริมการเกษตร

ทำให้นักส่งเสริมการเกษตรมองเห็นสิ่งที่ดีในอดีตของชุมชนชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์ เป็นข้อมูลสำหรับนำมาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน เพื่อวางแผนการพัฒนาและส่งเสริมการเกษตรในชุมชน ให้เหมาะสม เช่น การลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกร โดยการนำอุปกรณ์การเกษตรบางอย่างที่ยังสามารถใช้ประโยชน์ได้ในปัจจุบันมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เช่นการใช้กาบโตะในการวิดน้ำออกจากนาในบริเวณที่ทำได้แทนการใช้เครื่องสูบน้ำเพียงอย่างเดียว การสร้างยุ้งฉางสำหรับเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เองแทนการซื้อจากแหล่งอื่น หรือเก็บข้าวเปลือกบางส่วนไว้รับประทาน ผลิตข้าวสารสำหรับบริโภคในครัวเรือนด้วยเครื่องสีข้าวห้อมมือ และครกตำข้าว ซึ่งยังสามารถทำเป็นผลิตภัณฑ์ข้าวห้อมมือขายเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตข้าวของชุมชนอีกทางหนึ่ง

ตอนที่ 3 วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม

3.1 ประเพณีส่วนบุคคล

3.1.1 การทำบุญกองข้าว/สู่ขวัญลาน/สู่ขวัญข้าว

1) วัตถุประสงค์

การทำบุญกองข้าว สู่ขวัญลาน และสู่ขวัญข้าว มีขึ้นเพื่อเป็นการทดแทนพระคุณแม่โพสพ เทพธิดาแห่งท้องทุ่ง ที่คอยปกป้องรักษาข้าวกล้าในนาให้เจริญงอกงาม พ้นศัตรูและภัยธรรมชาติที่จะมาทำให้ข้าวมเกิดความเสียหาย

2) ความเป็นมา

จากคำบอกเล่าของผู้รู้ในชุมชน ไม่แน่ใจในเรื่องความเป็นมาเกี่ยวกับการทำบุญกองข้าว สู่ขวัญลาน และสู่ขวัญข้าว เป็นเพียงสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อกันมา ด้วยต้องการให้เกิดสิริมงคลแก่ไร่นา และเจ้าของนาเอง สิ่งสำคัญในการทำบุญกองข้าว สู่ขวัญลาน และสู่ขวัญข้าว นี้ก็เพื่อแสดงความกตัญญูสำนึกต่อพระคุณแม่โพสพ พร้อมกับขอมาถ้าได้ทำสิ่งใดที่เป็นการลบหลู่ ล่วงเกิด เช่นการเดินข้าม หรือการเหยียบย่ำโดยมิได้เจตนา ผู้เฒ่าผู้แก่บางท่านเล่าว่า คนสมัยก่อนหากเพียงพบเมล็ดข้าวหล่นอยู่บนพื้นจะไม่เหยียบ แต่จะเก็บขึ้นมาให้พ้นจากพื้นเสีย เวลานวดข้าวเสร็จได้เป็นเมล็ดข้าวเปลือกก็จะยังไม่รีบขาย จะต้องนำขึ้นยุ้งฉางแล้วสู่ขวัญข้าวเสียก่อน จึงทยอยขาย หรือนำมาบริโภค

การทำบุญกองข้าว สู่ขวัญลาน และสู่ขวัญข้าว เป็นประเพณีส่วนบุคคลก็จริงอยู่แต่บางครั้งญาติพี่น้องหรือบ้านใกล้เรือนเคียงกันก็จะมาช่วยกันทำลานข้าวเพื่อจะได้ใช้ร่วมกันจะได้ทุนแรงของตน ลานดินขนาดกว้างจะถูกตากกลางแจ้ง เรียบสม่ำเสมอคันดี หลังจากนั้นจะถูกกละเลงด้วยซี่วัวที่ขานาเก็บสะสมไว้เพื่อการนี้ นำมาคนผสมกับน้ำจนมีลักษณะคล้ายซีโคลน หลังจากนั้นจึงเทลาดลงบนลานดินละเลงให้ทั่วบริเวณกว้างเท่าที่ต้องการ ขึ้นอยู่กับปริมาณฟ่อนข้าวที่จะนำมานวด จากนั้นจะปล่อยทิ้งไว้จนซี่วัวแห้งแข็งพร้อมรองรับฟ่อนข้าวจากท้องนา

เดิมนั้นการเก็บเกี่ยวข้าวจะใช้เกี่ยวเกี่ยว แล้วมัดเป็นฟ่อน 1 ฟ่อน จะได้ข้าวราวๆ 1 ถึงอาจขาดบ้างเกินบ้างแล้วแต่คนมัด หลังจากได้ฟ่อนข้าวแล้วจะขนเข้าสู่ลานนวด เรียงเป็นกองไว้ให้สวยงามแล้วจะมีการทำบุญกองข้าวเป็นอันดับแรกซึ่งในขั้นตอนนี้จะทำเป็นบบ้านเท่านั้นแล้วแต่ศรัทธาเจ้าของข้าว ส่วนใหญ่จะทำในปีที่ได้ข้าวปริมาณมากๆ

การนวดข้าวของชาวไทยพวนบ้านโศภาภิวัดนั้นจะใช้วัวหลายๆ ตัวมากน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณข้าวและจำนวนวัวที่เจ้าของข้าวมี่ ผูกเรียงกันย่ำวนเป็นวงกลม บนรวงข้าวที่แผ่วางอยู่บนลาน แรงงานคนช่วยกันใช้ขอฉายลูฟางข้าวเพื่อให้เมล็ดข้าวล่วงหล่น แล้วใช้วัวย่ำวน

เข้าไปมาจนเห็นว่าเมล็ดข้าวตกลงด้านล่างฟางข้าวหมดแล้ว จึงใช้กิ่งไผ่ปากกวาดฟางออกจากเมล็ดข้าว ผู้ให้ข้อมูลอธิบายเพิ่มเติมว่า ที่ต้องใช้กิ่งไผ่ปากเนื่องจากมีหนามมากและมีกิ่งเล็กกิ่งน้อยจำนวนมาก เมื่อใช้กวาดฟางจะทำให้ฟางติดหนามไผ่ออกไปได้อย่างหมดจด กรรมวิธีต่อไปคือการโกยข้าวมารวมเป็นกองเดียว แล้วใช้กบเสาคัดข้าวเปลือกเสาคสวนทางลมเพื่อให้กระแสมพัดเอาแกลบและเศษฟางข้าวออกจากเมล็ดข้าวให้หมด จะได้กองข้าวเปลือกที่สะอาดปราศจากสิ่งเจือปน จากนั้นจึงจะเข้าสู่การทำพิธีสู่ขวัญลาน และสู่ขวัญข้าว

3) องค์ประกอบ

สถานที่

การทำบุญกองข้าว และสู่ขวัญลาน นั้นจะทำบริเวณลานที่ใช้ในการนวดข้าว ส่วนการสู่ขวัญข้าวจะทำบนยุ้งฉางที่ใช้เก็บข้าว

เครื่องประกอบพิธี

การทำบุญกองข้าว นั้นสิ่งที่จะต้องเตรียมมีเพียงสำหรับควาหวานไว้ถวายพระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์ ส่วนเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญลาน และสู่ขวัญข้าว คือ สิ่งที่ชาวนาจัดเตรียมไว้สำหรับถวายแด่แม่โพสพ ประกอบด้วย ขนมต้มแดงต้มขาว ไข่ไก่ต้ม 1 ฟอง ข้าวปากหม้อ ย่าข้าว (รวงข้าวที่นำมามัดเป็นกำขนาดไม่ใหญ่นัก) เหล้าขาว หรือสิ่งอื่นๆ นั่นก็แล้วแต่เจ้าของนา จัดทุกอย่างใส่รวมกันในกระบุงใบเดียว คลุมด้วยผ้าขาวบางแล้วจึงคอนด้วยขอลายจากบ้านมาทำพิธีที่ลานข้าว และยุ้งข้าว

การแต่งกาย

ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องการแต่งกาย เนื่องจากเป็นพิธีส่วนบุคคล

ขั้นตอนการประกอบพิธี

หลังจากได้ฟ่อนข้าวมากองในลานนวดแล้วเจ้าของนาบางรายจะทำบุญกองข้าวโดยนำสายสิญมารอบกองข้าว แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ และถวายภัตตาหารเช้า เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล จากข้อมูลที่ได้การทำบุญกองข้าวนี้จะเป็นบางบ้านเท่านั้นตามกำลังทรัพย์ กำลังศรัทธา ต่างจากการสู่ขวัญลานและสู่ขวัญข้าวที่ทำกันทุกบ้าน

หลังจากการทำบุญกองข้าวแล้วชาวนาจะนวดข้าวด้วยวิธีที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อได้เมล็ดข้าวเปลือกเรียบร้อยแล้วชาวนาจะขนข้าวขึ้นยุ้ง เหลือไว้ที่ลานเพียงกองเล็กๆ สำหรับทำการสู่ขวัญลาน พิธีสู่ขวัญลานนี้เจ้าของนาจะเป็นคนบอกกล่าวแม่โพสพเพื่อเชิญขึ้นยุ้งเอง บอกกล่าวแม่โพสพที่กองข้าวที่เหลือไว้บนลาน แล้วนำข้าวที่ใส่กระบุงรวมกับ เครื่องไหว้ที่เตรียมมา แล้วคอนขึ้นบ่าเดินไปขึ้นยุ้งข้าวโดย โดยหมอพรนั้นจะทำพิธีสู่ขวัญข้าวบนยุ้ง เมื่อบอกเล่ากับแม่โพสพเสร็จจะนำข้าวที่กองไว้ใส่ลงในกระบุง เครื่องไหว้ คอนขึ้นบ่าตรงไปที่ยุ้งเก็บข้าว

ห้ามหันหลังกลับมามอง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลก็ไม่มีผู้ใดทราบเหตุผลของการห้ามหันหลังกลับ แต่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

จากนั้นจะเป็นหน้าที่ของหมอพร คือผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการสู่ขวัญเข้ามาเป็นผู้ประกอบพิธี เจ้าของนาจะนำกระบุงเครื่องเส้น ไหว้มายังขี้ข้าว พร้อมกับพูดแต่สิ่งที่ดีๆ และขอมาในสิ่งที่ได้ล่วงเกินไปทั้ง โคนตั้งใจและมีได้ตั้งใจ จากนั้นหมอพรจะกล่าวคำสู่ขวัญแม่โพสพ ซึ่งคำกล่าวนี้ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านบอกว่าไม่มีผู้ใดจำได้ครบถ้วนทั้งหมดเนื่องจากปัจจุบันไม่มีผู้สืบทอดการเป็นหมอพรอีกเลย จากการสืบค้น พบคำสู่ขวัญข้าวที่มีลักษณะใกล้เคียงตามคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลบางท่าน จึงขอหยิบยกมาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

โพธิ์ แชมลำเจียก (2538 : 165-166) ได้กล่าวถึงคำสูตรหรือคำสู่ขวัญข้าวอย่างย่อๆ ไว้ว่า “ศรีๆ มือนี่แม่นม้อดี ศรีๆ ปีนี่แม่นปีแล้ว (ระกา) ปู่พระเจ้าฮื้อฮ้อยคุณขวัญ ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ หมอสร้างไฮ้ได้ฮ้องหนา ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ หมอสร้างนาได้ข้าวฮวงก่อน ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ เอาบ่าวค้ำงเชียงสาว ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ พันดาวฮื้อแป้ ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ เอาเฮือนซ้างเข้ามาคอง ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ ท้าวบุญเฮืองขึ้นปราสาท ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ ผู้ฉลาดจะเข้ามาฟังธรรม ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ พระอริยเจ้าได้เงินคำแสนๆ ท้าวปลุกไฮ้นำแดงๆ ลูกไพร่เจ้าเข้ามาเบิกบายศรีๆ เศรษฐีเข้ามาเบิกเงินกองคำถ้อยยามดีๆ ศรีๆ มือนี่แม่นม้อดี ศรีๆ มือนี่แม่นม้อมหุดมโชค โดกใบนี้แม่น โดกไม้จันทน์ ชันใบนี้ แม่นขันไม้แก้ว ขุนนางมาแต่งแล้ว จึงย่อมา ชัยยะตุ ะวัง ชัยยะ มังคะลังๆ

มาเขอ ขวัญข้าวเอย เพ็นตักใส่คังฮอก เจ้าอย่าได้บินหนี ให้เจ้ามาเลี้ยงชีวิต อินทรีย์ทั้งโลก บริโภคเลี้ยงพระพุทธรศาสนา ทุกคำเข้าตราบเท่าห้าพันพระวัสสา ก็ข้าเทอญๆ อะหัง โภชะนัง พิษชะกั๋ง มะมะ ชัยยะตุะวัง ชัยยะมังคะลัง ชัยยะมามุงคูล (มงคล) อุ อะ มุ มะ มูล มา สวาหะฯ” เป็นอันเสร็จพิธีทำขวัญข้าว

จากการตรวจสอบข้อมูลในเวทีชุมชน หลายท่านให้ความเห็นว่าคำสูตรดังกล่าว อาจเป็นคำสู่ขวัญข้าวที่ใช้ในชุมชนไทยพวนอื่นซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกันกับที่หมอพรบ้านโกคาภิวัฒน์เคยใช้ในอดีต แต่ไม่ได้มีการบันทึกไว้

การทำบุญกองข้าว สู่ขวัญลาน และสู่ขวัญข้าว ที่หมู่บ้านโกคาภิวัฒน์นี้ ปัจจุบันไม่มีผู้ใดทำอีกแล้วเนื่องจากไม่มีการนวดข้าวด้วยวิธีเช่นที่กล่าวมาอีก แต่มีการใช้รถเกี่ยว นวดข้าวแทนการใช้แรงงานคนในการเกี่ยวเกี่ยว รวมทั้งไม่มีการใช้แรงงานวัวในการนวดข้าวอีกต่อไป ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านให้ความคิดเห็นว่าประเพณีดังกล่าวน่าจะสูญหายไปตามกาลเวลา และตามความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการเกษตรอย่างเช่นในปัจจุบัน

3.1.2 ใหว้เจ้าไร้เจ้านา

1) วัตถุประสงค์

การใหว้เจ้าไร้เจ้านานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความเคารพและสำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษที่เป็นเจ้าของท่าแต่ครั้งอดีต ที่ได้ช่วยลูกหลานปกป้องรักษาไร้เนาใหว้ได้ชั่วอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตเป็นที่น่าพึงพอใจ และเพื่อให้เกิดสิริมงคลกับตนและครอบครัวต่อไป

2) ความเป็นมา

ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่า การใหว้เจ้าไร้เจ้านาหรือการบนบานสานกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆของชาวนานั้น มิได้มีประวัติความเป็นมาที่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรหรือบอกเล่ากันมาเป็นตำนาน เพียงแต่เป็นความเชื่อที่สืบทอดมารุ่นต่อรุ่น เด็กเห็นผู้ใหญ่ทำ เมื่อตอนโตขึ้นเห็นว่าเป็นสิ่งดีงามก็เลยปฏิบัติตาม กลายเป็นประเพณี เมื่อเกี่ยวข้าวในนาเสร็จแล้วต้องทำพิธีใหว้เจ้าไร้เจ้านา แต่ถ้าใครไม่ทำก็ไม่ถือว่าผิดอะไร เพราะเป็นความเชื่อส่วนบุคคล

3) องค์ประกอบ

สถานที่

สถานที่นั้นจะใช้บริเวณทุ่งนาที่เก็บเกี่ยวแล้วแปลงที่จะทำการใหว้เจ้าไร้เจ้านา เลือกบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่เห็นว่าเหมาะสมและสะดวก

เครื่องประกอบพิธี

เครื่องประกอบพิธีในการใหว้เจ้าไร้เจ้านานั้นไม่ได้กำหนดตายตัว แต่จะจัดเป็นสำหรับคาวหวาน ตามที่เจ้าของนาจะจัดหามาถวาย หรือตามที่ได้นบนบานสานกล่าวไว้ก่อนหน้าที่จะเก็บเกี่ยวข้าว ส่วนใหญ่ที่นิยมทำมาเป็นเครื่องใหว้ คือ หมูแฉก (หมูสามชั้นต้ม) หรือหัวหมูต้ม ไก่ต้ม ไข่ต้ม เหล้าขาว น้ำ และขนมหวาน

การแต่งกาย

เนื่องจากเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติเป็นการส่วนตัว จึงไม่ได้กำหนดเรื่องเครื่องแต่งกาย

ขั้นตอนการประกอบพิธี

การประกอบพิธีไม่มีขั้นตอนอะไรมากนัก เพียงจัดอาหารคาวหวานใส่ภาชนะ วางลงบนผ้าหรือเสื่อที่ปูบนพื้นนา จุดธูป 5 ดอก ยกมือพนม บอกกล่าวเจ้าไร้เจ้านาว่า “ได้ทำอาหารหวานคาวถวาย เพื่อทดแทนคุณที่ได้ปกป้องรักษา ไร้เนา ไม้ให้นกหนู แมลง โรคต่างๆ มาทำลายต้นข้าวในนา.....”

ซึ่งคำบอกกล่าวนั้นไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ตายตัว เพียงแต่เจ้าของนาสรรหามาพูดแต่คำดีๆ คำที่ทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตน และครอบครัว เมื่อบอกกล่าวเสร็จแล้ว ปักธูปลงบน

พืชนา รอนรูปใหม่ทั้งหมด ตัดแบ่งบางส่วนของ ของไหว่ทุกอย่างทิ้งไว้ในนา รวมทั้งเทเหล้าและ น้ำลงพืชนา เพื่อเป็นทานให้แก่บิรवारของเจ้าไร่เจ้านา จากนั้นจึงบอกลา ขออนุญาตนำเครื่องไหว่ คาวหวานมาแบ่งให้คนในครอบครัวและบ้านใกล้เคียงได้รับประทานเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ ชีวิต

3.2 ประเพณีส่วนรวม

3.2.1 ประเพณีกำฟ้า

1) วัตถุประสงค์/ความเชื่อ

วัตถุประสงค์ของประเพณีกำฟ้า นั้น แบ่งออกเป็นสองนัย คือ ประการแรก เพื่อบูชาเทวดา ที่ช่วยชีวิตเจ้าชมพูไว้ ส่วนอีกประการหนึ่งเพื่อระลึกถึงบุญคุณของเทพดาที่ลด บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

ชาวไทยพวนเชื่อว่าการได้ยินเสียงฟ้าร้องเป็นสัญญาณว่าฟ้าเปิดประตูน้ำ แล้ว เพื่อให้ชาวไร่ชาวนาเตรียมความพร้อมในการเพาะปลูกตามฤดูกาล ซึ่งมีคำพยากรณ์แบ่ง ออกเป็น 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

คำพยากรณ์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและความเป็นอยู่
ดังนี้

“ฟ้าร้องทางทิศเหนือหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือ พยากรณ์ว่า ฝนจะดีทำ
นาจะได้ข้าวบริบูรณ์ จะทำให้มีศรีสุข

ฟ้าร้องทางทิศใต้ พยากรณ์ว่า ฝนจะแล้ง น้ำท่าไม่บริบูรณ์ หากทำนาจะ
เสียหาย

ฟ้าร้องทางทิศตะวันออกเฉียง พยากรณ์ว่า ฝนจะตกปานกลาง นาในที่ลุ่มจะดี
แต่นาในที่ดอนจะเสียหาย

ฟ้าร้องทางทิศตะวันตก พยากรณ์ว่า จะเกิดความแห้งแล้ง ฝนตกไม่
แน่นอน จะเกิดข้าวยากหมากแพง”

คำพยากรณ์เกี่ยวกับอาชีพและเหตุการณ์บ้านเมือง ดังนี้

“ฟ้าร้องทิศใต้จะอดเกลือ

ฟ้าร้องทิศเหนือจะอดข้าว

ฟ้าร้องทางทิศตะวันตกจะเอาจามาทำหอ

ฟ้าร้องทางทิศตะวันออกเฉียงจะเอาหอมาทำจา”

ตามคำพยากรณ์นี้ มีความหมายว่า หากฟ้าร้องทางทิศใต้นั้นแสดงว่าจะมี
ฝนตกหนักทางใต้ ทำให้น้ำเกลือเกิดความเสียหาย หากเกิดฟ้าร้องทางทิศเหนือแสดงว่าปีนี้น้ำมาก

จะเกิดน้ำหลากจากทางเหนือลงมาทำให้ข้าวกล้าในนาเสียหาย ส่วนการเกิดฟ้าร้องทางทิศตะวันตก จะเอามาทำหอก หมายถึง จะเกิดการสู้รบฆ่าฟันกันจนต้องเอาเครื่องมือทำมาหากิน เช่น จา (จอบ) มาใช้เป็นอาวุธ และการเกิดฟ้าร้องทางทิศตะวันออกจะเอามาทำจา หมายถึง บ้านเมือง จะอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีศึกสงครามจนสามารถเอาอาวุธ เช่น หอกมาทำเป็นจอบขุดดิน เป็นเครื่องมือ ในการทำมาหากิน

การพยากรณ์จากการสังเกตสภาพดินฟ้าอากาศในรุ่งเช้าของวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ดังนี้

“หากสังเกตเห็นดวงอาทิตย์ที่กำลังจะโผล่พ้นขอบฟ้ามีเมฆมาบดบัง โดยทั่วไปหรือไม่ ถ้ามีมาก พยากรณ์ว่า ปีนั้นฝนฟ้าจะดี ข้าวกล้า จะอุดมสมบูรณ์ ไร่นาจะได้ผลผลิต มาก

ถ้ามีเมฆบดบังดวงตะวันเพียงเล็กน้อย ทำนายว่าฝนฟ้าจะไม่ตกต้องตาม ฤดูกาล น้ำจะมีน้อย ควรเตรียมทำฝาย หรือ ทำนบกักเก็บน้ำไว้ล่วงหน้า ไม่เช่นนั้นจะไม่มีน้ำทำไร ทำนา

ถ้าปราศจากก้อนเมฆบดบังดวงตะวัน พยากรณ์ว่า ฝนจะมาล่าช้า หรือ หลงฤดู ต้นปีจะมีน้ำน้อย แต่จะไปมากตอนปลายปี ทำให้ข้าวที่ปลูกต้นปีไม่ทันน้ำ ส่วนข้าวที่ปลูก ปลายปีอาจถูกน้ำท่วมใหญ่ นาล่มเสียหาย

หากดวงตะวันมีเมฆบดบังจนหนาทึบ พยากรณ์ว่า ต้นปีน้ำมาก แต่ ปลายปีจะเกิดการขาดแคลน ต้องเร่งกักเก็บน้ำไว้สำหรับไร่นา”

ยังมีความเชื่อที่ไม่เกี่ยวกับคำพยากรณ์ใดๆ อีกประการหนึ่ง คือ ผู้ที่เข้าร่วมและถือ ปฏิบัติตามประเพณีกำฟ้านี้ จะไม่ถูกฟ้าผ่าตายเป็นอันตรายเพราะได้ให้ความเคารพต่อฟ้า

2) ความเป็นมา

“กำฟ้า” เป็นประเพณีสำคัญของชาวไทยพวน ไม่ว่าจะไปอยู่แห่งหนตำบล ใดก็จะมีลิ้มประเพณีกำฟ้านี้ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ ไม่มีกลุ่มชนใดปฏิบัติเหมือนชาวไทย พวน “กำฟ้า” มาจากคำว่า “กำ” หมายถึง การนับถือ การถือ การยึดถือ ส่วนคำว่า “ฟ้า” หมายถึง เทวดาบนฟากฟ้า ส่วนอีกความหมายหนึ่ง ฟ้า หมายถึง เจ้าฟ้า พระมหากษัตริย์ ประเพณีกำฟ้านี้มี ประวัติความเป็นมา สืบเนื่องมาจากครั้งอดีตเมื่อชาวไทยพวนยังมีถิ่นพำนักอยู่ที่เมืองพวน ในสมัย ครั้งเจ้าชมนพู่เป็นผู้ครองเมืองพวน

ด้วยในขณะนั้นเมืองพวนตกเป็นเมืองขึ้นของหลวงพระบางจึงต้องส่งส่วย เป็นทองคำให้แก่หลวงพระบาง ปีละ 2 ตำลึงในเวลาต่อมาเมื่อเวียงจันทน์ภายใต้การปกครองของเจ้า นนที่ได้ทำศึกกับหลวงพระบาง จึงมาเกลี้ยกล่อมให้เจ้าชมนพู่เข้าร่วมทำศึกสู้กับหลวงพระบางในครั้ง

นั้นด้วย ครั้งเมื่อฝ่ายเวียงจันทน์รบชนะหลวงพระบาง ทางเมืองพวนก็ถือว่าตนหลุดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นกับหลวงพระบางแล้ว และไม่ยอมเป็นเมืองขึ้นของเวียงจันทน์เช่นกันเนื่องด้วยถือว่าตนก็เป็นผู้ร่วมรบชนะในครั้งนี้ด้วย จึงทำให้เจ้านันทกริ้ว ดังนั้นแม่ทัพใหญ่ของเวียงจันทน์ซึ่งเป็นน้องชายของเจ้านันทสั่งให้ท้าวเขียวยกทัพไปปราบเมืองพวนแล้วจับตัวเจ้าชมพุมารับโทษที่เวียงจันทน์ เจ้านันทสั่งให้ประหารเจ้าชมพูด้วยหอก เมื่อเพชรฆาตจะลงมือประหาร เกิดเหตุไม่คาดคิด ฟ้าผ่าด้ามหอกจนหักสะบั้นลง เจ้านันทเห็นเป็นเหตุอัศจรรย์ จึงรับสั่งให้เจ้าชมพูกลับไปครองเมืองพวนตามเดิม เป็นเหตุให้ชาวพวนนับถือฟ้า เนื่องจากเห็นว่า “ฟ้ามีความปราณีผู้ประพฤติดี” ชาวเมืองพวนจึงขอให้โหราจารย์ดูฤกษ์ยามเพื่อกำหนดเป็นวันบูชาฟ้า ซึ่งได้เป็นวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งเป็นความเชื่อต่อกันมาว่าเป็นวันฟ้าช่วยชีวิตเจ้าชมพู่ และยึดถือเป็นประเพณีในการแสดงความเคารพต่อฟ้าเรื่อยมาเรียกกันว่า “ประเพณีกำฟ้า”

ชาวไทยพวนถือว่าประเพณีกำฟ้า เป็นประเพณีที่มีความสำคัญ เป็นงานประเพณีที่ชาวไทยพวนถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน อีกประการหนึ่ง วันกำฟ้านี้ ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทยพวนอีกด้วย วันนี้ญาติพี่น้องมาพบกันพร้อมหน้า ไม่ว่าจากกันไปอยู่แห่งหนตำบลใด

ผู้ให้ข้อมูลบางท่านกล่าวว่า เดิมกำฟ้านั้นจัดขึ้นเพราะความเชื่อเรื่องฟ้าช่วยชีวิตเจ้าชมพู่ ส่วนความเชื่อที่บูชาฟ้าเพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาลนั้นมีขึ้นภายหลัง เพราะชาวไทยพวนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม จึงต้องการให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พืชผลเจริญเติบโต เกิดความอุดมสมบูรณ์ การกำหนดวันกำฟ้านี้ บางแห่งก็กำหนดทำกันในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือนอ้าย บางแห่งกำหนดทำกันในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือนยี่ หรือขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 แต่ที่หมู่บ้าน โภคาภิวัฒน์นั้นกำหนดจัดงานประเพณีกำฟ้ากันในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี เมื่อถึงวันนี้ชาวบ้านจะคอยฟังเสียงฟ้าร้องครั้งแรกที่เกิดขึ้นทางทิศใด เพื่อจะได้พยากรณ์ตามโบราณท่านว่าไว้ ดังได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

3) องค์ประกอบ

สถานที่

- บ้านเรือนตนเอง
- วัด โภคาภิวัฒน์

ภาพที่ 4.40 การประกอบพิธีที่วัด โทคาภิวัฒน์

เครื่องประกอบพิธี

ในงานประเพณีกำฟ้าที่ชาวมิได้ เห็นจะเป็น การทำข้าวจีและข้าวหลามเพื่อถวายพระและแจกญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน จากคำบอกเล่าของผู้รู้ในชุมชนสรุปได้ว่า เดิมแต่โบราณนั้นจะแบ่งเป็นงานบุญข้าวหลาม งานบุญข้าวจี และงานกำฟ้า แยกจากกันมิได้รวมกันเป็นงานเดียวเช่นปัจจุบันนี้

งานบุญข้าวหลามนั้นจะทำกันในเดือนยี่ ส่วนบุญข้าวจีจะทำกันในเดือนสาม ซึ่งก็พอดีกับงานกำฟ้าการทำข้าวจินั้น คือการนำข้าวเหนียวหนึ่งสุกมาปั้นเป็นก้อนกลมรี ลักษณะคล้ายผลมะตูมขนาดไม่ใหญ่มากนัก แล้วมัดใส่ที่ทำจากมะพร้าวทวนกับน้ำตาล ไว้ในข้าวเหนียวหนึ่ง แล้วค่อยใช้ไม้ค้อนนำไปตีไฟ ทาไข่ที่ผสมเกลือเล็กน้อย เป็นอันได้ข้าวจี รสอร่อยกลิ่นหอม สำหรับถวายพระและแจกจ่ายกันรับประทาน

ภาพที่ 4.41 การทำข้าวจีของชาว โทคาภิวัฒน์

ภาพที่ 4.42 การเผาข้าวหลามของชาว โทคาภิวัฒน์

บุญข้าวจี่มักนิยมทำกันในเดือน 3 ซึ่งเป็นช่วงพอดีกับการเกี่ยวข้าวเหนียวใหม่ๆ เมื่อนำมาหนึ่งจะมีกลิ่นหอมและนุ่มมาก หากได้นำข้าวนี้มาทำอาหารถวายพระจะเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง ตามเรื่องเล่าในสมัยพุทธกาล ตามที่โพธิ์ แฉมถ้ำเจียก ได้กล่าวไว้ในวัฒนธรรมและประเพณีไทยพวน ว่า “ในสมัยพุทธกาล มีนางปุลณทาสี เป็นคนยากจน อยู่ในกรุงพาราณสี นางคิดทำขนมแป้งจี่ (ข้าวจี่) เพื่อถวายพระอานนท์แต่นางมาคิดว่า พระอานนท์ท่านคงไม่ฉันขนมของนาง เนื่องจากเป็นขนมที่ไม่ปราณีต เพราะเป็นฝีมือคนจนทำ ไม่มีส่วนผสมอะไรมากนัก พระท่านคงจะโยนให้กาหรือสุนัขกินมากกว่า ฝ่ายพระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นวาระจิตของนางด้วยญาณในเวลารุ่งอรุณ จึงรับสั่งให้พระอานนท์เถระ ให้ปูลาดอาสนะลง ภายหลังที่ นางปุลณทาสีตักบาตรด้วยข้าวจี่แล้ว พระพุทธองค์ทรงประทับนั่งฉันแป้งข้าวจี่ ณ บริเวณนั้น พอนางเห็นเกิดความปิติ ยินดีสุดขีด พอนางนั่งลงประณมมือ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาให้นางฟัง นางมีความเลื่อมใสจึงบรรลุกุโศดาบัน เป็นอริยบุคคล เพราะผลบุญอันเกิดจากแป้งข้าวจี่นั้น ด้วยประการฉะนี้ ชาวพวนเมื่อเกี่ยวเกี่ยวข้าวในนาแล้ว มานึกถึงผลบุญของนางปุลณทาสีในสมัยพุทธกาล จึงพากันทำบุญข้าวจี่ซึ่งมีผลานิสงส์มาก ”

เนื่องจากบุญข้าวจี่นี้จะทำกันช่วงกลางเดือน 3 ซึ่งเป็นเดือนเดียวกันกับประเพณีกำฟ้าจึงถูกนำมารวมเป็นประเพณีเดียวกัน ส่วนงานบุญข้าวหลามก็เช่นเดียวกับบุญข้าวจี่เนื่องจากมีข้าวเหนียวใหม่เหมาะสำหรับการทำข้าวหลาม ส่วนใหญ่ทำกันในเดือนนี้ แต่บางบ้านก็ทำในเดือน 3 ที่ชุมชนโกศากิวัดนั้นก็มีข้อสันนิษฐานอีกประการหนึ่ง คือ ช่วงเดือนนี้ ไม้ไผ่กำลังอยู่ในระยะแตกใบจิง (คือใบอ่อนยังชี้ขึ้นด้านบนเหมือนใบจิง) เหมาะสำหรับนำมาเผาข้าวหลาม เพราะเมื่อใส่ข้าวเหนียวและน้ำกระทิปรุงรส หวาน มัน เค็มเล็กน้อย นำไปเผาไฟ แล้วจะได้ข้าวหลามที่หอมกลิ่นไม้ไผ่และมีเชื้อไฟติดสวยงาม เหมาะสมกับการนำไปทำบุญถวายพระ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าช่วงเวลาของการทำบุญข้าวจี่ กำฟ้า และบุญข้าวหลามอยู่ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน จึงมีการนำมาจัดรวมในครั้งเดียวกันเพื่อไม่ให้เสียเวลาหลายครั้ง จึงเห็นเป็นงานประเพณีกำฟ้า ที่ต้องมีการทำข้าวจี่ และเผาข้าวหลาม ในงานเดียวกัน

- เครื่องบูชาเจ้าชมพู ประกอบด้วย บายศรี อาหารความหวาน ผลไม้ต่างๆ ที่หาได้ตามฤดูกาล ที่ขาดมิได้ คือข้าวจี่ และข้าวหลาม

การแต่งกาย

ไม่ได้กำหนด เพียงแต่แต่งกายให้เหมาะสมกับการเข้าวัดทำบุญ แต่ชาวชุมชนจะนิยมใส่ชุดพื้นเมืองร่วมงาน โดยชายจะสวมชุดหม้อฮ่อมมีผ้าขาวม้าคาดเอว ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นสวมเสื้อแขนกระบอก ของชาวไทยพวนจังหวัดสิงห์บุรีนั้นจะใส่เสื้อแขนกระบอกสีเหลือง ห่มสไบขาว นุ่งผ้าซิ่นสีเขียว

ภาพที่ 4.43 การแต่งกายร่วมงานประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์

ขั้นตอนการประกอบพิธี

ขั้นตอนการประกอบพิธีของประเพณีกำฟ้าที่หมู่บ้านโกคาภิวัฒน์แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การจัดงานประเพณีที่วัดโกคาภิวัฒน์ อีกส่วนหนึ่งคือการเตรียมความพร้อมและการปฏิบัติตนของทุกครัวเรือน ซึ่งการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่การกำฟ้าของชาวไทยพวนโดยทั่วไปนั้นจะปฏิบัติกันดังนี้

โพธิ์ แซมถ้ำเจียก (2537 : 224-225) ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อเริ่มเข้าใกล้วันกำฟ้า คือ วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ก่อนหน้านั้นราว 3-5 วัน พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จะบอกให้ลูกๆ หลานๆ ทราบล่วงหน้า เพื่อให้เตรียมข้าวปลาอาหาร น้ำกินน้ำใช้ในเรือนชานให้บริบูรณ์ ฟืนไฟในครัว ข้าวสารอาหารแห้งให้พร้อม เนื่องจากในวันกำฟ้าที่ชาวไทยพวนถือเป็นวันหยุดทำงานทำการทุกอย่าง ไม่ดำข้าว ไม่ตักน้ำ หรืองานอื่นใดเลย ถ้าใครฝ่าฝืนฟ้าจะผ่า”

ปัจจุบันชาวโกลกาวิวัฒน์ก็ได้ละเลิกการปฏิบัติเช่นนี้อยู่ เพียงแต่ด้วยสภาพแวดล้อมการมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตมีอยู่มาก จึงไม่ต้องมีการเตรียมตัวกันมากมายเหมือนในอดีต จากการสอบถามบางท่านว่า การที่สมัยก่อนห้ามทำงาน ห้ามทำเสียอีกที่ทึกรึกรึ โครมก็เป็นเพราะผู้เฒ่าผู้แก่ต้องการฟังเสียงฟ้าร้องให้ชัดเจนเสียมากกว่า จึงคิดอุบายห้ามลูกหลานทำเสียงดังนั่นเอง

เมื่อมีการเตรียมความพร้อมในครัวเรือนของตนแล้ว จะมีการจัดงานประเพณีร่วมกัน ส่วนใหญ่ชาวไทยพวนนั้นจะมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีต่างๆ เนื่องด้วยชาวไทยพวนเป็นผู้ที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า เกือบทุกๆ ประเพณีจะมีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ชาวไทยพวนบ้านโกลกาวิวัฒน์ก็เช่นเดียวกัน ศูนย์รวมจิตใจอยู่ที่วัดโกลกาวิวัฒน์ ในช่วงก่อนวันงาน ชาวบ้านจะมาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่สองส่วนด้วยกัน คือ บนศาลาเอนกประสงค์จะเป็นการทำบุญเลี้ยงพระและตั้งแทนบูชาเจ้าชมพู อีกส่วนหนึ่ง คือ ลานวัด ซึ่งจะมีการละเล่น และงานพาแลงในช่วงค่ำคืน (การรับประทานอาหารเย็น) ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งจะอยู่ที่บ้านเรือนตนจัดแจงเผาข้าวหลามสำหรับนำไปทำบุญถวายพระในวันกำฟ้า

พอรุ่งเช้าวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ชาวไทยพวนบ้านโกลกาวิวัฒน์จะนำสำหรับควาหวาน ไปรวมกันที่วัด จัดเตรียมสำหรับถวายพระเช้า บางคนจะลงมาด้านล่างศาลาเพื่อช่วยกันบั้งข้าวจี โดยมีผู้อาสาเตรียมข้าวเหนียวหนึ่ง ไซ่ และไส้ มาเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะก่อกองไฟให้ถ่านเป็นก้อนแดงทำเป็นวงกว้างแต่ไฟไม่แรงมากนัก เพื่อให้ช่วยกันล้อมวงจีข้าวเหนียว เพื่อถวายพระและเพียงพอสำหรับแจกจ่ายกันกิน

ระหว่างพระสงฆ์ฉันท์อาหารเช้า ชาวบ้านจะทำพิธีบวงสรวงเจ้าชมพู โดยผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชน จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธี การบูชาประกอบไปด้วย การกล่าวคำบูชาเจ้าชมพู

ภาพที่ 4.44 การบูชาเจ้าชมพูของชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์

คำบูชาเจ้าชมพู

“ตั้งนะโม 3 จบ

นะวะนะนะคะเร ชัมพู นาม อิศสระโร อะโหสิ ปุญญะปาระมี สัมปัน โน วิสาระโ
 กุสะโล พะยัตโต โส ตุมเห อรัทธะวิริยาเจวะ ชันติระตา จะ สะมัคคา สะจิดา
 สุจะริตะระตา จะ โหถาติ ะจะเนนะ นิจะเมวะ มะหาชะน่านัง โอวาทะติ
 อะนุสาสะติ อะหัง ตัสสะ พะหุปะการัง สักกัจจัง อะภิวาเทมิ อิมินา
 กะตะปุญญะนะ สะทา โสถถิ ะวันตุมะฯ”

คำแปล

เจ้าชมพูเป็นเจ้าเมืองพวน เป็นผู้มีบุญบารมีเกล้าเกล้า ฉลาดปราดเปรื่อง
 สอนให้ประชาชนขยัน อดทน สามัคคี และสุจริต ข้าพเจ้าขอกราบไหว้บูชา
 ในคุณงามความดีของท่าน ด้วยบุญที่ทำแล้วนี้ ขอความสุขสวัสดิ
 จงมีแก่ข้าพเจ้าทุกเมื่อเทอญ

เมื่อกล่าวคำบูชาเสร็จ จะตามด้วยการแสดงรำพวนของเด็กๆลูกหลานชาวไทยพวนที่ได้รับการฝึกฝนมาจากโรงเรียน โภคาภิวัฒน์มาฟ้อนรำกันอย่างสวยงาม เมื่อฟ้อนรำเสร็จสิ้นก็พอดีกับพระสงฆ์ ถันท์อาหารเช้าเสร็จเรียบร้อยชาวบ้านรับพรจากพระแล้วจะรับประทานอาหารร่วมกัน เป็นอันเสร็จพิธีในช่วงเช้า

ภาพที่ 4.45 การรำพวนถวายเจ้าชมพูของเด็กนักเรียนโรงเรียน โทคาภิวัฒน์

ตามที่เคยกล่าวมาแล้วในประวัติชุมชนว่าบ้าน โทคาภิวัฒน์ได้แยกตัวออกมาจากบ้านพวน วัดกุฎีทอง เพื่อมาตั้งหมู่บ้านใหม่แต่ชาวไทยพวนทั้งสองบ้านถือว่าเป็นพี่น้องผูกพันกัน มีบรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งในวันกำฟ้านี้ ชาวบ้านวัดกุฎีทองจะจัดงานประเพณีที่วัดเช่นกัน เป็นงานใหญ่เพราะได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หลังจากทั้งสองหมู่บ้านได้ทำบุญที่วัดของตนเสร็จแล้วนั้น ในช่วงบ่ายจะมีการจัดขบวนแห่ งานกำฟ้าชาวไทยพวนบ้านบางน้ำเขียวรอบตลาดวัดกุฎีทอง ซึ่งชุมชน โทคาภิวัฒน์จะจัดชาวบ้านจำนวนหนึ่งเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมในพิธีแห่งนี้ด้วย

ภาพที่ 4.46 ขบวนแห่ประเพณีกำฟ้าที่วัดกุฎีทอง

ในช่วงเย็นบริเวณลานวัด โทคาภิวัฒน์ จะมีการจัดงานพาแลง ซึ่งคำว่าพาแลงเกิดจากการรวมคำว่า “พา” ซึ่งหมายถึงภาชนะใส่สำหรับอาหาร เป็นถาดไม้สี่เหลี่ยม มีฐานด้านล่าง คล้ายโตกทางภาคเหนือ ส่วนอีกคำหนึ่ง คือ “แลง” หมายถึงตอนเย็น เมื่อรวมกัน “พาแลง” จึง

หมายถึงการรับประทานอาหารเช้า พร้อมกับการชมการละเล่นบนเวที แล้วแต่จะจัดหากันมา งานพาดังนี้จะไม่ได้จัดเฉพาะวันกำฟ้าเท่านั้น แต่ในประเพณีอื่นๆก็อาจมีการจัดด้วยเช่นกันเพราะถือเป็นงานเลี้ยงสังสรรค์ ขึ้นอยู่กับโอกาส และความพร้อมของชุมชน

ภาพที่ 4.47 พาใส่สำหรับอาหาร

ภาพที่ 4.48 งานพาดังในวันกำฟ้า

เมื่อสิ้นสุดงานสังสรรค์ เป็นอันเสร็จพิธีวันกำฟ้า ของวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ถึงแม้ว่าการจัดงานประเพณีของชุมชนจะสิ้นสุดลง แต่การ “ถือ” หรือการ “กำ” นั้นมิได้สิ้นสุดเลยทีเดียว ชาวไทยพวนยังต้องถือปฏิบัติอีก 2 ช่วงด้วยกัน คือ ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 3 จะกำตั้งแต่ เช้า ถึงเพล เรียกกันว่า กำเช้าเพล หรือกำสาย และขึ้น 13 ค่ำ เดือน 3 จะกำในช่วงเช้า เรียกว่า กำสาย การถือปฏิบัติทั้งสองวันนี้จะทำกันอย่างเรียบง่าย คือไม่ทำกิจกรรม หรืองานในไร่นา ไม่ทำเสียงดัง จัดเตรียมอาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัด ซึ่งบางบ้านอาจจะมีการเผาข้าวหลามอีกครั้ง แต่ปัจจุบันนิยมที่จะซื้อเนื่องจากมีความสะดวกมากกว่า หลังจากนั้นจึงเป็นอันสิ้นสุดประเพณีกำฟ้าในปีนั้นๆ

3.2.2 ประเพณีกวนข้าวทิพย์

1) วัตถุประสงค์และความเชื่อ

สามารถแบ่งความเชื่อออกเป็น 2 ประเด็น คือ ความเชื่อทางศาสนา พราหมณ์ และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ศาสนาพราหมณ์ มีความเชื่อว่าเป็นประเพณีที่ช่วยส่งเสริมให้ข้าวกล้าในนาได้ผลดี อุดมสมบูรณ์ และมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ชาวนาได้มีโอกาสได้บำเพ็ญ “กาลทาน” ให้รู้จักการเสียสละ แบ่งปัน เพื่อแผ่ เจือจานให้แก่สมณพราหมณ์ ตามฤดูกาลของผลผลิต นั่นคือ การนำรวงข้าวที่กำลังตั้งท้องเป็นน้านมมาทำเป็นอาหารเอนกรสเพื่อเลี้ยงดูสมณพราหมณ์ ซึ่งถือว่าเป็นบุญเป็นกุศล สำหรับชาวนาอินเดียในสมัยนั้น

ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้น มีเรื่องเล่าที่ว่าความถึงนางสุชาดา ที่ได้กวนข้าวรูปายาส ไปถวายพระพุทธเจ้าซึ่งนางคิดว่าพระองค์เป็นเทวดา ด้วยนางสุชาดานั้นคงนับถือศาสนาพราหมณ์ ยังมีรู้จักพระพุทธเจ้า ในครั้งนั้นพระพุทธองค์รับข้าวรูปายาส จากนางมาเสวยได้ 49 คำ เมื่อเสวยแล้วก็ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวันนั้น หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏว่าเสวยอะไรอีก เป็นเวลานานถึง 49 วัน นั้นเท่ากับข้าวรูปายาส 1 คำทำให้ดำรงพระชนชีพของพระพุทธเจ้าได้ถึง 1 วัน ถ้าเป็นจริงตามนั้นแสดงว่า ข้าวรูปายาสของนางสุชาดา อุดมไปด้วยคุณค่าทางโภชนาการที่สูงมาก ซึ่งย่อมต้องประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่มีคุณค่าทางอาหารหลายสิ่งมารวมกัน แต่มีผู้ให้ข้อมูลบางท่าน กล่าวว่า ความเชื่อในเรื่องของนางสุชาดาไม่น่าจะเป็นที่มาของประเพณีกวนข้าวทิพย์ของชาวโศภาภิวัดนี้เนื่องด้วยไม่ได้เกี่ยวข้องกับผลผลิตข้าวที่กำลังเป็นน้านมในช่วงที่กำหนดให้จัดงานประเพณีดังกล่าว

อีกความเชื่อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา คือ นิทานชาดก เรื่องของ महाกาล กับจุลกาล สองพี่น้อง โดยในการแสดงพระธรรมเทศนาครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้นำเอาอดีตประวัติ ของพระอัญญาโกณฑัญญะปฐมสาวกของพระพุทธองค์ มาแสดงท่ามกลางคณะสงฆ์ สรุปได้ว่า ในสมัยพระวิปัสสิสัมมาสัมพุทธเจ้า มีสองพี่น้อง คนพี่มีชื่อว่า महाกาล ส่วนคนน้องชื่อว่า จุล

กาล ทั้งสองได้ร่วมกันสืบทอดการทำนาจากบิดามารดาผู้ล่วงลับ วันหนึ่งจตุกาล ผู้น้องได้ไปดูแลนาข้าวตามปกติ เห็นข้าวสาลีในนาตั้งท้องเป็นน้ามนจึงนำเมล็ดข้าวมาเคี้ยวกิน ปรากฏว่ามีรสหวานอร่อย จึงเกิดศรัทธา จะจัดทำเป็นอาหารถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ มีพระวิปัสสีพุทธเจ้าเป็นประธาน จตุกาลจึงบอกความประสงค์ของตนกับ มหากาลผู้ที่ แต่มหากาลไม่เห็นด้วยจึงได้แบ่งผืนนาออกเป็นสองส่วน โดยแบ่งส่วนหนึ่งให้จตุกาลตามสิทธิ์ที่ควรได้รับ

จตุกาลจึงได้เก็บเกี่ยวข้าวในนาส่วนหนึ่ง มากั้นเอาแต่น้ามนข้าวมาควนผสมกับ นมสด เนยใส น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาลกรวด และผลไม้ นานาชนิด ได้เป็น ข้าวทิพย์เอนกรสนำไปถวายแด่พระวิปัสสีพุทธเจ้า และคณะสงฆ์ แล้วทูลความปรารถนาของตนว่า “ในกาลภายหน้า หากจะได้รู้ธรรมเป็นพระอริยในศาสนา ด้วยผลแห่งศกฺกสาลีทาน (ข้าวทิพย์) อันประคิษฐ์คิดทำถวายพระสงฆ์ เป็นครั้งแรกก่อนผู้อื่นนี้ ขอให้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรกในศาสนา” ด้วยอานิสงฆ์ผลบุญนั้นส่งผลทันตาเห็น ข้าวกล้าในนาของจตุกาลให้ผลงดงาม รวงข้าวเป็นพวงระย้า เป็นที่น่าอัศจรรย์ เป็นเหตุให้จตุกาลกำหนด บำเพ็ญทานเกี่ยวกับข้าวกล้าถึง 9 ครั้ง คือ ระยะเวลาตั้งท้อง, ระยะเวลาเป็นข้าวเฒ่า, ระยะเวลาเก็บเกี่ยว, ระยะเวลาทำฟางเป็นเขม็ด, ระยะเวลาขนข้าวฟ่อนกองรวม, ระยะเวลาขนข้าวเข้าลาน, ระยะเวลานวดข้าว, และระยะเวลาเก็บข้าวเข้าสู่ยุ้งฉาง

เมื่อพระพุทธเจ้าเทศนาจบจึงสรุปให้ญาติโยมฟังว่า จตุกาลในครั้งนั้น คือ พระอัญญาโกณฑัญญะปฐมสาวกผู้มีดวงตาเห็นธรรมก่อนผู้อื่นนั่นเอง

จากนิทานชาดก เรื่องของจตุกาล กับมหากาลนี้เอง ที่ชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์ได้ถือเป็นแบบอย่างในการบำเพ็ญทานแด่พระภิกษุสงฆ์ รวมเข้ากับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ที่มุ่งจะบำเพ็ญกาลทานของชวานาในระยะเวลาที่ข้าวแรกตั้งท้องเป็นน้ามน โดยมีความประสงค์ที่จะให้ผลบุญที่สร้างปกป้องรักษาข้าวกล้าในนาของตน ให้ปราศจากสิ่งรบกวนอันเป็นอันตรายต่อข้าวกล้าในนา เช่น สัตว์แมลง โรคข้าว เพื่อให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย อีกทั้งยังเป็นการบูชาแม่โพสพ เทพธิดาแห่งท้องทุ่ง ให้ช่วยดูแลรักษาข้าวกล้าที่กำลังตั้งท้องให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง

แต่เครื่องประกอบที่จะปรุงเป็นข้าวทิพย์นั้นอาจแตกต่างกันไปจากนิทานชาดกในบางสิ่งซึ่งเป็นไปตามกาลเวลา สภาพแวดล้อม ตามความเหมาะสม ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

2) ความเป็นมา

ความเป็นมาของพิธีกวนข้าวทิพย์ในประเทศไทยนั้นสามารถแบ่งออกได้ตามยุคสมัย ดังนี้

สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เมื่อศาสนาพราหมณ์ได้แพร่หลายเข้ามายังกรุงสุโขทัยได้นำประเพณีการกวนข้าวทิพย์นี้เข้ามาด้วย ตามที่ สุนทรตั้งตระกูลได้อธิบายไว้ใน

ประเพณีท้องถิ่น อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยได้อ้างถึงพระราชนิพนธ์ สิบสองเดือน ในพระราชนิพนธ์นั้นทรงกล่าวถึงตอนที่ นางนพมาศ พระสนมเอกในพระร่วงเจ้า กล่าวไว้ตอนหนึ่งที่มีความสรุปได้ว่า “ในฤดูกาลที่มีการกวนมธุปายาส ยาคุ สำหรับเลี้ยงพราหมณ์ หากผู้ใดที่เคยนับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน แล้วภายหลังได้เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนานั้น เคยได้ทำบุญแก่พราหมณ์อย่างไรเมื่อถึงกำหนดจะไม่ทำเช่นเคยก็ไม่เป็นไร แต่ผู้ใดละทิ้งศาสนาพราหมณ์เดิมของตนไม่ขาดก็ให้ถือปฏิบัติตามทั้งสองศาสนา คือ ถวายทานแก่พระสมณะด้วย และแก่พราหมณ์ด้วย” ดังนั้นในพิธีทางศาสนาหลายๆอย่างจึงมีการปะปนกันอยู่ทั้งสองศาสนาอย่างเหมาะสมกลมกลืนแยกกันไม่ออก จึงมีการกวนข้าวมธุปายาส ยาคุ ถวายพระสงฆ์ เลี้ยงพราหมณ์ บูชาพระรัตนตรัย รวมทั้งอุทิศส่วนกุศลให้ญาติในปรโลก ในครั้งเดียวกันนี้

ประเพณีการกวนข้าวทิพย์นี้ชาวไทยสืบทอดกันมาช้านาน จนถูกกำหนดเป็นราชพิธี กระทำกันในเดือนสิบ ของทุกปี และได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงสมัยอยุธยาเป็นราชธานี ยิ่งมีความรุ่งเรืองอย่างมาก

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ได้มีการฟื้นฟูประเพณีนี้ครั้งใหญ่ แต่ได้ละเว้นและเลิกไปในสมัย รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) โปรดเกล้าให้มีการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้ง และได้ปรับปรุงพิธีกรรมขั้นตอนต่างๆให้เหมาะสมกับยุคสมัย

งานราชพิธีกวนข้าวทิพย์นั้นเดิมมีปฏิบัติกันอยู่แต่ในพระราชสำนัก กำหนดเป็นราชพิธีที่กระทำกันในเดือนสิบ พร้อมกับการกวนกระยาสารท และยาคุ เป็นการประกอบพิธีร่วมกันทั้งศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ

ในการกวนข้าวทิพย์นี้จะต้องใช้สาวพรหมจารีเป็นผู้กวน ในราชสำนักนั้นจะใช้พระเจ้าลูกเธอฝ่ายในทำหน้าที่สาวพรหมจารี เนื่องจากเป็นการจัดงานในพระบรมหาราชวัง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงย้ายสถานที่ประกอบพิธีกวนข้าวทิพย์ จากพระบรมมหาราชวังไป ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ด้วยเหตุขัดข้องสถานที่เดิม แต่ยังคงโปรดให้พระเจ้าลูกเธอฝ่ายในทำหน้าที่เป็นสาวพรหมจารีก่อนเป็นปฐม หลังจากนั้นให้ผู้อื่นมาทำการกวนแทนต่อไปจนสำเร็จ โดยผู้ที่ทำหน้าที่กวนจะมีการสวมมงคล และทรงเจิมพวยลงยันต์อุณาโลม ไว้เป็นสำคัญ

เมื่อพิธีสิ้นสุดจะพระราชทานข้าวทิพย์ให้กับฝีพายเป็นคณะแรก แล้วแต่ว่าใครมีความสามารถจะใช้ฝีพายนั้นตักขึ้นมาได้มากน้อยเพียงใด เพื่อเป็นรางวัลสำหรับความเหน็ดเหนื่อย จากนั้นจึงแบ่งเป็นส่วน ดังนี้

1. เป็นเครื่องต้นสำหรับบูชาพระสยามเทวาธิราช

2. ถวายพระสงฆ์เพื่อฉันในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น
3. จัดเป็น 3 ห่อ ขนาดต่างๆกันพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ตามบรรดาศักดิ์
4. พระราชทาน แด่พระเถรานุเถระ ราชาคณะ ฐานุกรม เปรียญ และพระพิธีธรรม

ส่วนการกวนข้าวทิพย์ที่เกิดขึ้นตามท้องถิ่นต่างๆของประชาชนทั่วไปนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร โดยจะมีช่วงเวลาการจัดพิธีไม่แน่นอน ซึ่งจะกำหนดขึ้นตามความสะดวกและตรงกับระยะข้าวในนากำลังเป็นนํ้านม อาจเป็นช่วงเดือนสิบ สิบเอ็ด สิบสอง หรือเดือนอ้าย ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม สิ่งของที่นำมาปรุงเป็นข้าวทิพย์นั้นก็สรรหาเอาสิ่งที่มีพอหาได้ในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

ในท้องถิ่นอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี นั้นเดิมที่มีการกวนกันอยู่ทุกหมู่บ้านที่มีชาวานอาศัยอยู่ แต่ปัจจุบันก็เลิกลากันไปเหลือเพียง 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านวัดกุฎีทอง หมู่บ้านวัดอุดมพิชัย ซึ่งอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 3 และบ้าน โกลาภิวัฒน์ในพื้นที่หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว เท่านั้น และจะเห็นได้ว่าทั้งสามหมู่บ้านนี้เป็นกลุ่มก้อนของชาวไทยพวนทั้งสิ้น

ปี พ.ศ.2521 ทางราชการได้กำหนดให้หมู่บ้าน โกลาภิวัฒน์เป็นหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล จึงเกิดการฟื้นฟูประเพณีที่ทำกันอยู่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ให้มีการทำกันอย่างเต็มรูปแบบ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกับผู้รู้ทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี โบราณ อาทิ อาจารย์สุนทร ตั้งตระกูล ทำการค้นคว้าปรับปรุงให้ครบรูปแบบตามประเพณีดั้งเดิมตามหลักฐานที่สามารถสืบค้นได้ และยังเรียบเรียงคำป่าวประกาศเทศพาดดา เพลงรำอวยพรแม่โพสพ และเพลงรำกวนข้าวทิพย์ เพื่อเป็นสื่อกลางบอกเล่าถึงเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีกวนข้าวทิพย์ ให้รุ่นลูกหลานสืบทอดต่อไป รวมทั้งฟื้นฟูการจุดไฟสุ่มเพลิงจากดวงอาทิตย์ ใช้ไม้ชัยพฤกษ์ และไม้พุทธรักษา เป็นเชื้อสุ่มเพลิง และจัดให้มีการบวงสรวงตามพิธีพราหมณ์ ดังโบราณที่ปฏิบัติกันมา แต่เมื่อสิ้นสมัยการปกครองของ นายประชา ลาภานันท์ นายอำเภอพรหมบุรีสมัยนั้น การสุ่มไฟส่องแว่นที่บ้าน โกลาก็ถูกลืมหายไป และได้ถูกฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งในสมัย พระใบฎีกามีโชค สันตมโน มาเป็นเจ้าอาวาสวัด โกลาภิวัฒน์นี้

3) องค์ประกอบ

สถานที่

มณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ วัด โกลาภิวัฒน์ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพที่ 4.49 มณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์วัด โทคาภิวัฒน์

เครื่องประกอบพิธีแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย เครื่องบวงสรวง เทพยาดา เครื่องบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช และเครื่องประกอบในการปรุงข้าวทิพย์

เครื่องบวงสรวงเทพยาดาประกอบด้วย บายศรี,ขนมต้มแดงต้มขาว,หัวหมู ต้ม,ขนมเปียก,ไก่ต้ม,ข้าวสวย,มะพร้าวอ่อน,กล้วย,ส้ม,น้ำชา,น้ำเปล่า,และดอกไม้รูปเทียน กล่าวโดยสรุป คือ เครื่องบวงสรวงนั้นเป็นสำหรับท้าวหวนและผลไม้ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม ซึ่งในการบวงสรวงพระสยามเทวาธิราชก็จัดเตรียมในลักษณะคล้ายๆกัน

ภาพที่ 4.50 เครื่องบวงสรวงเทพยาดา

ภาพที่ 4.51 เครื่องบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช

เครื่องประกอบในการปรุงข้าวทิพย์ ของชาวมุขชน โทคาภิวัฒน์ ประกอบไปด้วยสิ่งมงคล 9 ชนิด ได้แก่ ถั่วลิสง, งาดำ, มะพร้าว, นม, น้ำตาลปีบ, น้ำอ้อย, น้ำผึ้ง, เนย, และข้าวซึ่งแบ่งเป็นแป้งข้าวเหนียว และน้ำนมข้าว ร่วมกันองค์ประกอบที่เป็นส่วนเสริมเพิ่มเติมเข้ามาเพื่อให้เกิดกลิ่นหอม คือใบเตยหอม

ภาพที่ 4.52 วัตถุดิบในการกวนข้าวทิพย์

การแต่งกาย

ผู้ประกอบพิธีได้แก่พราหมณ์ และสาวพรหมจารีย์ ต้องนุ่งขาวห่มขาว เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ทั้งกายใจ ส่วนชาวบ้านผู้ร่วมพิธีจะมีบางคนแต่งกายชุดพื้นบ้าน แต่ก็เป็นส่วนน้อย โดยมากจะแต่งกายตามสมัยนิยม

ขั้นตอนการประกอบพิธี

ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบและการประกอบพิธีสามารถ แยกออกเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

1. วิธีการเก็บเกี่ยวข้าวน้ำนม

ข้าวน้ำนมที่นำมาเป็นส่วนประกอบหลักในการกวนข้าวทิพย์นี้ได้จากการบริจาคของชาวนาในชุมชน คนละเล็กคนละน้อยตามความศรัทธา ข้าวกล้าในนาใครออกรวงอยู่ในระยะเป็นน้ำนมในช่วงกำหนดจัดงานกวนข้าวทิพย์พอดีนับว่ามีบุญ เป็นสิริมงคลแก่ข้าวกล้าในนาหากได้นำบางส่วนมาร่วมในพิธี ชาวนาจะตื่นแต่เช้าออกไปที่นาของตนเอง แล้วนั่งลงประนมมือบอกกล่าวแม่โพสพ เทพธิดาแห่งท้องทุ่ง เพื่อขออนุญาตนำข้าวน้ำนมไปร่วมในพิธีกวนข้าวทิพย์ ด้วยคำพูดที่ดีและเป็นสิริมงคล เช่น บางคนกล่าวว่า “แม่โพสพลูกขออนุญาต เก็บเกี่ยวรวงข้าวไปทำข้าวทิพย์ถวายพระและแจกจ่ายให้ญาติพี่น้องไปบริโภคเป็นยาให้หายเจ็บหายไข้ป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่ลูกหลาน เพื่อให้ข้าวกล้าในนาได้ผลบุญเจริญงอกงาม เกิดความอุดมสมบูรณ์สืบไปเนื้อ” แล้วชาวนาจึงลงมือเก็บเกี่ยวเอารวงข้าวไปรวมกันที่วัด โภคาภิวัฒน์

2. การเตรียมน้ำนมข้าว

เมื่อได้รวงข้าวที่เป็นน้ำนมมารวมกันแล้วก็เป็นที่หน้าของผู้เฒ่า ผู้แก่ และพวกผู้ใหญ่ล้อมวงช่วยกันเคี้ยวงานข้าวเลือกเอาเฉพาะรวงที่เป็นน้ำนม เสร็จแล้วส่งต่อให้กับ

แผนกตำที่ต้องอาศัยผู้มีกำลังพอสมควร เพราะใช้ครกไม้และสากขนาดใหญ่ ตำรวงข้าวปนกับในเตยที่หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ซึ่งก็ได้มาจากการบริจาคของชาวชุมชนเช่นกัน ตำจนแหลกพอที่จะคั้นเอาน้ำออกมาได้ นำมาผสมกับน้ำกระทิที่คั้นเตรียมไว้ แล้วย่ำข้าวกับในเตย และน้ำกระทิจนน้ำนมข้าวออกมาอยู่ในน้ำกระทิจนได้น้ำนมข้าวสีเขียวอ่อนๆ มีกลิ่นหอมของข้าวปนกับในเตย พร้อมทั้งจะใช้เป็นวัตถุดิบหลักในการกวนข้าวทิพย์

ภาพที่ 4.53 การเตรียมน้ำนมข้าว

3. พิธิสูมไฟส่องแว่น

การสูมไฟส่องแว่น เชื่อกันว่าไปจากดวงอาทิตย์เป็นไฟที่บริสุทธิ์และเป็นสิริมงคล ผู้ที่ทำพิธิสูมไฟส่องแว่นนั้น คือ หัวหน้าคณะพราหมณ์ โดยตอนสายวันประกอบพิธิกวนข้าวทิพย์ หัวหน้าพราหมณ์จะนำพานที่มีก้านไม้ขีดไฟ มัดรวมกันไปวางบนแท่นบูชาหน้าศาลาที่ประดิษฐานหลวงพ่อกินซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ที่ชาวชุมชนให้ความเคารพบูชาอย่างมาก จากนั้นใช้แว่นขยายส่องรวมแสงอาทิตย์ให้เกิดความร้อนขึ้นที่ก้านไม้ขีดจนติดไฟ จากนั้นใช้เทียนต่อไฟไปเก็บไว้ยังตะเกียงเพื่อนำไปไว้บนแท่นบวงสรวงเทพยดา เพื่อรอไว้เป็นไฟมหามงคลสำหรับจุดเตาไฟกวนข้าวทิพย์ในตอนเย็น

4. พิธิบวชพราหมณ์ และสาวพรหมจารีย์

ในประเพณีการกวนข้าวทิพย์นั้น พราหมณ์จะทำหน้าที่ประกาศโองการบูชาเทพยดา และพระสยามเทวาธิราช ส่วนที่กระทะกวนข้าวทิพย์จะมีพราหมณ์หนึ่งคน และสาวพรหมจารีย์หนึ่งคน ประจำกระทะข้าวทิพย์

เนื่องด้วยในหมู่บ้านโกคาภิวัฒน์นั้น ไม่มีใครนับถือศาสนาพราหมณ์ จึงมีการประยุกต์ด้วยการให้ผู้ชายซึ่งมิได้จำกัดอายุ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาสาบวชเป็นพราหมณ์ ส่วนสาวพรหมจารีย์นั้นให้เด็กหญิงที่ยังไม่มีรอบเดือน เป็นผู้รับหน้าที่ เพราะเชื่อว่ามี

ความบริสุทธิ์ พิธีบวชเริ่มในบ่ายวันกวนข้าวทิพย์ ผู้รับหน้าที่พราหมณ์และสาวพรหมจารีจะนุ่งขาวห่มขาวเข้ารับอาราธนาศีลแปลจากพระสงฆ์ แล้วจึงลงสู่มณฑลพิธี จากคำบอกเล่าแต่เดิมนั้นการแต่งกายของผู้ทำหน้าที่พราหมณ์จะนุ่งห่มชุดขาวคล้ายกับเทวดา คือมีการสวมเสื้อครุยทับชุดขาวอีกชั้น สวมชฎา แต่ปัจจุบันเหลือเพียงการสวมเสื้อและกางเกงขาก๊วยสีขาวมีผ้าสไบพาดบ่าเท่านั้น เดิมทั้งพราหมณ์และสาวพรหมจารีจะต้องถือศีลแปลอยู่ทั่วทั้งคืนก่อนการทำพิธีในวันรุ่งขึ้น แต่ปัจจุบันเพื่อความสะดวกของผู้ปฏิบัติจึงบวชเพียงวันเดียวในตอนก่อนเริ่มการกวนข้าวทิพย์

5. พิธีบวงสรวงเทพยดา

เมื่อพราหมณ์และสาวพรหมจารี ทำพิธีบวชเรียบร้อยแล้วจะลงสู่มณฑลพิธี เพื่อทำพิธีบวงสรวงเทพยดาตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ โดยหัวหน้าพราหมณ์จะกล่าวคำประกาศเทวดาพิธีกวนข้าวทิพย์ ดังนี้

“อุกาสะ ข้าพเจ้าขอป่าวประกาศ อัญเชิญไทเทวราชสุราฤทธิ์ อันสิงสถิตในอมรแมนแดนสวรรค์ ทุกแห่งห้องช่องชั้นสักคาลัย เย สนุดจิตตา เทพเจ้าเหล่าใด ผู้ทรงศักดิ์เดช เป็นจอมเทวัญเทวศรัอันเรื่องฤทธิ์ มีกมลสมาธิจิตอันสงบสงัด ตั้งอยู่ในปัจเวรติเป็นสัตบุรุษ ตีสรณสรณา มีพรไตรรัตนอันประเสริฐสุดเป็นสรณะเครื่องจำกัศภัย ไกลอุปัทวะวิบัติเหตุ ภูมิภุมมา จ สถิตในทิพนิเวศน์ภูมิมณฑล และเบื้องบนเวหานภากาศ ทั้งทุกแห่งแห่งโลกธาตุ จักรวาลนี้ และจักรวาลอื่น ผู้มีหทัยชุ่มชื่นในคุณธรรม เอเต อายนุค เทวา ขออัญเชิญเทพทั่วทุกทิพยสถานนั้นจงพร้อมกันมาลีลาศ โมสรสันนิบาตประชุมกัน ข้าพเจ้ามีความเกษมสันต์ ขออัญเชิญเทพผู้ทรงมหิทฤทธิ์มหัศจรรย์ อันสถิต ณ ทิพยสำนักกนกรัตนพิमानมาศเหนือยอดเขาเมรุมาศบรมพิमान สนุโต สนุโต ผู้มีบรรลันดานระงับบาป ดำรงเทวดานุกาพด้วยบุญญาภิหาร ขออัญเชิญมาสู่มงคลสถานมหาสมาคม เพื่อตั้งโสตศวนการศดับธรรมอันอุดมด้วยสุนทรวาที ขอไทเทวศรัทั่วขอบเขตจักรราศรี ทั้งอินทรีย์ พรหม ยม ยักษาชิราช จงมารวมกันสันนิบาตรับส่วนบุญ ย่อมุเหทิ กตฺ ปุณฺญกุศลใดที่คำจุนชำระจิต ไตรพิชสมบัติ ข้าพเจ้า.....(ชื่อผู้กล่าวคำประกาศ) พร้อมด้วย.....(ผู้ร่วมพิธี) มีใจเปรมปรีดี ร่วมกันบำเพญกุศลเทวดาพาลีเพื่อสุขประโยชน์สรรพเพ ตํ อนุ โมทิตวา ขอเทพยเจ้าได้ปราโมทย์ช่วยอนุ โมทนา อนึ่ง ขออำนาจสรรพไทเทวาจงช่วยบันดาลคล ให้บังเกิดประโยชน์โสตถิผลความพิพัฒน์วัฒนาสภาพ แก่ประเทศชาติ พระบวรพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์เจ้าทุกประการ

วันนี้เป็นวันพิธีกวนข้าวทิพย์ อันเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่ปางบรรพ์ ขอเทพยดาทุกห้องชั้นพิमानมาศ โปรดประสาทให้เกิดสวัสดิมงคล ไร่นาข้าวกล้าพ้นจากอันตราย ผู้ได้รับประทานข้าวทิพย์ระงับภัยจากโรคภัย มีพลานามัยสมบูรณ์ โรคภัยเสื่อมสูญไปจากกาย ขอปวงเทพเจ้าทั้งหลาย ได้ช่วยโปรยปรายโอสถทิพย์ในเอนกรสพายาส คຸ້มภัยอันตรายทุกประการ

ขอเชิญเทวัญผู้รักษาโลกธาตุ คือท้าวโลกบาลมหาราชทั้งสี่องค์ มาอำนวย
 ช่วยดำรงพิธีกรรมให้สำเร็จกุศลผลกรรมตามมุ่งมาด ท้าวมหาราชผู้เรืองเดช ประจำทิศบูรพา พร้อมด้วย
 ด้วยเหล่าบริวารหาญกล้ามหิทธิฤทธิ์ ท้าววิรุฬหกอันสถิตด้านทิศทักษิณ มีเทพยดาทั้งสี่เป็นยศ
 บริวาร ด้วยเศษากล้าหาญบันลือฤทธิ์ ท้าววิรูปักษ์อันสถิตด้านปัจฉิมทิศ มีหมู่พระนาอันเรืองฤทธิ์
 เป็นบริวาร อีกท้าวโลกบาลกุเวรราช ผู้ทรงทิพอำนาจด้านทิศอุดร มีหมู่สุรินทรเหล่ายักษ์ อันมี
 มหิทธิศักดิ์เป็นบริวาร จตุดาโร มหาราช ขอเชิญสี่ท้าวโลกบาลมหาราช ผู้ทรงยศและอำนาจดัง
 พรรณนา อานุรักษ์นตุ ได้โปรดตามพิทักษ์รักษาปวงข้าพเจ้า ขอเชิญสดับพระพุทธรมณต์พระสงฆ์จะ
 สาธยาย ณ ตั้งมณฑลพิธี ณ บัดนี้”เมื่อกล่าวคำประกาศจบ เป็นอันเสร็จพิธีทางศาสนาพราหมณ์

ภาพที่ 4.54 พิธีบวงสรวงเทพยดาทางศาสนาพราหมณ์

6. พิธีทางพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 4.55 การประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา

เมื่อสิ้นสุดการประกาศเทศขดา ของศาสนาพราหมณ์ จะเป็นพิธีทางสงฆ์ โดย พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา และเจริญพระพุทธรมนต์ ขณะเดียวกันพราหมณ์และสาวพรหมจารีรี่ เริ่มประกอบพิธีกวนข้าวทิพย์ การกวนข้าวทิพย์ของชาวบ้าน โภคาภิวัฒน์ เดิมจะกวนกันเพียง 4 กระทะ แต่เมื่อพระใบฎีกามีโชค สันตมโน ได้มาดำรงตำแหน่งรักษาการเจ้าอาวาสวัด โภคาภิวัฒน์ ได้มีการเพิ่มเป็น 9 กระทะ เพื่อความเป็นสิริมงคล และเพียงพอสำหรับการแจกจ่ายต่อผู้มีจิตศรัทธา การกวนข้าวทิพย์ 1 กระทะ จะมีพราหมณ์ 1 คน และสาวพรหมนข้าวทิพย์ จารี 1 คน ประจำในแต่ละกระทะเป็นผู้จุดไฟสำหรับกวนข้าวทิพย์ โดยใช้ไฟที่ได้จากการสูมไฟส่องแว่น ใช้ไม้ชัยพฤกษ์ และไม้พุทธราสูมเป็นเชื้อเพลิง เพราะมีความเชื่อว่าเป็นไม้มงคล เมื่อไฟในเตาติดแล้วจึงเท ส่วนประกอบทุกอย่างลงในกระทะใบบัวขนาดใหญ่ พราหมณ์และสาวพรหมจารีรี่จะเป็นผู้กวนข้าวทิพย์จนกว่าพระสงฆ์จะเจริญพระพุทธรมนต์จบ ซึ่งระหว่างนี้ห้ามบุคคลที่มีใช้พราหมณ์และสาวพรหมจารีรี่เข้ามาในบริเวณมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์เป็นอันขาดเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ ในการทำพิธี ในเวลาเดียวกันนี้จะมีการต่นฆ้อง ตีกลอง เคาะระฆัง เปิดบรรเลงเพลงมหาฤกษ์ ไปพร้อมๆกัน จนกว่าพระสงฆ์จะเจริญพระพุทธรมนต์ เสร็จสิ้น จากนั้นพราหมณ์และสาวพรหมจารีรี่จะทำการสีก และรับศีลห้าจากพระสงฆ์เป็นอันสิ้นสุดหน้าที่

จากนั้นจะเป็นหน้าที่ของแขกผู้ร่วมพิธีช่วยกันกวนต่อจากพราหมณ์ ชาวโศภณวิวัฒน์ เชื่อกันว่าการได้กวนข้าวทิพย์ครบทั้ง 9 กระทะเป็นมงคลและได้กุศลแรง ดังนั้น ในช่วงแรกๆ จึงมี ผู้คนเข้าแถวต่อคิวกันกวนไม่ขาดสาย แต่พอข้าวทิพย์ในกระทะเริ่มงวด และเหนียวขึ้น จะต้องออก แรงกวนมากขึ้น และเร็วขึ้น ก็จะเป็นหน้าที่ของชายฉกรรจ์ที่ร่างกายกำยำแข็งแรง ออกแรงกวนมีคน ทำหน้าที่คอยหยอดน้ำมันมะพร้าวไม่ให้ข้าวทิพย์ติดกระทะ ตอนนี้เป็นเวลาค่ำแล้ว ไม่มีพิธีทาง ศาสนา แต่จะมีการร้องรำทำเพลงเพื่อให้เกิดความสนุกสนานครื้นในงาน การกวนข้าวทิพย์นี้จะใช้ เวลาราว 4 ชั่วโมง จึงใช้ได้นำไปแบ่งใส่ถาดเตรียมไว้ถวายพระ และแจกจ่ายผู้ร่วมงานในวันรุ่งขึ้น

ภาพที่ 4.56 การกวนข้าวทิพย์ของพราหมณ์ และสาวพรหมจารีย์

ภาพที่ 4.57 การกวนข้าวทิพย์ของผู้ที่มาร่วมงาน

7. พิธีทำบุญกวนข้าวทิพย์

เช้าวันรุ่งขึ้นชาวบ้านจะตื่นกันตั้งแต่เช้ามืดหุงหาอาหาร จัดสำรับคาวหวาน สำหรับถวายพระ เอกลักษณะของชาวไทยพวนอีกอย่างหนึ่ง คือ การจัดสำรับใส่หาบ อาหารคาวข้างหนึ่ง อาหารหวานข้างหนึ่ง แล้วหาบมาที่วัด

ภาพที่ 4.58 หญิงชาวไทยพวนหอบสำหรับคาวหวานมาทำบุญ

การหอบสำหรับมาวัดนี้ ที่บ้าน โภคาภิวัฒน์ยังมีให้เห็นอยู่เป็นประจำทุกวันพระหรือเทศกาลต่างๆ อาจมีหิ้วปิ่นโตหรือถุงพลาสติกมาบ้างก็เป็นส่วนน้อย เมื่อสำหรับคาวหวานแต่ละบ้านมาถึงวัดแล้ว ทุกอย่างจะถูกจัดวางอย่างเป็นระเบียบเพื่อรอถวายพระสงฆ์

ภาพที่ 4.59 สำหรับอาหารคาวหวานสำหรับถวายพระ

ในเวลาเดียวกันพวกแม่ครัวจะจัดแจงตัดข้าวทิพย์ สำหรับถวายพระ และใส่กล่อง สำหรับแจกจ่ายญาติโยมที่มาด้วยกันทำบุญ ใครไม่ได้มาก็จะฝากบ้านใกล้เรือนเคียงเอาไปให้กัน

ภาพที่ 4.60 ข้าวทิพย์ที่เตรียมแจกจ่ายผู้มาทำบุญ

ระหว่างที่พระฉันภัตตาหารเช้านั้นชาวบ้านจะทำพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช ซึ่งที่บ้าน โศกนาถวัฒน์เพิ่งจัดทำขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2556 เพื่อให้เกิดศุริมงคลกับชาวชุมชน

ภาพที่ 4.61 การบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช
ผู้นำชุมชนจะกล่าวคำบูชา พระสยามเทวาธิราช ดังนี้

“คำบูชาพระสยามเทวาธิราช”

สยามเทวาธิราชเทวดาเทวา มหิทธิกา เทยรัฏฐัง อนุรักษันตุ อาโรคะยณะ
 สุกเขณะจะ เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ สุวัตติโหตุ สัพพะทา สยามเทวานุภาวณะ สยามะเทวะเตชะสา
 ทุกกะโรคะภะยะ เวรา โสกาสัจตตุ จุปัททะวา อนเภา อันตะรายาปิ วินัสสันตุ อะเสละโต ชะยะสิทธิ
 ษะนัง ลาภัง โสตถิกาจะยัง สุขังพะลัง สิโรายะจะวัน โฉ จะ โภคัง วุฑฒิจะ ยะสะวา สะตะวัสสาจะ
 อายุจะชีวะสิทธิ ภาวันตุเม

ด้วยพระเดชบารมีแห่งศีลทาน บารมีที่ข้าพเจ้าได้ทำโดยชอบ และความ
 ตั้งมั่นในศาสนา พระมหากษัตริย์ ราชบัลลังก์มิได้แคลนคลอน ขององค์สมเด็จพระสยามเทวาธิราช
 ได้โปรดอภิบาลรักษาแผ่นดินและองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า
 พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระสยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระสยามมกุฎราชกุมารี สมเด็จพระเจ้า
 ลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ ให้ทรงพระเกษมสำราญสถิตย์พระชนมายุ
 ยิ่งยืนนาน

ขอพระสยามเทวาภิบาลได้กราบปราบปรามพวกขุนนาง ข้าราชการ
 นักการเมือง ตลอดจนผู้ที่คิดร้ายทำลายชาติหรือราษฎรบังหลวงกดขี่ข่มเหง คนร้าย ผู้กระทำตนเป็น
 เจ้าพ่อ ให้ประสบความวิบัตินิบาหยาวยอดวายไปสิ้นทั่วแผ่นดินทอง

ขอพระทรงขลิบ อวยพระพรแก่ผู้อยู่ในศีลธรรมจรรยา ภักดีต่อชาติ
 ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐสีมา ประชาราษฎรจึงมีแต่ความเกษมสุข มีความเจริญก้าวหน้าในกิจการ
 ทั้งปวง มีชัยชนะเหนือเหล่าร้ายทำลายแผ่นดินทุกประการ

ด้วยเดชจะสัจจะกิริยาที่ข้าพเจ้ามั่นคงต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ราช
 บัลลังก์มิได้สิ้นไปจากกมลสันดาน ขออำนาจแห่งสัจจะกิริยานี้ และอำนาจแห่งสมเด็จพระสยามเท
 วาธิราชจงคลบบันดาลให้ข้าพเจ้าแคล้วคลาดจากโศภภัยทั้งปวงอันเกิดจากดวงชะตา และดาวดวงร้าย
 ต่างๆ ให้สรรพรออันตรายทั้งปวงล้วนพ้นด้วยองค์สมเด็จพระสยามเทวาธิราชบารมีนั้นเทอญ

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช ชาวบ้านจะรับพรจากพระ
 และรับประทานอาหารร่วมกัน รับข้าวทิพย์กลับบ้านไปฝากลูกหลาน ญาติพี่น้อง ได้แบ่งกัน
 รับประทาน เพื่อเป็นยาให้เกิดสิริมงคลกับชีวิตสืบไป เป็นอันเสร็จสิ้นประเพณีกวนข้าวทิพย์

3.2.3 สารทพวน

1) วัตถุประสงค์

การทำบุญสารทนี้มีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นการทำบุญให้กับคนตาย เพราะ
 เชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะกลับมาบ้าน เมื่อลูกหลานทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ก็จะได้เป็นเทวดา หลุดพ้น
 จากบ่วงกรรม แต่ถ้าหากกลับมาแล้วลูกหลานไม่ได้ทำบุญให้ หรือไม่พบเจอใครก็จะเสียใจอาจ

สาบแข่งลูกหลานไม่ให้ความเจริญ นอกจากการไหว้ผีบรรพบุรุษแล้วยังเป็นการไหว้แม่โพสพ และเจ้าไร่เจ้านาด้วยขนมกระยาสารท เพื่อให้เกิดสิริมงคลกับข้าวกล้าในนา ให้ปลอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ และเติบโตสมบูรณ์ได้ผลผลิตดี

2) ความเป็นมา

วันสารทพวงกำหนดไว้ในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 หรือสิ้นเดือน 9 นั่นเอง เรียกอีกอย่างว่า “บุญห่อข้าว” หรือ “วันห่อข้าว” ส่วนความเป็นมาหรือการเกิดขึ้นของประเพณีนี้ จากคำบอกเล่าของผู้รู้ และเอกสารต่างๆ สรุปได้ว่า สารทพวงเป็นประเพณีที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อยู่เมืองพวน เป็นการทำบุญกลางปี เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้คนตาย

3) องค์ประกอบ

สถานที่

วัดโกศาภิวัตน์ และทุ่งนา

เครื่องประกอบพิธี

ในงานบุญสารทที่ขาดไม่ได้ คือการทำขนมกระยาสารท ซึ่งเป็นขนมที่ทำจาก ข้าวเม่าหรือข้าวพอง ซึ่งเป็นส่วนประกอบหลัก ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่าต้องนำข้าวเปลือกอาจจะ เป็นข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าก็ได้ ที่เก็บไว้ในยุ้งฉาง นำมาแช่น้ำสัก 2 คืน แล้วนำไปคั่วจนแตก แล้ว นำมาตำให้เป็นข้าวเม่า จากนั้นนำมาคั่วอีกครั้งให้พอง ก่อนจะนำไปกวนรวมกับน้ำตาล ถั่ว งา แปะ แซ และกระทิ จนกลายเป็นขนมกระยาสารทที่สามารถเก็บไว้บริโภคได้นานหลายวัน ผู้ให้ข้อมูล กล่าวอีกว่าในสมัยก่อนจะใช้เพียงข้าวพองกวนรวมกับน้ำตาลเท่านั้น

ภาพที่ 4.62 ขนมกระยาสารท

<http://www.bloggang.com> (ค้นคืนเมื่อ 16 พ.ค. 57)

การแต่งกาย

ไม่มีข้อจำกัดด้านการแต่งกายเพียงใส่ให้เหมาะสมกับการเข้าวัดทำบุญ

ขั้นตอนการประกอบพิธี

การเริ่มต้นของประเพณีสารทพวนนั้นจะเริ่มกันตั้งแต่ก่อนวันสารท 3 วัน จะมีการทำ “ซ้าทราย” คือการนำทราย ดอกไม้ 5 ดอก รูป 5 ดอก เทียน 1 เล่ม สายสิญ น้ำ 1 ขวด และห้อยคา 1 กำเล็ก ๆ ใส่รวมกันในภาชนะ แล้วมารวมกันที่วัด ให้พระสงฆ์ทำพิธีสวด จากนั้นจะนำห้อยคา ดอกไม้ รูป เทียน ไปเหน็บไว้บนหลังคาบ้าน ส่วนทรายจะนำไปโรยรอบๆ บ้านสิ่งเหล่านี้ทำเพื่อป้องกันภูติผี หรือสิ่งชั่วร้าย ตามความเชื่อของชาวไทยพวน จากนั้นจะเป็นเรื่องของ การทำขนมกระยาสารทไว้ทำบุญ พอวันรุ่งขึ้นเป็นวันสารทชาวบ้านจะจัดสำหรับคาวหวานและขนมกระยาสารท ไปทำบุญถวายพระที่วัด และเตรียม “ห่อหมากมัดแอม” ที่ทำจาก กระจ่าง หอมแดง เกลือ ห่อรวมกันด้วยใบตอง ปักรูป 2 ดอก ดอกไม้ 2 ดอก ใส่รวมกันไว้ในกระจ่างที่ทางวัดได้เตรียมไว้ เพื่อเป็นเครื่องบูชา เมื่อทำบุญเสร็จก็จะใช้ใบตองห่อข้าว อาหารคาวหวาน ขนมจีน น้ำ และขนมกระยาสารท ไปวางไว้ตามมุมโบสถ์ หรือช่องกำแพงโบสถ์ เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะมากิน จากนั้นชาวบ้านจะนำขนมกระยาสารทห่อใบตองแล้วผูกติดกับตาแหว หรือ อีเหลว ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่แล้วนำไปปักไว้ในนา พร้อมบอกกล่าวแม่โพสพ เจ้าไร้เจ้านาว่า “บัดนี้ถึงวันสารทแล้ว และได้นำกระยาสารทมาถวาย ขอให้แม่โพสพและเจ้าไร้เจ้านา ปกปักรักษาข้าวกล้าในนาให้อุดมสมบูรณ์ รอดพ้นจากศัตรูที่จะมาทำลายผลผลิตในนาด้วยเทอญ” เป็นอันเสร็จพิธีวันสารทพวน

ภาพที่ 4.63 เครื่องประกอบการทำ “ซ้าทราย”

ภาพที่ 4.64 ห่อหมากมัดแฉว

ภาพที่ 4.65 ห่อข้าว

ภาพที่ 4.66 ตาเหลวไหว้เจ้าไร่เจ้านา

3.3 คุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมเกษตรด้านจิตใจ

วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมนั้น คือประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและการเพาะปลูกโดยเฉพาะ การทำนาข้าว ประเพณีต่างๆ ที่ยังคงได้รับการอนุรักษ์ และต่อยอดเป็นอย่างดี มีคุณค่าและความสำคัญต่อชุมชนและการส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

3.3.1 คุณค่าและความสำคัญต่อชุมชนเกษตรกรรม

- 1) ด้านเศรษฐกิจ

วัฒนธรรมเกษตรด้านจิตใจ หรือประเพณีต่างๆ จากการศึกษาข้อมูลยังไม่ส่งผลต่อรายได้หรือความเป็นอยู่ของชาวไทยพวนในชุมชนบ้าน โภคาภิวัฒน์เท่าที่ควร มีเพียงการได้รับการสนับสนุนงบประมาณเพียงเล็กน้อยเพื่อใช้ในการจัดงานประเพณีเท่านั้น

2) ด้านสังคม

เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นวิถีชีวิตในอดีตที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คนในชุมชนย่อมมีความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนชาวไทยพวนที่ยังสามารถร่วมกันรักษาวัฒนธรรมประเพณีของบรรพบุรุษไว้ได้เป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน เป็นเครื่องมือหรือกรอบที่คอยกำกับพฤติกรรมของคนในชุมชนให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม ความดี หากคิดชั่วทำชั่วจะถูกลงโทษจากสิ่งที่มองไม่เห็น เช่น ผีบรรพบุรุษ และเทวดา ดังนั้นในชุมชนบ้าน โภคาภิวัฒน์จึงไม่มีปัญหา โจรผู้ร้าย หรือปัญหาเสพติด เป็นต้น

3) ด้านจิตใจ

เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของเกษตรกรชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์เป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าเมื่อได้ปฏิบัติแล้วทำให้สบายใจ เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือจะคอยช่วยคุ้มครอง รักษาผลผลิตให้รอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ผ่นฟ้าตกต้องตามฤดูกาล อีกทั้งยังเป็นโอกาสจัดงานรื่นเริงเพื่อให้คนในชุมชนที่เหนื่อยกับการทำงานมาตลอดมีโอกาสดำเนินบุญ พบปะสังสรรค์ ให้เกิดความสบายใจ และเติมเต็มกำลังใจที่จะทำงานในวันต่อไป เป็นมรดกจากบรรพบุรุษที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับลูกหลานชาวไทยพวน จนทำให้เป็นที่รู้จักและชื่นชมในความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม ที่ชุมชนอื่นๆควรนำไปเป็นแบบอย่าง

4) ด้านการเกษตร

เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความปราณีตในการทำการเกษตรของคนในอดีต ความเอาใจใส่ ทุกกระษားการเจริญเติบโตของผลผลิต โดยเฉพาะชาวนาที่มีการจัดงานประเพณีในแต่ละช่วงเวลาการเพาะปลูก การวางแผนการเพาะปลูกจากคำทำนายเรื่องดินฟ้าอากาศ การให้ความเคารพต่อข้าวเปรียบเสมือนเทพธิดาประจำท้องทุ่ง หรือที่เรียกกันว่าแม่โพสพ สิ่งเหล่านี้ยังถูกส่งต่อมาจนถึงเกษตรกรยุคปัจจุบันที่เห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ทำแล้วดีจึงควรทำสืบต่อไปตราบเท่าที่ยังยึดอาชีพเกษตรกรรม

3.3.2 คุณค่าต่อและความสำคัญต่อการส่งเสริมการเกษตร

วัฒนธรรมดังกล่าวมีความสำคัญต่อนักส่งเสริมการเกษตรที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิต และความเชื่อของกลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนพัฒนาด้านการเกษตร ในชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเกษตรอย่างชุมชนชาวไทยพวนบ้าน โภคาภิวัฒน์แห่งนี้ สามารถนำสิ่งที่ชุมชนมีอยู่มาพัฒนาต่อยอด ผู้การเพิ่มมูลค่าของ

ผลผลิต และการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ควบคู่กับการสัมผัสวัฒนธรรมเกษตร ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางประการของเกษตรกรเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่นการเลือกที่จะผลิตอาหารที่ปลอดภัยลดการใช้สารเคมี และการแปรรูปผลผลิตเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มมูลค่าผลผลิตของชุมชน เพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง เป็นต้น

ตอนที่ 4 แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูของชุมชน

4.1 แนวทางการดำเนินงานของชุมชน

4.1.1 การศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล

มีการอนุรักษ์เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรด้วยการเก็บรักษาไว้ และจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ไทยพวนตำบลบางน้ำเชี่ยว แต่ยังไม่เคยมีการบันทึกรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษร

4.1.2 การสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรม

- 1) การส่งต่อวัฒนธรรมสู่รุ่นต่อไปโดยการปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็กด้วยคนในครอบครัวทำให้ดูเป็นแบบอย่าง
- 2) โรงเรียนถ่ายทอดและสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมไทยพวนให้กับนักเรียน เช่นการอธิบายถึงมูลเหตุและความสำคัญของประเพณีต่างๆ การสอนพูดภาษาพวนวันละคำ การสอน รำพวนเพื่อใช้แสดงในงานประเพณีต่างๆ
- 3) เปิดโอกาสให้คนรุ่นหลังเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม ปลูกฝังความรักความสามัคคี และความเสียสละเพื่อชุมชน

4.1.3 การประชาสัมพันธ์

มีการเผยแพร่ข้อมูลผ่าน Facebook และสื่อต่างๆ ที่มาทำข่าวเวลาปฏิบัติงาน ประเพณี และช่องทางของหน่วยงานราชการในพื้นที่ เป็นต้น

4.1.4 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

- 1) ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว ให้ความสนใจและร่วมแรงร่วมใจกันในการจัดงานประเพณีต่างๆ อย่างต่อเนื่อง
- 2) ผู้นำทางศาสนา เนื่องด้วยเกือบทุกประเพณีมีเรื่องของศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ โดยเฉพาะศาสนาพุทธ ในชุมชนโกกาทิวัฒน์นี้มี พระใบฎีกามีโชค สันตมโน เจ้าอาวาสวัดโกกาทิวัฒน์ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีต่างๆ ของชาวไทยพวน

4.2 แนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานราชการ

4.2.1 การศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล

สำนักงานเทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยวจัดทำเอกสารความรู้เกี่ยวกับงานประเพณีต่างๆของชาวไทยพวนตำบลบางน้ำเชี่ยว แต่รวบรวมในมุมมองของทั้งตำบลไม่ได้เจาะจงไปที่ชุมชนบ้าน โกลาภิวัตน์

4.2.2 การสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรม

- 1) มีการจัดอบรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยพวน โดยวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี
- 2) เทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยวจัดโครงการ เสริมสร้างความรู้คู่ภูมิปัญญาไทย โดยการพานักเรียนไปทัศนศึกษา เกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชานา

4.2.3 การประชาสัมพันธ์

ทำการประชาสัมพันธ์ ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และงานประเพณีต่างๆ โดย สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย วัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี วัฒนธรรมอำเภอพรหมบุรีและเทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว

4.2.4 การมีส่วนร่วมกับชุมชน

- 1) หน่วยงานราชการเข้ามามีบทบาทในเรื่องของงบประมาณ อาทิ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย วัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี วัฒนธรรมอำเภอพรหมบุรี
- 2) สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือด้านอื่นๆ เช่น สาธารณสุขอำเภอพรหมบุรี สำนักงานเกษตรอำเภอพรหมบุรี การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพรหมบุรี ชมรมไทยพวนจังหวัดสิงห์บุรี ชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย และ โรงเรียน โกลาภิวัตน์ เป็นต้น

ตอนที่ 5 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ชาวชุมชนบ้าน โกลาภิวัตน์ส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยพวน ที่เคยมีถิ่นกำเนิดอยู่ในเมืองพวน แขวงเมืองเชียงขวาง ประเทศลาวในปัจจุบัน ได้เข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี แล้วได้แยกย้ายกันไปตั้งชุมชนในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทยรวมถึงที่ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เรียกว่าชุมชนบ้านพวนบางน้ำเชี่ยว ต่อมาได้ขยับขยายพื้นที่ทำกิน ด้านการเกษตรออกมาตั้งเป็นอีกชุมชนหนึ่ง ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เรียกว่าชุมชนบ้านดอนคา และเปลี่ยนชื่อเป็นชุมชนบ้าน โกลาภิวัตน์จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะของชุมชนเป็นชุมชนปิดอาณาเขตโดยรอบส่วนใหญ่เป็นทุ่งนาและด้านหน้าหมู่บ้านเป็นถนนสายเอเชีย การคมนาคมสะดวก มีสาธารณูปโภคพอเพียงสำหรับชาวชุมชน พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการทำการเกษตร และที่อยู่อาศัย คนในชุมชนประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งเป็นอาชีพที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ รวมถึงมีการสืบทอดวัฒนธรรมเกษตรมาอย่างต่อเนื่องและเข้มแข็ง

วัฒนธรรมส่วนใหญ่ของชาวไทยพวนมีความเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา สามารถแบ่งออกเป็นวัฒนธรรมเกษตรด้านวัตถุ เช่น อาหารการกิน เครื่องมือเครื่องใช้ด้านการเกษตร แบบแผนการประกอบอาชีพ ซึ่งบางอย่างถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงมีแสดงอยู่เพียงในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น ส่วนวัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่งคือ วัฒนธรรมเกษตรด้านจิตใจ ได้แก่ ประเพณีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำนา และพระพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งออกเป็นประเพณีส่วนบุคคล ได้แก่ บุญกองข้าว/สุขัญญสถาน/สุขัญญข้าว ซึ่งปัจจุบันได้สูญหายไปจากวิถีชีวิตของชาวโกลาภิวัฒน์แล้ว อีกประเพณีหนึ่งคือ การไหว้เจ้าไร่เจ้านา ซึ่งยังมีปฏิบัติกันอยู่เป็นบางครั้งคราว ประเพณีส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมในชุมชน ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีสารทพวน ซึ่งทั้ง 3 ประเพณี ยังคงอยู่และได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง

แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมเกษตรไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์ แบ่งออกเป็นแนวทางการดำเนินงานของชุมชน และแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานราชการ ชุมชนจะมุ่งเน้นในเรื่องของการปลูกฝังและสั่งสอนลูกหลานให้มีความเป็นไทยพวน ตั้งแต่ยังเด็ก ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนามีความสำคัญอย่างมาก ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูของชุมชน หน่วยงานราชการทั้งระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับประเทศ มีบทบาทในด้าน การสนับสนุนงบประมาณการจัดงานประเพณี การประชาสัมพันธ์ และความรู้ด้านวิชาการ ตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปการวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บริบทชุมชนบ้านโกคาภิวัฒน์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี 2) ลักษณะ คุณค่า และความสำคัญ ของวัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมของชาวไทยพวน 3) ลักษณะ คุณค่า และความสำคัญ ของวัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมของชาวไทยพวน 4) แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมเกษตร ของชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์

ขอบเขตของการวิจัยเป็นการศึกษาวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลเชิงลึก จากข้อมูลทุติยภูมิ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง ได้แก่ เกษตรกรผู้รู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการในท้องถิ่น ชาวชุมชนโกคาภิวัฒน์และกรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยพวนตำบลบางน้ำเชี่ยวที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์ชุมชนได้ รวมทั้งสิ้น จำนวน 24 ราย และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม ซึ่งมีผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1.1 บริบทชุมชนบ้านโกคาภิวัฒน์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

บรรพบุรุษของชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์ มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ เมืองพวนปัจจุบันคือแขวงเมืองเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นที่หมู่ที่ 3 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี ก่อนที่จะขยับขยายมาตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ในพื้นที่ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ชื่อว่าหมู่บ้านดอนคา และได้เปลี่ยนชื่อเป็นหมู่บ้านโกคา และหมู่บ้านโกคาภิวัฒน์ ตามลำดับ ชาวชุมชนมีเชื้อสายไทยพวน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาข้าว นับถือศาสนาพุทธ มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

1.2 ลักษณะ คุณค่า และความสำคัญ ของวัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมของชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์

ด้านการบริโภคนั้นชาวโกลาภิวัฒน์ มีการปลูกผักสวนครัวไว้รับประทานเองเกือบทุกบ้านหรือซื้อหาได้จากในหมู่บ้านเอง เอกลักษณ์ของอาหารไทยพวน คือ การใส่น้ำปลาร้าเป็นส่วนประกอบในกับข้าวหลายชนิด สิ่งปลูกสร้างด้านการเกษตร ได้แก่ ยุงข้าวที่ทำด้วยไม้ไผ่และทาทับด้วยขี้วัว ผู้รู้กล่าวว่าลักษณะไม่แตกต่างไปจากยุงข้าวของคนไทยในสมัยก่อน ซึ่งปัจจุบันนี้ในหมู่บ้านไม่มีแล้ว ที่มีให้เห็นจะทำด้วยวัสดุอย่างอื่นแทน ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรบางอย่างยังมีใช้อยู่ แต่บางอย่างมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาทดแทนก็จะสูญหายไป เหลือไว้ให้ศึกษาแต่ในพิพิธภัณฑ์ แบบแผนการประกอบอาชีพที่โดดเด่นได้แก่การทำนาเพาะเลย หรือนาหวานน้ำตม วัฒนธรรมด้านวัตถุดังกล่าวมีความสำคัญในการเป็นแบบอย่างในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และปัจจัยต่างๆ ที่สามารถหาได้ในชุมชน

1.3 ลักษณะ คุณค่า และความสำคัญ ของวัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมของชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์

วัฒนธรรมด้านจิตใจในชุมชน ได้แก่ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

ประเพณีส่วนบุคคล ได้แก่ 1) ประเพณีบุญกองข้าว/สุขขวัญลาน/สุขขวัญข้าว ซึ่งปัจจุบันไม่มีใครนำมาปฏิบัติแล้ว เนื่องจากมีเทคโนโลยีมาแทนที่ 2) ไหว้เจ้าไร่เจ้านา ยังมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่ไม่มีแบบแผนหรือหลักฐานปรากฏความเป็นมา ซึ่งเกษตรกรชาวไทยทั่วไปก็มีปฏิบัติกัน

ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ 1) ประเพณีกำฟ้า ถือเป็นประเพณีสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยพวนเท่านั้น 2) ประเพณีกวนข้าวทิพย์ เป็นการบำเพ็ญทานด้วยข้าวน้ำนม ซึ่งจะก่อให้เกิดสิริมงคลแก่เจ้าของข้าวและผลผลิต 3) ประเพณีสารทพวน เป็นการทำบุญให้คนตายหรือผีบรรพบุรุษ และการบูชาแม่โพสพในท้องทุ่ง ด้วยขนมกระยาสารท วัฒนธรรมด้านจิตใจดังกล่าวมีความสำคัญในการสร้างขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมทั้งการพยากรณ์เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ เช่น ประเพณีกำฟ้า เพื่อให้เกษตรกรได้เตรียมพร้อมและมีการวางแผนสำหรับฤดูกาลเพาะปลูกต่อไป

1.4 แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมเกษตร ของชาวไทยพวนบ้านโก

กาลิวัฒน์

แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนบ้านโกกาลิวัฒน์ แบ่งตามบทบาทหน้าที่ คือ แนวทางการดำเนินงานของชุมชน และแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานราชการ

ชุมชนนั้น มีการปลูกฝังวัฒนธรรมไทยพวนให้กับเด็กๆ ตั้งแต่อยู่ในครอบครัว โรงเรียน และการใช้ชีวิตในชุมชน ผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนามีความเข้มแข็งยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณี ชาวชุมชนมีความรักความสามัคคี ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

ส่วนบทบาทของหน่วยงานราชการ หลายหน่วยงานทั้งระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ถึงระดับประเทศให้การสนับสนุน ในด้านงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ และข้อมูลความรู้ ตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน

2. อภิปรายผล

จากผลการศึกษา บริบทชุมชนของบ้านโกกาลิวัฒน์ วัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม รวมทั้งแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมเกษตรของชาวชุมชนโกกาลิวัฒน์แล้วนั้น มีสิ่งที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

2.1 บริบทชุมชนบ้านโกกาลิวัฒน์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ เมืองเชียงขวาง ประเทศลาวในปัจจุบัน ซึ่งตรงกับ ไผโรจน์ ลายนน้ำเงิน (2548) วีระพงศ์ มีสถาน (2539) โปธิ์ แชมลำเจียก (2537) และบุญยงค์ เกศเทศ (2551) และมีการอพยพย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย ในสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ราวปี พ.ศ. 2371 ด้วยสาเหตุการหนีภัยสงคราม ครั้งเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งมีความใกล้เคียงกับ ไผโรจน์ ลายนน้ำเงิน (2548) และโปธิ์ แชมลำเจียก (2537) ที่กล่าวว่ามีการเคลื่อนย้ายของชาวพวนเข้ามาในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี แต่เป็นราวปี พ.ศ. 2372 ซึ่งอาจจะเป็นเวลาคาบเกี่ยวกัน เนื่องด้วย วีระพงศ์ มีสถาน (2539) ได้กล่าวไว้ว่า เกิดสงครามระหว่างลาวกับไทยใน พ.ศ. 2369-2371 ชาวไทยพวนบ้านโกกาลิวัฒน์ ได้ล่องมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วได้ขึ้นฝั่งมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอรพรมบุรี ซึ่งสอดคล้องกับ โปธิ์ แชมลำเจียก (2537) ชาวไทยพวนนั้นมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีภาษาพูดลักษณะคล้ายกับภาษาทางภาคเหนือผสมผสานกับภาคอีสานของไทย ส่วนการแต่งกาย

แบบพื้นเมืองนั้น หญิงจะนุ่งผ้าซิ่น ส่วนชายนุ่งกางเกงขาก๊วยซึ่งสอดคล้องกับ วีระพงศ์ มีสถาน (2539) ที่กล่าวไว้ว่า หญิงนุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อตามสมัยนิยม ชายมักนุ่งกางเกงขาก๊วยดำ เสื้อดำ แต่ที่บ้านโกคาภิวัฒน์ชายจะเป็นชุดสีหม้อฮ่อม แต่จะใช้เฉพาะเวลาปฏิบัติงานประเพณีต่างๆ ในชีวิตประจำวันทั้งหญิงและชายจะแต่งกายตามสมัยนิยม

ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์ ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีบุญหลังบ้าน ประเพณีบุญกองข้าว/สุขบัญญัติ/สุขขวัญข้าว สารทพวน ซึ่งใกล้เคียงกับ เกรียงศักดิ์ อ่อนละมัย (2539) ที่กล่าวถึงประเพณีที่สำคัญของชาวไทยพวนที่ ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ว่า ยังดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมผสมผสานกับการดำเนินชีวิตแบบใหม่ มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตามความเชื่อ แบบดั้งเดิม เช่น ประเพณีกำฟ้า ทรุษสงกรานต์ ประเพณีห่อข้าว เป็นต้น และยังคงสอดคล้องกับ สุชาพันธ์ ตาลรักษา (2553) ที่กล่าวถึงชาวไทยพวน ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลา ม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ว่ายังมีการสืบทอดประเพณีดั้งเดิมไว้ คือ ประเพณีทำบุญข้าวจี บุญกำฟ้า ประเพณี สังขานต์ (ประเพณีสงกรานต์) ประเพณีบุญหลังบ้าน ประเพณีบุญสารท ประเพณีสุขขวัญข้าว ขึ้นลาน ขึ้นยุง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าชาวไทยพวนทั้งสองกลุ่มนี้มีพื้นที่อาศัยใกล้เคียงกับชาวไทยพวนบ้าน โกคาภิวัฒน์ จังหวัดสิงห์บุรี

จากความสอดคล้องของข้อมูลจากผู้รู้หลายท่าน ได้กล่าวไว้ว่า เห็นได้ว่าชาวไทยพวนมีถิ่นกำเนิดในพื้นที่สูงลักษณะคล้ายกับภาคเหนือของประเทศไทย มีการประกอบอาชีพด้านการเกษตรเป็นส่วนใหญ่แต่เมื่อต้องมาอยู่ในพื้นที่ ที่มีลักษณะภูมิประเทศที่ราบลุ่มอย่างตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ก็สามารถปรับรูปแบบการประกอบอาชีพด้านการเกษตรให้มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศได้เป็นอย่างดี นั้นแสดงให้เห็นว่าชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์เป็นผู้มีทักษะเกี่ยวกับการทำการเกษตรมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ สามารถรับวิทยาการใหม่ๆเกี่ยวกับการทำการเกษตรได้ แต่ต้องเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป และไม่ขัดกับวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกร วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ สิ่งเหล่านี้เป็นข้อมูลสำคัญที่นักส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ต้องทราบพื้นฐานความถนัดและความชำนาญของเกษตรกรรวมถึงลักษณะอุปนิสัย ความเป็นอยู่ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาและการส่งเสริมการเกษตรให้เหมาะสมกับชุมชนต่อไป

2.2 วัฒนธรรมด้านวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ของชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์ คือสิ่งที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมจับต้องได้ เช่น การบริโภคอาหารการกิน อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร การแต่งกายเมื่อออกไปประกอบกิจกรรมด้านการเกษตร รวมถึงแบบแผนการประกอบอาชีพที่มีการส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งสอดคล้องกับ เฉลิม พงศ์อาจารย์ (2529) ที่กล่าว

ว่า วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึงเครื่องมือเครื่องใช้ ตึกรามบ้านช่อง ยานพาหนะ เสื้อผ้า ยารักษาโรค และสอดคล้องกับ วิมล จิโรพันธ์ และคณะ (2548) กล่าวว่า วัฒนธรรมหมายถึงสิ่งทั้งปวงที่มนุษย์ได้ทำขึ้น ในรูปของเครื่องมือ อาวุธ ที่อยู่อาศัยและความเป็นไปของวัตถุอื่นๆ สอดคล้องกับกรมศิลปากร (2531) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมทางวัตถุเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อให้กินคืออยู่ดีสะดวกสบายในการครองชีพ ได้แก่ สิ่งของความจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่าง และสิ่งอื่นๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น และสอดคล้องกับ ภารดี มหาจันทร์ (2532) ที่กล่าวว่า material culture ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์โดยมีวัตถุเป็นหลัก เช่น แบบแผนการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะชาวโกคาภิวัฒน์นั้นมีแบบแผนการประกอบอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ และทำให้ชุมชนอื่นๆ รู้จักและนำไปเป็นต้นแบบในการทำงาน คือการทำนาเพาะเลย หรือที่เรียกว่า นาหว่านน้ำตมแผนใหม่ และมีการถ่ายทอดให้กับเกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ จนเป็นที่แพร่หลายไปทั่วประเทศ ซึ่งใกล้เคียงกับ วีระพงศ์ มีสถาน (2539) กล่าวว่า การทำนาแบบ “หว่านน้ำตม” เริ่มครั้งแรกโดยชาวพวนบ้านโกคาภิวัฒน์ จังหวัดสิงห์บุรี ปัจจุบันแพร่หลายไปทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมเกษตรด้านวัตถุของชุมชนโกคาภิวัฒน์บางอย่างเช่นยุ่งข้าว อุปกรณ์การเกษตร การประมงบางชนิด มีจัดแสดงไว้เพียงในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น เนื่องด้วยถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ อุปกรณ์บางอย่างจึงหมดความสำคัญทั้งที่ยังสามารถใช้ประโยชน์ได้ เพียงแต่ต้องใช้เวลาและแรงงานมากกว่าการใช้เครื่องทุ่นแรงสมัยใหม่ที่ให้ความสะดวกสบาย แต่ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ยุ่งข้าวที่เคยมีไว้เก็บผลผลิตไว้บริโภค ใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ และทะยอยขาย เมื่อได้ราคาดี ปัจจุบันเกือบไม่มีให้เห็นเนื่องจากเกษตรกรมีการขายข้าวทันทีที่เก็บเกี่ยว การผลิตของชาวชุมชนโกคาภิวัฒน์ในปัจจุบันเป็นการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งแตกต่างไปจากการผลิตในอดีตที่ผลิตเพื่อยังชีพ เช่นเดียวกับที่เกิดในสังคมเกษตรกรไทยโดยทั่วไปในปัจจุบัน

2.3 วัฒนธรรมด้านจิตใจที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ของชาวไทยพวนบ้านโกคาภิวัฒน์ ได้แก่ งานบุญ งานประเพณีต่างๆ ที่เป็นการสร้างขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร เป็นสิ่งที่ส่งต่อจากบรรพบุรุษให้ลูกหลาน เมื่อเห็นว่าทำแล้วดี เกิดสิริมงคลกับชีวิต ทำแล้วสบายใจ จึงปฏิบัติต่อๆ กันมาซึ่งสอดคล้องกับ วิมล จิโรพันธ์ และคณะ (2548) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมหมายถึงจารีตประเพณี เพราะมนุษย์สืบต่อเป็นปรัมปราประเพณีกันไว้ไม่ขาดตอน สอดคล้องกับกรมศิลปากร (2531) ที่ว่าวัฒนธรรมด้านจิตใจ ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญาและศาสนา จรรยา ศิลปะและวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึกทางจิตใจให้่องงาม หรือให้สบายใจ รวมทั้งสอดคล้องกับ สุพจน์ โชติปาโล (2539) แสมชัย ใจดี และชรรยง ศรีวิยาภรณ์ (2542) ที่กล่าวว่า ประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าดี ถูกต้อง เป็นความประพฤติกองคนส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติสืบต่อมาจากบรรพบุรุษผู้ลูกหลาน

ทุกประเพณีของชาวมุขชน โภคาภิวัฒน์ เกิดขึ้นจากความกลัว ความเชื่อ ความศรัทธา กับสิ่งที่มองไม่เห็นและยังไม่ได้รับการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น เทวดา ผีบรรพบุรุษ และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ ภารดี มหาขันธ์ (2532) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมทางจิตใจ หรือวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (non-material culture) หมายถึง แบบอย่างการปฏิบัติ หรือแนวทางแห่งความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ศิลธรรม จรรยา ธรรมเนียม ประเพณี ปรัชญา กฎหมาย พิธีกรรมต่างๆ และสอดคล้องกับ ปราณี วงษ์เทศ (2548) กล่าวไว้ว่า ประเพณีพิธีกรรมมีขึ้นเพื่อความอยู่รอดของคน ด้วยวิธีการจัดการระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติควบคุมอย่างเข้มงวด อำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นจินตนาการที่เกิดจากความกลัวและความไม่รู้ของคน เช่น ไม่รู้ว่าทำไมฝนตก แดดออก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า น้ำขึ้น น้ำลง ฝนแล้ง เป็นต้น ความกลัวและความรู้ไม่เท่าทันสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความเชื่อ คือเชื่อว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดเกิดจากการกระทำของอำนาจเหนือธรรมชาติที่เรียกด้วยภาษาปากของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ของอุษาคเนย์ว่า “ผี” หรือ “สาง” ต่อมาเมื่อรับศาสนาจากชมพูทวีปหรืออินเดีย จึงเรียกด้วยคำศักดิ์สิทธิ์ว่า “เทวดา”

วัฒนธรรมเกษตรด้านจิตใจหรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมของชาวมุขชน โภคาภิวัฒน์ล้วนเป็นสิ่งดีงาม ทุกประเพณีแฝงไว้ด้วยข้อคิดที่บรรพบุรุษส่งต่อให้ลูกหลาน และยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจชาวมุขชน ให้เกิดความรักความสามัคคี ความหวงแหน และความภาคภูมิใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน จนทำให้ชุมชนได้รับรางวัลเกียรติยศต่างๆ มากมาย ซึ่งสอดคล้องกับ วิมล จิโรจพันธุ์ และคณะ (2548) กล่าวว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตของคนในแต่ละภูมิภาค ซึ่งเป็นมรดกที่สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน และได้ถือปฏิบัติสร้างสรรค์ร่วมกันมาในแต่ละท้องถิ่น ผู้คนในท้องถิ่นย่อมจะมีความภาคภูมิใจร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหนร่วมกัน

จากการศึกษาสามารถแบ่งวัฒนธรรมเกษตรด้านจิตใจของชาวมุขชน โภคาภิวัฒน์ ออกเป็น 2 ลักษณะคือประเพณีส่วนบุคคล หมายถึง ประเพณีที่มีการปฏิบัติไม่พร้อมกัน เป็นกิจกรรมภายในครอบครัว ไม่เป็นเทศกาล ใครอยากปฏิบัติ หรือเห็นเหมาะสมควรปฏิบัติก็จะจัดแจงทำกันเอง ส่วนอีกลักษณะหนึ่ง คือ ประเพณีส่วนรวม หมายถึง มีกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมร่วมกัน จัดเป็นงานเทศกาล ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนในชุมชน จึงจะเกิดประเพณีดังกล่าวขึ้นได้ และยังคงแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนอีกด้วย ซึ่งคล้ายคลึงกับ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2552) ที่แบ่งประเพณีออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) ประเพณีส่วนบุคคล หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในช่วงชีวิตต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย 2) ประเพณีส่วนชุมชน

หมายถึง ประเพณีที่ชุมชนร่วมกันจัด และคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม 3) ประเพณีส่วนรัฐบาล เป็นประเพณีที่รัฐบาลจัดขึ้น และรวมถึงรัฐพิธี

จะเห็นได้ว่าชาวชุมชน โศกาภิวัตน์นั้นให้ความสำคัญกับประเพณีดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มเป็นอย่างมาก ซึ่งลักษณะการดำเนินชีวิตเช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะชุมชนแห่งนี้เท่านั้น เนื่องด้วยประเทศไทยนั้นมีกลุ่มชนหลายเชื้อชาติที่เข้ามา และนำความเชื่อ ความศรัทธา ความกลัว ในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ เข้ามาด้วย เช่นเดียวกับคนไทยท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะเข้าไปทำงานหรือดำเนินการใดๆ ในพื้นที่ต้องมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนเสียก่อน เพื่อให้เกิดการยอมรับ และไว้วางใจของคนในชุมชน จึงจะได้รับความร่วมมือจากชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ท่านอง สิงคโลวณิช (2514) ที่กล่าวถึงหลักการส่งเสริมการเกษตรข้อหนึ่งว่า ต้องเริ่มด้วยสภาพที่แท้จริงของเกษตรกร ผู้ให้คำแนะนำส่งเสริมควรได้รับทราบความรู้ขั้นพื้นฐานของลักษณะไร่นา ทรัพยากรของเกษตรกรและสภาพแวดล้อมทางการเกษตรพอสมควร การเริ่มปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรครั้งแรกจึงต้องเริ่มด้วยการเข้าถึง เยี่ยมเยียนเกษตรกรยังไร่นา เพื่อทราบถึงสภาพและทรัพยากรต่างๆ ดังกล่าว รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อถือศรัทธา อุปนิสัยใจคอ ตลอดจนการดำรงชีวิตร่วมในสังคม เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการติดต่อและพิจารณาในคำแนะนำส่งเสริมได้ถูกต้องและเหมาะสมกับความต้องการของเกษตรกร

ยังสอดคล้องกับ ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2527) ที่กล่าวถึงหลักการส่งเสริมการเกษตรข้อหนึ่งว่า การให้ความเชื่อถือต่อสิ่งที่จะต้องห้ามทางศาสนา การปฏิบัติที่สืบทอดกันมาของครอบครัว เกษตรกรด้วยความเข้าใจ และด้วยความเคารพอย่างเคร่งครัด เมื่อเข้าไปในชุมชน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องศึกษาและคุ้นเคยต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม นิสัยใจคอของเกษตรกรในชุมชน เพื่อที่จะเข้ากันได้และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวบ้าน แต่อย่าให้ชาวบ้านกลืนจนกลายเป็นชาวบ้านไป ควรต้องนำความเชื่อและศรัทธานั้นเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการนำการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งควรเรียนรู้ภาษาชาวบ้าน และฝึกพูดให้ได้ดี ควรให้ความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจชาวบ้าน ควรช่วยงานชาวบ้านทำ จนกระทั่งมีความรู้สึกว่าเป็นพรรคพวกเดียวกัน หากทำได้เช่นนี้ การแทรกซึม หรือปลูกฝังความคิด รวมทั้งการนำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก็กระทำได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม ในการนำการเปลี่ยนแปลงนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องขัดกับความคิด ความเข้าใจ ค่านิยม ความเชื่อ รวมทั้งพฤติกรรมและความชำนาญแต่ดั้งเดิมของเกษตรกรจึงต้องทำความเข้าใจเปลี่ยนแปลงโดยใช้กลวิธีต่างๆ ให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์ร่วมของการนำการเปลี่ยนแปลง และสอดคล้องกับกรมส่งเสริมการเกษตร (2556) ที่กล่าวถึงการเรียนรู้ชุมชนของนักส่งเสริมการเกษตรต้องมีกรอบเนื้อหาในการเรียนรู้และการวิเคราะห์เพื่อให้มีความเข้าใจชุมชนตามองค์ประกอบของชุมชน 3 ด้านหลักคือ 1) โครงสร้างสังคม หรือส่วนประกอบต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างส่วน

ประกอบนั้นๆ อาจจะเป็นระบบเครือข่ายหรือโครงสร้างสังคม ผู้นำ องค์กรชาวบ้าน การรวมตัวของคนในชุมชนและหน้าที่ของส่วนต่างๆ 2) ระบบนิเวศและการใช้ทรัพยากรในชุมชน มุ่งเน้นในการเรียนรู้ระบบการผลิตทางเศรษฐกิจ และทรัพยากรที่มีในชุมชน รวมถึงการใช้ทรัพยากร 3) วัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ ซึ่งอาจจะปรากฏในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น ศิลปะ และสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ หรือในลักษณะนามธรรม เช่น ความเชื่อ อุดมการณ์ ระบบคิด โดยความสัมพันธ์ในด้านวัฒนธรรมของชุมชนจะมีผลต่อองค์ประกอบด้านอื่นๆ และองค์ประกอบทั้ง 3 จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จะเห็นได้ว่าแม้เวลาผ่านไปหลักการส่งเสริมการเกษตรยังต้องมีการศึกษาหาความรู้ และการเข้าถึง มีส่วนร่วมในวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อให้การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรเป็นไปอย่างราบรื่น

สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนของชาวไทยพวนชุมชน โกลาภิวัฒน์ คือความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ทำให้ทุกคนในชุมชนมีความรักความสามัคคี อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อนักส่งเสริมการเกษตรในการที่จะนำแนวทางการพัฒนา หรือโครงการส่งเสริมการเกษตรไปดำเนินการในพื้นที่ดังกล่าว เพราะความสามัคคีของเกษตรกรจะเป็นแรงผลักดันให้โครงการดำเนินไปได้ด้วยดี ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนของเกษตรกรให้มากที่สุด

2.4 แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ของชาวไทยพวนบ้าน โกลาภิวัฒน์ นั้นเป็นการถ่ายทอด ปุถุศาสตร์ตั้งแต่ยังเด็ก ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนามีความมุ่งมั่นในการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีที่เคยเลือนหายไปให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ภาครัฐช่วยในการให้งบประมาณ ธารรงค์ และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ให้ชาวชุมชนตระหนักถึงความสำคัญ สร้างทัศนคติให้เกิดความรัก ความหวงแหนในวัฒนธรรมของตน ซึ่งสอดคล้องกับ Pichai Sodbhiban (2553) ซึ่งจากการศึกษาพบว่าวัฒนธรรม ประเพณีด้านการเกษตรของชาวไทยพวนบ้าน โกลาภิวัฒน์จะยังคงอยู่สืบต่อไปโดยเฉพาะประเพณีส่วนรวม เพราะปลูกฝังกันไว้ตั้งแต่เกิด ถึงแม้ว่าจะไปศึกษาหรือประกอบอาชีพในที่อื่น แต่เมื่อได้กลับมาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน ก็จะเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมนี้ต่อไป เช่นทุกวันนี้ผู้ที่ผู้นำในการสืบทอดจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุหรือคนวัยเกษียณเป็นส่วนใหญ่

3. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้มีข้อพิจารณาที่จะนำมาเสนอแนะ ซึ่งประกอบด้วย ข้อเสนอแนะ สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะสำหรับการทำการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำการวิจัยไปใช้

3.1.1 ด้านการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร

ชุมชนไทยพวนบ้าน โกลาภิวัฒน์ อยู่ในพื้นที่ ที่สามารถปลูกข้าวได้ตลอดทั้งปี ก็จริง แต่เกษตรกรยังมีรายได้น้อยเนื่องจากต้นทุนการผลิตสูง จึงทำให้เกษตรกรยังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจครอบครัวยุ่เสมอ ดังนั้นการส่งเสริมการเกษตรในชุมชนแห่งนี้ควรเป็นการส่งเสริมเพื่อลดต้นทุนการผลิต หรือการหาทางเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรอีกช่องทางหนึ่งนอกเหนือจากการรอคอยผลผลิตเพียงอย่างเดียว นักส่งเสริมการเกษตรจึงควรนำจุดแข็งด้านวัฒนธรรมเกษตรของชุมชนมาเป็นต้นทุนในการจัดทำโครงการเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร แต่ไม่กระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของชาวชุมชน เช่น

1) ส่งเสริมให้มีการแปรรูปผลผลิตในชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า

จากการศึกษาพบว่าชาวไทยพวนบ้าน โกลาภิวัฒน์มีการปลูกผักพื้นบ้าน ผักสวนครัว และที่เป็นเอกลักษณ์คือการทำปลาร้าไว้รับประทาน เป็นเครื่องปรุงแต่งกลิ่นรสสำหรับอาหารคาวเกือบทุกเมนู ดังนั้นควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถเป็นสินค้าของชุมชนได้

2) การส่งเสริมให้มีการนำอุปกรณ์และเครื่องมือทางการเกษตรบางชนิดที่ไม่ได้ใช้แล้ว กลับมาใช้อีกครั้งเพื่อลดต้นทุนการใช้พลังงาน เช่น การที่มีน้ำขังในแปลงเพียงเล็กน้อยไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องสูบน้ำ แต่อาจใช้กาน โข้ววิดน้ำออกแทน การสร้างขุ้งฉางเพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ และเก็บบางส่วนไว้บริโภค เป็นการลดรายจ่ายเรื่องค่าเมล็ดพันธุ์ และรายจ่ายด้านการบริโภค การใช้อุปกรณ์สีข้าวซ้อมมือ มาผลิตข้าวซ้อมมือไว้รับประทานเอง หรือผลิตเพื่อบรรจุถุงขาย สำหรับตลาดอาหารสุขภาพที่กำลังได้รับความนิยมขณะนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าผลผลิต

3) จัดให้มีกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้เรื่องวัฒนธรรมเกษตรของชาวไทยพวนบ้าน โกลาภิวัฒน์ โดยวิทยากรในชุมชนเอง เพื่อสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นหลัง เพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นไปอย่างถูกต้อง และคงอยู่สืบไป

4) สร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมเกษตร และแบบแผนการประกอบอาชีพด้านการเกษตรของชุมชน โดยกำหนดเป็นกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียนของ

ชุมชน โดยผู้รู้เรื่องวัฒนธรรมในชุมชนควบคู่กับการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้กับเยาวชน ได้ปฏิบัติจริงเพื่อปลูกฝังความเป็นชุมชนเกษตรชาวไทยพวนตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เช่น การสร้างกลุ่มยุวเกษตรกรของชุมชน

5) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมของชุมชน และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมเกษตรด้านจิตใจ ด้วยการเข้าร่วมงานประเพณีต่างๆ เพื่อให้วัฒนธรรมดังกล่าวเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวชุมชนสืบไป และเป็นช่องทางที่จะทำความคุ้นเคยกับเกษตรกรในชุมชนเพื่อให้ได้รับความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตรต่อไป

6) วัฒนธรรมเกษตรที่เป็นงานประเพณีต่างๆ ของชาวไทยพวนบ้านโกลาภิวัฒน์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเป็นเกราะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน นักส่งเสริมการเกษตรควรนำประเด็นดังกล่าว มาประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมการเกษตร เช่น การส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เยี่ยมชมนาข้าวเขียวขจี แปลงผักพื้นบ้าน ในช่วงที่มีงานประเพณีต่างๆ จัดจำหน่ายสินค้าการเกษตรในงานเพื่อเปิดตัวการเป็นชุมชนเกษตรที่เข้มแข็ง อีกประการหนึ่งชุมชนอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มีการคมนาคมสะดวก สามารถสร้างจุดสาธิต และจุดดูงานเกี่ยวกับการเกษตรของผู้ที่สนใจได้อย่างเหมาะสม เป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรได้อีกทางหนึ่ง

3.1.2 ด้านบุคลากร

1) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ต้องปฏิบัติงานในชุมชน ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มคนในชุมชน โดยเฉพาะภาษา และวัฒนธรรม ความเชื่อต่างๆ เพื่อให้เกิดการยอมรับ และได้รับความร่วมมือในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรจากชุมชน

2) เจ้าหน้าที่จะต้องพัฒนาตนเองให้มีทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับชุมชน เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี สร้างศรัทธา สร้างความเชื่อมั่นให้กับเกษตรกร สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเกษตรกร

3.1.3 ด้านชุมชน

1) ชุมชนต้องรักษาวัฒนธรรมอันดีงานนี้ไว้เพื่อส่งต่อให้ลูกหลานรุ่นต่อไป พร้อมการสร้างความเข้าใจและเห็นคุณค่าในสิ่งที่คนรุ่นหลังต้องเป็นผู้สืบทอด

2) สร้างชุมชนให้น่าอยู่เพื่อให้ลูกหลานที่ไปศึกษาหรือทำงานที่อื่นอยากกลับมาอยู่บ้าน กลับมาสู่วิถีเกษตร และสืบทอดวัฒนธรรมเกษตรต่อไป

3) การจะรักษาหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมเกษตรของชุมชนต้องเริ่มจากการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่างๆของชุมชน กระตุ้นให้เกิดความรัก ความหวงแหนในความเป็นไทยพวน

4) นำเสนอเอกสารหรือบันทึกที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมในอดีตว่าเคยมีอะไรบ้าง แล้วชุมชนต้องการแบบนั้นอีกหรือไม่ สร้างความอยากรู้อยากเห็นให้กับคนในชุมชน แบบค่อยเป็นค่อยไป

5) อาศัยสื่อออนไลน์ในการสร้างความสนใจให้กับคนรุ่นหลังทั้งที่เป็นไทยพวน และคนที่สนใจ

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำกรวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยพวนในพื้นที่อื่นๆ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับเจ้าหน้าที่ทุกหน่วยงานที่ต้องลงไปทำงานกับชุมชน

3.2.2 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการ การส่งเสริมการเกษตรของชุมชนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ก่อนที่จะดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการเกษตร

3.2.3 ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้ เพื่อเป็นข้อมูลในการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมเกษตรและความเข้มแข็งของชุมชนเกษตรกรรมต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง วัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ : ความคล้ายคลึงในวิถีชีวิต วันที่ 26 - 28 มิถุนายน พ.ศ. 2539
- กรมศิลปากร องค์การค้ำของครุสภา และมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป (2531) 100 ปี พระยาอนุমানราชชน พิมพ์เผยแพร่ในวาระครบรอบ 100 ปี ศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชชน และองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติประกาศเกียรติคุณเป็น “บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก” กรุงเทพมหานคร ครุสภาลาดพร้าว กฤษณัท แสนทวี (2554) "ลำพวน : การวิเคราะห์การสื่อสารกับการสืบทอดอัตลักษณ์ไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี" วารสารบทความทางวิชาการระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรวารสารศาสตรมหาบัณฑิต 3, 1 (มกราคม-พฤษภาคม) : 4
- เกรียงศักดิ์ อ่อนละมัย (2539) "วิถีการดำเนินชีวิตของชาวชนบทในกระแสโลกาภิวัตน์ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนไทพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี" พัฒนาบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) การจัดการการพัฒนาสังคม
- จารึก สวงพงษ์ (2554) "ประเพณีการแต่งงานของชาวไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี" วิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ 6, 1 (มกราคม-เมษายน) : 44-54
- จุฑามาส จงศิริ (2556) แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปี 2556 - 2558 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี สำนักงานเกษตรอำเภอบางน้ำเชี่ยว
- เจริญ ตันมหาพราน (2544) ประเพณีที่ถูกลืม กรุงเทพมหานคร รวมสาส์น (1977)
- เฉลิม พงศ์อาจารย์ (2529) พื้นฐานอารยธรรมไทย กรุงเทพมหานคร เนติกุลการพิมพ์
- ณิชภา อินนุพัฒน์ (2550) คู่มือนักพัฒนาชุมชน ค้นคืนวันที่ 2 กรกฎาคม 2557
- จาก <http://www.northandarmantsunamirelief.com>
- दनัย ไชยโยธา (2546) สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์
- ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2527) การส่งเสริมการเกษตร: หลักการและวิธีการ กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช
- ทำนอง สิงคาลวณิช (2514) การเกษตรกับการพัฒนา กรุงเทพมหานคร รวมมิตรไทย

เทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว (2556) แผนชุมชน เทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว ปี 2556 ชุมชน โภคาภิวัฒน์ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี เทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว

..... (2557) งานประเพณีกำฟ้า วัดกุฎีทอง ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี เทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว

..... (2557) แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2557-2559) จังหวัดสิงห์บุรี เทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว

..... (2557) ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว

ธวัช แสงแดด (2551) "บทบาทของเทศบาลตำบลโพธิ์ไทรในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีบุญข้าวจี๋ อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี" รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่นมหาวิทยาลัยขอนแก่น

บุญยงค์ เกศเทศ (2551) วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์ มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พงศ์ศักดิ์ ชาลีเขียว (2550) "การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยพวน : ศึกษาเฉพาะกรณีไทยพวนบ้านมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี" รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2538) วัฒนธรรมไทย สู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

โพธิ์ แชนกล้าเจียก (2537) ตำนานไทยพวน กรุงเทพมหานคร ก.พลพิมพ์ พรินต์ติ้ง

..... (2538) วัฒนธรรมและประเพณีไทยพวน กรุงเทพมหานคร จงเจริญการพิมพ์

ไพโรจน์ ไลยน้ำเงิน (2548) สืบค้นประเพณีวัฒนธรรม "ไทยพวน" จังหวัดลพบุรี

การดี มหาจันทร์ (2532) พื้นฐานอารยธรรม กรุงเทพมหานคร โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ชาวไทยพวน ค้นคืนวันที่ 27 มีนาคม 2557 จาก

<http://www.stou.ac.th/Offices/rdec/nakornnayok/Main/OnlineExhibitions>

/Thaiphun/Story...

ยุพิน แทนมณี, สะไบพร รัตนา, ลินีย์ เย็นขัน, สุพัตรา เรืองชัย, อุฬารกร วิจิตรพัชรภรณ์ (2547)

"ประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี"

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร

- วรพิทย์ มีมาก (2547) “การศึกษาเพื่อพัฒนานโยบายและแผนงานทางวัฒนธรรมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม:ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มहनุนสาวเชียงใหม่ ภาควิชาการรัฐศาสตร์”
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- วรวิฑู สุวรรณฤทธิ์ (2546) *วิถีไทย* กรุงเทพมหานคร โอเดียนสโตร์
- วิชัย ภูโยธิน และคณะ (2553) “การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย” ค้นคืนวันที่ 10 ตุลาคม 2556
จาก <http://www.thaiblogonline.com/sodpichai.blog?PostID=18656>
- วิมล จิโรจพันธุ์ และคณะ (2548) *วิถีไทย* กรุงเทพมหานคร แสงดาว
- วีระพงษ์ มีสถาน (2539) "พวน" ใน *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน* หน้า 5-30
- สมชัย ใจดี ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2542) *ประเพณีและวัฒนธรรมไทย* กรุงเทพมหานคร
ไทยวัฒนาพานิช
- สภาวัฒนธรรมอำเภอพรหมบุรี *ภูมิปัญญาท้องถิ่น:แหล่งเรียนรู้อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี*
จังหวัดสิงห์บุรี สำนักงานศึกษาธิการอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
- สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548) *ประเพณี 12 เดือน ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอด*
กรุงเทพฯ มติชน
- สุภางค์ จันทวานิช (2545) *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ* กรุงเทพมหานคร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุชาพันธ์ ตาลรักษา (2553) "การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยพวนขององค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี" รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สุนทร ตั้งตระกูล (2527) *ประเพณีท้องถิ่น อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี* จังหวัดสิงห์บุรี
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี (2552) *เพชรบุรีเมืองงาม งานวัฒนธรรม ประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน พิมพ์ครั้งที่ 2* จังหวัดเพชรบุรี องค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบุรี
- _____. (2527) *งานประเพณีกำฟ้า วัดกุฎีทอง ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี* จังหวัดสิงห์บุรี
- สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพ (2557) “บริบทชุมชน” ค้นคืนวันที่ 30 มิ.ย. 57
จาก <http://biodiversity.forest.go.th>

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สืบราชสันตติวงศ์

ภาคผนวก ก

รายชื่อบุคคลที่สัมภาษณ์แบบเจาะจง

รายชื่อบุคคลที่สัมภาษณ์แบบเจาะจง

1. พระใบฎีกามีโชค สันตมโน เจ้าอาวาสวัดโกศาภิวัตน์
ที่อยู่ วัดโกศาภิวัตน์ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
2. นายบุญรอด ขุนอ่อน ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดสิงห์บุรี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 112 หมู่ที่ 3 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
3. นายวิโรจน์ อินทร์พงษ์พันธุ์ ประธานศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมไทยพวน
ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอพรหมบุรี
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 176 หมู่ที่ 3 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
4. นายปัญญา สังข์ทิพย์ ผอ.สถานศึกษา วิทยฐานะ ผอ.เชี่ยวชาญ
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 118 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
5. นายสุวัฒน์ วรพิมพ์ษ์ ผู้ใหญ่บ้าน
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
6. นายปราโมท เสนิงษ์ สมาชิกเทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 80 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
7. นางมาลี สุทธิจันทร์ ปราชญ์ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 81/1 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
8. นายโกศล ชันดิทานต์ สมาชิกชมรมสืบสานตำนานเมืองสิงห์
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 511 ตำบลบางพุทรา อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี
9. นายล้วน โฉมเฉลา ผู้นำด้านพิธีกรรม (ไวยาวัจกร วัดโกศาภิวัตน์)
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
10. นางครุณี สังข์หยุด นักพัฒนาชุมชน 6 ว.
ที่อยู่ เทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว หมู่ที่ 2 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
11. นางสาว วรพิมพ์ษ์ เกษตรกร/ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
12. นางสาววิเชียร ขุนอ่อน เกษตรกร/ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
13. นางสมพงษ์ ประทุมมา ผู้นำด้านพิธีกรรม (เจ้าจ้ำ)
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

14. นางประยงค์ นาคประสาน เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 29 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
15. นางกุหรี หิมพงษ์ เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ - หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
16. นายสวิง วงษ์สวัสดิ์ เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
17. นางสมศรี วงษ์สวัสดิ์ เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
18. นางสาวแสงจันทร์ วงษ์สวัสดิ์ เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
19. นางสาวอาจ มุ่ยสกุล เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 21 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
20. นางสาวปราณี ชั่งใจ เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 82 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
21. นางสาวดารา หิมพงษ์ เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
22. นางไพเราะ เจริญผ่อง เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
23. นางสมหมาย ชมเชย เกษตรกร/ผู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
24. นายชัยยุทธ จันทร์มี ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานไทยพวน
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 247 หมู่ที่ 3 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ร่วมเวทีตรวจสอบข้อมูล

รายชื่อบุคคลร่วมเวทีการตรวจสอบข้อมูล

1. พระใบฎีกามีโชค สันตมโน เจ้าอาวาสวัดโคกกาฬวัฒน์
ที่อยู่ วัดโคกกาฬวัฒน์ หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
2. นายสุวัฒน์ วรพิมพ์ษ์ ผู้ใหญ่บ้าน
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
3. นายปราโมท เสนีวงษ์ สมาชิกเทศบาลตำบลบางน้ำเชี่ยว
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 80 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
4. นางมาลี สุทธิจันทร์ ประชาญ์/ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 81/1 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
5. นางสาว วรพิมพ์ษ์ เกษตรกร/ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
6. นางสาววิเชียร ขุนอ่อน เกษตรกร/ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
7. นางสมพงษ์ ประทุมมา ผู้นำด้านพิธีกรรม (เจ้าจ้ำ)
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
8. นายสวิง วงษ์สวัสดิ์ เกษตรกร/ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
9. นางสาวปราณี ชั่งใจ เกษตรกร/ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 82 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
10. นางสาวดารา หิมพงษ์ เกษตรกร/ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
11. นางถนอมจิตร กลิ่นอุบล เกษตรกร/ผู้รู้
ที่อยู่ บ้านเลขที่ - หมู่ที่ 5 ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาคผนวก ค
ภาพประกอบการวิจัย

ภาพประกอบการวิจัย

ภาพที่ 1 ศาลเจ้าปู่ขุนทอง

ภาพที่ 2 ดอกไม้สำหรับบูชาพระในงานบุญต่างๆ

ภาพที่ 2 การเผาข้าวหลามในประเพณีกำฟ้า

ภาพที่ 3 การปิ้งข้าวจี๋ในประเพณีกำฟ้า

ภาพที่ 4 การเตรียมวัตถุดิบในการกวนข้าวทิพย์

ภาพที่ 5 การกวนข้าวทิพย์

ภาพที่ 6 การหาบสำหรับคาวหวานไปทำบุญที่วัด

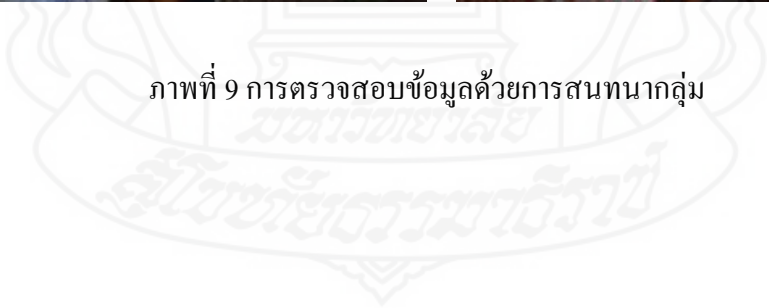
ภาพที่ 7 การแสดงรำพวนในงานพาดง

ภาพที่ 8 ผู้รู้และการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์

ภาพที่ 9 การตรวจสอบข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวจุฑามาส จงศิริ
วัน เดือน ปีเกิด	27 พฤษภาคม 2522
สถานที่เกิด	อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท
ประวัติการศึกษา	วท.บ. (วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร) สถาบันราชภัฏนครสวรรค์ พ.ศ. 2545
สถานที่ทำงาน	สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมส่งเสริมการเกษตร กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่ง	นักวิชาการเผยแพร่ปฏิบัติการ

